

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№3 (238)**

Київ 2021

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 3 (238). – К., 2021. – 113 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №2 від 26.02.2021 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2021. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2021

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№3 (238)**

Киев 2021

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 3 (238). К., 2021. – 113 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №2 от 26.02.2021 г.

Сборник статей посвящен научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 28 декабря 2019 № 1643 данный сборник включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук, категория «Б».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
КИЧКО И.И., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело»

Международные информационные и наукометрические базы данных: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2021. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2021

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№3 (238)**

Kyiv 2021

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 3 (238). K., 2021. – 113 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 2 dated February 26, 2021

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2021. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2021

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980036>
ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А.

Корпоративний рейд як форма утворення паралельної тіньової псевдореальності

Предметом дослідження є теоретичні аспекти одного із системних факторів тінізації суспільних відносин, перш за все влади, на основі впливу сучасного неоімперіалізму, що забезпечує свій монопольний тиск засобами утворення паралельної тіньової псевдореальності.

Метою дослідження є виявлення сутності впливу сучасного неоімперіалізму, його специфічних факторів неоімперіалістичної політики шляхом утворення паралельної тіньової псевдореальності засобами корпоративного рейду.

Методи дослідження. У роботі використана сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурно-функціональний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження щодо історичних умов формування тіньової влади.

Результати роботи. У статті визначені методологічні підходи до дослідження причин сучасної системної тінізації суспільних відносин в залежних країнах, забезпечено підтвердження гіпотези про формування паралельної тіньової псевдореальності засобами корпоративного рейду.

Галузь застосування результатів. Система наук із сімейства галузі державного управління, широке коло методологічних аспектів соціально-економічних, правових наук з проблем дисфункційного розвитку влади.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх теоретичні результати слід звести до наступних висновків: 1) паралельна тіньова псевдореальність в сучасних умовах є потужним засобом тінювого тиску на суспільства залежних країн, їх тінізації; 2) формування тіньової псевдореальності як системи засобів сучасного неоімперіалізму є засобом тотальної дезорієнтації влади та суспільства в залежних країнах; 3) за сучасних умов значно розширені характерні риси фізичного та дискурсивного модусів неоімперіалістичного впливу. До останнього слід віднести сучасний корпоративний рейд.

Ключові слова: «паралельна тіньова псевдореальність», модуси неоімперіалістичного впливу, «двоєвладдя», корпоративний рейд.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Корпоративный рейд как форма образования параллельной теневой псевдореальности

Предметом исследования являются теоретические аспекты одного из системных факторов тенизации общественных отношений, прежде всего власти, на основе влияния современного не-

оимпериализма, который обеспечивает свое монопольное давление средствами образования параллельной теневой псевдореальности.

Целью исследования является выявление сущности влияния современного неоимпериализма, его специфических факторов неоимпериалистической политики путем образования параллельной теневой псевдореальности средствами корпоративного рейда.

Методы исследования. В работе применяется совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурно–функциональный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство исследования относительно исторических условий формирования теневой власти.

Результаты работы. В статье определены методологические подходы к исследованию причин современной системной тенизации общественных отношений в зависимых странах, обеспечено подтверждение гипотезы о формировании параллельной теневой псевдореальности средствами корпоративного рейда.

Отрасль применения результатов. Система наук из семейства отрасли государственного управления, широкий круг методологических аспектов социально–экономических, правовых наук относительно проблем дисфункционального развития власти.

Выводы. Основные результаты исследования, их теоретические результаты следует свести к следующим выводам: 1) параллельная теневая псевдореальность в современных условиях является мощным средством теневого давления на общества зависимых стран, их тенизации; 2) формирование теневой псевдореальности как системы средств современного неоимпериализма является средством тотальной дезориентации власти и общества в зависимых странах; 3) в современных условиях значительно расширены характерные черты физического и дискурсивного модусов неоимпериалистического влияния. К последнему следует отнести современный корпоративный рейд.

Ключевые слова: «параллельная теневая псевдореальность», модусы неоимпериалистического влияния, «двоевластие», корпоративный рейд.

PREDBORSKIJ V.A.

Corporate raid as a form of formation of parallel shadow pseudorality

The subject of research theoretical aspects of one of the systemic factors of shadowing of social relations, first of all power, on the basis of the influence of modern neo–imperialism, which provides its monopoly pressure by means of formation of parallel shadow pseudo–reality.

The purpose of the study is to identify the essence of the influence of modern neo–imperialism, its specific factors of neo–imperialist policy through the formation of a parallel shadow pseudo–reality by means of corporate raid.

Methods of research. The work used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, functional, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity of research on the historical conditions of the formation of shadow power.

Results of the work. The article identifies methodological approaches to the study of the causes of modern systemic shadowing of social relations in dependent countries, provides confirmation of the hypothesis of the formation of a parallel shadow pseudo–reality by means of corporate raid.

Application of results. The system of sciences from the family of public administration, a wide range of methodological aspects of socio–economic, legal sciences on the problems of dysfunctional development of power.

Conclusions. The main results of the study, their theoretical results should be reduced to the following conclusions: 1) parallel shadow pseudo–reality in modern conditions is a powerful means of shadow pressure on the societies of dependent countries, their shadowing; 2) the formation of shadow pseudo–reality as a system of means of modern neo–imperialism is a means of total disorientation of

the authorities and society in dependent countries; 3) in modern conditions, the characteristic features of the physical and discursive modes of neo-imperialist influence have been significantly expanded. The latter should include a modern corporate raid.

Keywords: «parallel shadow pseudo-reality», modes of neo-imperialist influence, «dual power», corporate raid.

Постановка проблеми. Системні процеси залежної деградації, деформації соціально-економічних процесів, розвиток чинників кризової регресії влади, подальше знищення інституційної структури держави, системна корупція обумовлюють високу ступінь гальмування процесів реформування суспільних відносин і відповідну необхідність вивчення сутності сучасних домінуючих тіньових впливів, зокрема особливості генетично-тіньової організації влади, імперативів щодо ефективних засобів її обмеження та посилення тіньової резистентності.

Необхідність застосування ефективних засобів протидії тіньовій владі знайшла відображення уряді важливих законодавчих, нормативно-правових актів держави, таких як: проекти сучасного законодавства щодо протидії корупції, Закони України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» (2014), «Про засади запобігання і протидії корупції» (2011), Указ Президента України «Про невідкладні додаткові заходи щодо посилення боротьби з організованою злочинністю і корупцією» (2003, № 84/2003), проект Державної програми детінізації економіки, Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо детінізації економіки та протидії корупції» (2005, № 1615/2005), постанови Кабінету Міністрів України з питань відстеження процесів тінізації економіки та розроблення рекомендацій щодо обмеження її зростання, цілий ряд відомчих актів тощо.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з тіньової влади відносяться праці В. Д. Базилевича, А. В. Базилюка, О. І. Барановського, В. М. Бородюка, Г. С. Буряка, З. С. Варналія, А. С. Гальчинського, Я. Я. Дьяченка, О. М. Кизим, С. О. Коваленка, І. І. Мазур, В. О. Мандибури, О. В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно-правових і кримінально-правових аспектів протидії корупції, тіньової влади зробили вітчизняні вчені-юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явища тіньової влади, її генези, метаморфози та причин розвитку окремих форм та стадій, засоби ефективного обмеження тіньових

владних процесів потребують подальшого спеціального дослідження.

Метою статті є подальший розвиток теоретичного вивчення сутності тіньової влади, зокрема в умовах впливу сучасного неоімперіалізму, що забезпечує свій тиск засобами проведення корпоративного рейду на основі утворення паралельної тіньової псевдореальності.

Виклад основного матеріалу. Сучасні процеси кризового функціонування національної суспільної системи потребують звернення до причин і засобів її внутрішньої та зовнішньої обумовленості, її системного підпорядкування, що формуються всередині та за межами національного суспільного простору, зокрема на основі дослідження системної будови, стрижня національного та транснаціонального тіньового простору як логічно вихідного відношення мегатінізації. Дискурсивно слід локалізувати як вторинний, залежний вихідний пункт самоорганізації національних тінізаційних суспільних процесів, у тому числі так званої «автономної» тіньової держави [1], що вирізняється надзвичайним потенціалом тінізації, спотворення суспільних цілей, засобів модернізації, деформації напрямків реформування, їх архаїзації та інволюції. Які системні мегапроцеси, потужні транснаціональні тіньові сили домінуючого впливу синергетично сприяють підсиленню руйнівній тенізаційній потужності «автономної» тіньової держави? Які головні тренди, цілі, механізми індукуються цими мегапроцесами зовнішнього управління? Які тінізаційні взаємодіючі системи вони утворюють? Які цілі переслідує відомий функціонер сучасного світового тіньового закулісся Дж. Сорос, як один із лідерів впливу на руйнівне реформування національної економіки, в чому виявляється його концепція забезпечення глобального «відкритого суспільства» – нового світового порядку, і які наслідки її реалізації для України?

На наш погляд, явища кризової регресії національної економіки, політики, деградації суспільства є лише зовнішнім проявом, видимістю глибинних фундаментальних процесів, що виявляють

їх сутність. До таких останніх слід віднести системний тінізаційний прояв новітнього імперіалізму.¹

Наявність об'єктивних історичних передумов розвитку потужної системи тіньової паралельної псевдореальності в неоімперіалістичних країнах та їх тіньовий домінуючий тиск на залежні країни, що перебувають в стані трансформації, на їх систему «двоєвладдя»², паразитарний елітний (олі-

¹ До кінця XIX століття багато хто із дослідників помітили, що з капіталізмом відбуваються найсуттєвіші зміни, котрі дозволяють говорити про нову фазу його розвитку: ринок вільної конкуренції пішов у минуле навіть там, де уряд притримувався ліберальних економічних засад розвитку. Конкуренцію усуває навіть не протекціонізм держави, а концентрація та монополізація капіталів. Логіка розвитку нагромадження капіталів підпорядковує собі логіку ринку.

Англійський економіст Джон А. Гобсон був першим, хто дослідив новітній стан капіталістичної системи, визначивши його як фазу імперіалізму – державної політики, практики і пропаганди розширення та панування держави шляхом прямого захоплення території або за рахунок отримання політичного та економічного контролю. Це поняття активно підхопили та розширили новим змістом марксистів – Рудольф Гільфердінг, Р. Люксембург, К. Каутський і М.І. Бухарін, а потім В.І. Ленін опублікував свою відому роботу «Імперіалізм, як найвища стадія капіталізму».

Ключовою тезою Леніна є дослідження тісного зв'язку між монополізацією капіталу і колоніальною експансією фінансового капіталу. Новий імперіалізм, згідно В.І. Леніну, являє собою специфічну форму організації капіталізму, що виникає в кінці XIX ст. і різко відрізняється від попередньої фази в економічному, політичному та соціальному аспектах. Ленін визначив основні риси новітнього імперіалізму таким чином: це «капіталізм на тій стадії розвитку, коли склалося панування монополій і фінансового капіталу, почався розділ світу міжнародними трестами і закінчився розділ всієї землі найбільшими капіталістичними країнами» [2, с. 387].

Однак імперіалізм продовжував розвиватися, набувати нових форм і переступив цю класичну стадію, що завершилася із закінченням Другої світової війни розгортанням потужного руху деколонізації та появи наступних стадій імперіалізму. Найвизначнішою з них є початок розбудови в кінці XX ст. інформаційного суспільства та поява паралельної гібридної псевдореальності неоімперіалізму, у зв'язку з чим відбувається системна тінізація суспільних, у першу чергу владних, процесів.

Масовий розвиток інформаційних процесів в останні десятиріччя XX–XXI ст.ст. перетворили інформацію з окремого фактору виробництва на найважливішу форму віртуальної суспільної владної реальності – паралельну існуючим (фізичним) матеріальним. Серед полісистем сучасних владних паралельних реальностей важливе (деструктивне) місце займає тіньова інформаційна паралельна реальність – тіньове паралельне парасуспільство як масштабне системне утворення, розвиток якої за сучасних умов прискорюється. Поеднання тіньової паралельної реальності у множині її декомпозицій і паралельної реальності офіційного простору сучасного суспільства утворюють одну із потужних гібридних моделей його розвитку. Великого дискурсивного значення у зв'язку з цим набуває проблема дослідження об'єктивної локалізації цього потужного соціального віртуального інструменту за певним спектром гібридних суспільних структур та тих загроз, що виникають у зв'язку з цим.

² Двоєвладдя – змішана гібридна владна поліструктура з розвинутою асиметрією дискурсивного та матеріального модусів, що відбиває існуюче, різного роду інтенсивності, протиріччя між інтересами правлячих політико-економічних класів суспільства, коли за офіційними владними позиціями офіційної влади діє гібридно прихована, офіційно не визнана як правлячий суб'єкт влади її структура, що доповнює чи домінує (в аспекті модусів) над першою. «Друга» тіньова влада є структурою (в аспекті модусів) обмеження, протидії або знищення інституційної структури офіційної влади.

гархічно–клановий) сектор [3, с. 150–167], як головний внутрішній тінізаційний фактор розвитку, спричиняє кумулятивний синергетичний ефект підсилення тінізаційних процесів в інших секторах економіки за рахунок архаїзації соціально-економічних форм, виштовхування їх елітним сектором із звичних місць та функцій в економічній структурі, активізації при цьому великого обсягу маргінальних (експолярних) неформальних зв'язків.

Внутрішні та зовнішні фактори розвитку двох істоті тіньової державної влади в умовах сучасного неоімперіалістичного тиску сформували на національному рівні феномен тіньової «автономності»³, що в значній мірі монополізує у своїй діяльності фактор тіньової паралельної реальності, як основне знаряддя у боротьбі з офіційною, легітимною владою та суспільством.

Тіньове паралельне неоімперіалістичне парасуспільство, як реальність в сучасних умовах, функціонально має найширшу розвинену множину поліструктур, що є інформаційною асиметрією офіційної, активно (гібридно) перехрещених з останньою.

До їх структури слід віднести, перш за все, дві пари тіньових псевдореальностей неоімперіалістичного впливу та залежностей – імперіалістично–домінуючу та імперіалістично, олігархічно–кланово–залежну. Рівень імперіалістичного домінування та залежності може бути різним, наприклад, Росія та Україна відносяться до імперіалістично, олігархічно–кланово–залежних країн, однак з різним рівнем залежності: Росія являє собою імперіалістично–залежну (першого рівня залежності) країну, але, водночас, є й імперіалістично–домінуючою країною з розвинутою тіньовою псевдореальністю. Вона має потужну систему тіньових дискурсивних форм щодо пропагандистського, психологічного, інформаційного, кібернетичного, цифровізаційно–

³ Концепція «автономної» тіньової держави («тіньового двоєвладдя») розробляється автором з 2016 року, незалежно від інших подібних концепцій, що намагаються пояснити вплив тіньових «залаштункових» квазівладних сил, механізмів тіньового впливу на феномен функціонування офіційної держави. Ця концепція покликана вказати на реальні центри розробки та прийняття державно-владних рішень, їх відхилення від легітимних, офіційних процедур. Необхідно створити дієву систему безпеки сфери прийняття і реалізації рішень державної політики від сторонніх («тіньових») впливів. У 2017 році з'явилася американська концепція «глибинної держави», що близька за концептуальним підходом, об'єктом дослідження, але повністю не збігається з концепцією «автономної» тіньової держави, що розробляється на вітчизняному ґрунті соціально-економічних передумов, причин та наслідків функціонування системи тіньового двоєвладдя. Концепція «глибинної держави» не враховує особливості вітчизняних умов, позбавлена аналізу реальних механізмів тіньового владного впливу.

го формування тіньової псевдореальності. Остання форма тіньової псевдореальності є довершеною фазою перетворення матеріального модусу імперіалізму в тіньову дискурсивну.

Нова якість паралельної реальності її тіньових впливів полягає у радикальному зміщенні акцентів мотивації дій на рівень конструювання уявної псевдореальності. Ціннісно-смилова модель світу організує сприйняття реальності як цілісного комплексу фактів і явищ з відповідною оцінкою їх значущості. Те, що не вкладається у загальну модель світу, позначається як периферійне та вороже, спроможне зруйнувати реальність, а отже, потрібно захищатися від нього, вдаючись до певних героїчних протидій.

До головних компонентів паралельних реальностей, що сформували кризово-гібридний характер влади, перманентну нестійкість та загрозу руйнівних тенденцій розвитку, відносяться цінності, політичне правління, економічна система, правове, правоохоронне забезпечення тощо. До них належить також, на нашу думку, особлива форма взаємозв'язку та взаємозалежності держави та економіки, що у величезній мірі характеризує особливості суспільної організації, інституційний устрій тих чи інших суспільних систем.

Двоїстість засобів владного простору зумовлена існуванням та розвитком протиріччя між двома модусами сучасної гібридної кризи влади – фізичної дійсності та дискурсивного конструкту [4, с. 41–45]. Так, владний конфлікт слід трактувати як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це персонал владних структур, керівництво, їх соціальний капітал, технічні засоби управління, зв'язку, інформаційна техніка, комунікації тощо. Водночас фізичний потенціал та його реалізація у владних процесах супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу.

Фізичний модус існування конфлікту влади завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу. Конфлікти набувають сенсу і статусу лише разом із дискурсивними формами.

Міфи, історичні хроніки, романи, репортажі, монографії, праці філософів й істориків, доповіді експертів й аналітиків, присвячені протиріччям владного імперіалістичного конфлікту, корпоративне та адміністративне право та інше – перелік текстових і соціальних форм осмислення явища конфлікту та інтерпретацій конкретних владних подій

можна продовжувати та розширювати майже нескінченно. Об'єднує ці різноманітні види діяльності її знаковий (семіотичний) характер. Рефлексія про владний конфлікт (так само, як усі інші види рефлексії) розгортається в дискурсивному вимірі. Можемо стверджувати, що конфлікти влади є невід'ємними від словесних, дискурсивних практик.

Засоби утворення паралельних реальностей мають у сучасному світі найвизначніше значення для презентації населенню тих чи інших політичних проектів, особливо за тоталітарних режимів. Так, СРСР, на думку Г. Поченцова, вдалося вибудувати радянське суспільство як паралельну реальність, що створювала більш досконалу ілюзію, ніж це вдається сформувати сучасним державам. При цьому на створення цієї ілюзії працювали люди не радянські, а «дорадянські», сформовані як особистості і які отримали освіту ще у дореволюційний час. Вони мали начебто «двошарові мізки» – радянські і дорадянські, при цьому невідомо, що було основним.

Сталін створив СРСР за допомогою літератури, мистецтва, кіно. Це були основні механізми, а репресії являли собою допоміжні. Ілюзії кували перемоги, а поразки списувалися на ворогів, яких у Сталіна було дійсно багато, оскільки до справжніх приписувалися і удавані [5, с. 33–34].

До фізичного модусу новітнього глобально-фінансово-імперіалістичного капіталізму слід віднести наступні характерні риси: 1) панування монополістичного фінансового капіталу; 2) отримання додаткового монополістичного прибутку як системна мета імперіалістичного господарювання; 3) наявність розвинутого міжнародного поділу праці та глобальної інтернаціоналізації капіталу; 4) переділ світу великими державами у вигляді зон імперіалістичного впливу; 5) перетворення домінуючих національних держав на представників глобальних інтересів своїх монополістичних, транснаціональних компаній; 6) ескалація високого рівня імперіалістичної конкуренції; 7) наявність перманентних валютних і торгових війн, економічних ембарго та преференцій; 8) зростаюча неоколоніальна залежність, розширення структури та поглиблення залежності країн; 9) посилення частоти економічних криз та імперіалістичної експансії як інструментів глобального імперіалістичного перерозподілу власності та влади; 10) посилення експорту капіталу; 11) активне розширення структури ринків з ім-

періалістичним впливом; 12) загострення боротьби за контроль над основними ресурсами; 13) прискорене зростання нерівності розподілу багатства у світі, в середині країн, особливо залежних; 14) перетворення робочої аристократії в країнах імперіалістичного ядра на активний чинник політичної системи; 15) перетворення мілітаризації суспільства та війни на органічний чинник політики; 16) значне розширення спектру чинників впливу міжнародної. У той же час відбувається активна зміна акцентів впливу та домінування існуючих форм імперіалістичного впливу, їх пристосування до зміни існуючих умов розвитку, подальша їх гібридизація з бурхливим рухом існуючих та новітніх дискурсивних модусів [6, с. 7–18].

У зв'язку зі своєрідністю процесу трансформації Україна дедалі більше втягується в процес перманентного (віртуального) перерозподілу власності. Особливістю його є те, що такий перерозподіл, з одного боку, є дискреційним, пов'язаний з персоніфікацією власника, з другого – таким, що не ґрунтується на отриманні доходів за рахунок ефективної господарської діяльності. Він тісно вмонтований у залучення компрадорської національної олігархії до інтересів ієрархії світової неоімперіалістичної корпоратії, її інтересів надкраїнового монополістичного перерозподілу. «Вся суть проблеми зводиться до того, що механізми віртуального перерозподілу власності й механізми утворення додаткової вартості, капіталізації отриманих прибутків та нарощування основного капіталу не лише органічно не доповнюють один одного, а діють фактично у протилежних напрямках». На базі цих механізмів сформована багатоканальна система тінізації української економіки, її корумпованості та олігархізації [7, с. 129, 131].

Сучасна тіньова транснаціональна корпоратія являє собою форму організації глобальної фінансово-тіньової влади, ланку світової мегасистеми тіньових механізмів і впливів засобами утворення віртуального паралельного простору, при якій реальні важелі вищих і центральних органів влади належать корпораціям та їх сателітам, які чи то безпосередньо, інституційно, чи здебільшого у нетранспарентному режимі прямо або опосередковано впливають на розробку та реалізацію державних рішень та дій. На національному вищому рівні корпоративної ієрархії в залежних країнах сформована паразитарна елітна (олігархічна) система, як окрема ланка тіньового пара-

суспільства [8, с. 9–13]. Вона являє собою одну із іманентно притаманних адекватних форм утворення тіньової псевдореальності.

Для дискурсивного аналізу тіньового механізму прийняття рішень системою корпоратії, зокрема її амбівалентної ролі в адаптуванні функцій державних органів у проведенні сучасних суспільних реформ до своїх вузькокорпоративних цілей, велике значення має дослідження логістики впливу на ці рішення світової тіньової мегасистеми тіньової влади. Цей мегасуб'єкт тіньового світового впливу здійснює його через посередництво найширшого псевдореального паралельного простору інфраструктури світових тіньових, напівтіньових, офіційних інститутів, транснаціональних агентів впливу, системою світових наддержавних організацій, світових ЗМІ, розгалуженою системою іноземних спецслужб, розвідувальних органів, недержавних організацій, світових транснаціональних корпорацій тощо. Найбільшого значення у системі безпосереднього тіньового впливу на державу вже на національному рівні набуває існування та функціонування системи зв'язків між корпоратією та «автономною тіньовою державою», головною функцією якої як раз і є виконання функції агента впливу тіньового світового закулісся, глобальної корпоратії на офіційний механізм держави.⁴

Логіка розвитку приватизаційних процесів, формування структури власності в Україні була спрямована на монополізацію зосередження важелів економічної влади в руках вузького кола чиновників-олігархів і кримінальної буржуазії.

У відповідності із закономірностями гібридизації влади в умовах консервативного, периферій-

⁴ Змістом категорії «автономна тіньова держава», що має найвищий тіньовий ранг та вплив у межах національного простору, є кланові відносини монополізації влади та господарювання (офіційні та неофіційно-тіньові) для вкрай обмеженого кола осіб, забезпечених статусом політичних інститутів держави разом з олігархічними, плутократичними, бізнесовими, корупційними (у тому числі наднаціонального рівня), родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративної, судової влади, правоохоронних органів, політичних партій, ЗМІ, відсутністю економічної, політичної конкуренції у поєднанні з необмеженим доступом до експлуатації національних ресурсів країни, природних монополій. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції. Висхідні історичні етапи становлення «автономної держави» відносяться ще до часів Київської Русі, для організації суспільної системи якої характерні особливості порівняно із Західною Європою [9, с. 3–7].

Таким чином, однією із найважливіших функцій «автономної тіньової держави» є комунікативна функція зв'язку із світовим тіньовим закуліссям, у тому числі глобальною корпоратією, для забезпечення таргетування політико-адміністративних трансакцій з метою прототухування своїх інтересів.

ного, селянського суспільства України, на відміну навіть від Росії, де внаслідок реформ був сформований специфічний союз влади і олігархів, в Україні значною мірою сам носій функцій влади – чиновник – став власником–підприємцем. Так, А. Кінахом з цього приводу зверталася увага на таку закономірність вітчизняної гібридизації влади: «У нас дуже небезпечний стан, коли влада формує капітал, який визначає високий рівень тіньової економіки, корупції та дуже серйозної деформації у відносинах держави й суспільства...» [10, с. 2].

Фінансовий ринок почав формуватися значно раніше й активніше, ніж ринок у реальному секторі економіки, й головне – у відриві від нього. Позичковий капітал, фондові й валютні цінності як сегменти фінансового ринку, функціонували у своєму спекулятивному, автономному від безпосередніх зв'язків з реальним сектором колі. Розвивалися дві паралельні, але різнонаправлені тенденції: одна – до загострення промислової кризи і різкого скорочення виробничої сфери, ординарного попиту та споживання, і друга – до значного зростання оборотів самої елітної сфери – міжбанківських кредитів, валютних і фондових операцій.

Фінансовий сектор не тільки не був розрахований на обслуговування потреб економічного зростання, а й виступав як певний гальмівний фактор потенцій такого зростання, оскільки забезпечив стрімке вилучення ресурсів з реального сектора. Через гібридні фінансові схеми: мале підприємство – державне підприємство; мале підприємство – акціонерне підприємство – грошові ресурси, особливо готівкові гроші, йшли на фінансовий ринок, як правило, обслуговуючи тіньовий оборот. Вже на цьому етапі фінансовий ринок знаходився під суттєвим впливом кримінальних структур, які в подальшому активно розширювали його кримінальну складову. Інтенсивний вихід офіційної діяльності на цьому ринку за межі закону сприяв інтеграції обох потоків криміногенних процесів в організованій економічній злочинності.

Важливим віртуальним інструментарієм елітної економіки були, наприклад, фінансові піраміди, до системи яких належали численні локальні приватні піраміди, а також піраміди державних цінних паперів – облігацій внутрішніх державних позик (ОВДП), казначейські зобов'язання. Пануючі позиції на фондовому ринку належали вузькому прошарку великих фінансових спекулянтів, які за рахунок проведення операцій, що супере-

чать закону, акумулювали величезні на той час фінансові ресурси. Пізніше до інструментарію елітної економіки були залучені піраміди державних цінних паперів.

Віртуалізація влади та економічних процесів як гібридне явище у сучасній корпоративній системі утворення паралельної тіньової псевдореальності виявляються у наступних віртуальних градієнтах неоімперіалістичного впливу:

- значний асиметричний перекид економічних важелів розвитку сучасної світової та національної елітних корпоративних сфер від сегменту реального сектора на користь фінансово-спекулятивних, віртуальних інструментів з паралельної, тіньової псевдореальності;

- особливе посилення нерівномірності економічного та політичного розвитку, його залежність від процесів, стану віртуального сектора тіньової паралельної реальності;

- перетворення фінансового сегменту ринку, особливо ринку цінних паперів як найбільш віртуально-тіньового з них на віртуально-домінуючий, базовий сегмент олігархічного сектора, посилення тісного кореляційного зв'язку між виникненням і розвитком віртуалізації корпоративних тіньових процесів і формуванням сучасної олігархії;

- найтісніша синхронна залежність стану сучасного національного олігархічно-тіньового сектору від кризових градієнтів зовнішніх неоімперіалістичних впливів, циклів зміни віртуальних інструментів їх панування;

- перетворення фінансово-віртуальних засобів в домінуючий інструмент новітнього надкраїнового переділу власності та влади на користь провідних сегментів світової тіньової корпоративної;

- всепоглинаючий вплив використання віртуальних тіньових інструментів для забезпечення віртуального перерозподілу влади і власності призвів до синхронізації виникнення економічних і політичних криз як головного засобу такого перерозподілу;

- перетворення корпоративного рейду в умовах домінування віртуально тіньових псевдореальностей у головний (базовий) інструмент забезпечення корпоративного зростання, корпоративної політики.

Однією із найбільш розвинутих тіньових паралельних псевдореальностей монополізації фінансових процесів, відірваних від фізичного модусу, що знаменує появу розвинутої форми «автономності» псевдореальності від фізичного

модусу корпоративних процесів, є сучасний корпоративний рейд. Його епоху започаткував новий етап «революції менеджерів», коли корпоративний контроль відокремили від власності. У США та Великій Британії корпоративний капітал в публічних компаніях був сильно розпорощеним і великим пакетом акцій вважався навіть 1% статутного капіталу.

«Революція менеджерів» своєю появою зобов'язана світовій економічній кризі, різким збільшенням у цей період кількості диверсифікованих компаній і зростанню значення головних офісів цих компаній, що очолювали нове покоління професійних менеджерів, до діяльності яких вже іманентно були властиві більш агресивні, авантюрні дії на межі чи за межею закону, ніж у попередніх поколіннях менеджерів.

Генеза цього процесу з'явилася у першій половині ХХ ст., коли відбулися дві принципові зміни. Перша – професійні менеджери прийшли на зміну власникам сімейного бізнесу, забезпечуючи поточне управління компанією. Друга – змінилася сама структура сучасної корпорації. Найвище керівництво корпорацією (чи то власники, чи то наймані менеджери) вже не справлялося з обсягами діяльності, що потребувало розпорощення контролю за прийняттям рішень. Першими із цього становища знайшли вихід такі потужні компанії як General Motors і DuPont: вони розпалися на декілька підрозділів, кожному з яких була делегована своя автономна сфера бізнесової відповідальності. Таким чином була створена перша модель диверсифікованої компанії. У 1980-х роках вже було практично неможливо знайти велику американську компанію, що не була б диверсифікована, оскільки зростання і пошук переваг синергії (переваг, що виникають внаслідок спільних дій або спільного використання) – одного з вихідних винаходів нової корпоративної стратегії, став новою корпоративною релігією [11, с. 143–144].

До 70-х років активи компаній набувалися обережно, консервативно. Це був час панування реальної економіки, коли біржа була лише другорядним інструментом забезпечення бізнесу, а роль віртуальної економіки була вторинною. Активність на ринку М&А була обмежена.

Рейдерські атаки на чужий бізнес вже існували сто років – з часу становлення корпорації. Однак на попередніх етапах корпоративного розвитку

поважні підприємці в ньому участі не приймали, а грошові можливості «диких» рейдерів дозволяли їм опанувати рівень компаній лише третього ешелону, що не справляло суттєвого впливу на розвиток тіньового фінансового ринку. Суб'єкти рейдерських атак, таким чином, становили маргінальний сегмент бізнесу.

«Революція менеджерів» 1974 року розпочалася з того, що один з елітної групи ділового істеблішменту – канадський гірничо–металургійний концерн International Nickel Company Inc. (INCO) – здійснив вороже поглинання компанії з цієї ж поважної групи – концерн FSR. Ці «розбійні» рейдерські дії INCO забезпечував ще більш відомий у діловому світі – елітний інвестиційний банк Morgan Stanley. Це сповістило про початок якісно нової ери зростання процесів тинізації економіки з боку якісно нової ери зростання процесів тинізації економіки з боку широкого кола суб'єктів ділового менеджменту, лави яких очолили вже не маргінальні, а провідні елітні структури.

Для забезпечення ворожих поглинань у цей період значно зростають обсяги тіньового фінансового ринку за рахунок віртуальних його елементів. Так, після Другої світової війни у США були винайдені угоди М&А з використанням «фінансового важеля» – позичкових засобів Leveraged Buyout (LBO). Великого розповсюдження до ери «революції менеджерів» ці угоди не мали.

Однак вже з кінця 70-х років почалося значне збільшення угод М&А з використанням позичкових засобів, що призвело до збільшення впливу на цьому ринку інвестиційних банків та фондів, які забезпечували акумуляцію позичкових коштів і надання позик вже «від себе» і на своїх умовах. Фінансування угод М&А з використанням позичкових коштів, особливо при придбанні недооцінених компаній, мало величезний потенціал тинізації. З переходом рейдерів на технології LBO в економіці США, а потім і в інших країнах формується класичний корпоративний рейд, а рейдери виділилися в окремий клас підприємців [12, с. 64–65].

«Революція менеджерів» головним своїм наслідком, таким чином, мала появу цілого нового класу загроз державному управлінню. Разом з іншими загрозами вона спричинила відкриття нової епохи його дисфункціонального, кризового розвитку – епохи системної тинізації соціально–економічних процесів.

Висновки

Двоїстість засобів владного простору зумовлена існуванням та розвитком протиріччя між двома модусами сучасної гібридної кризи влади – фізичної дійсності та дискурсивного конструкту. Так, владний конфлікт слід трактувати як насамперед фізичний, матеріальний феномен – це персонал владних структур, керівництво, їх соціальний капітал, технічні засоби управління, зв'язку, інформаційна техніка, комунікації тощо. Водночас фізичний потенціал та його реалізація у владних процесах супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу.

Фізичний модус існування конфлікту влади завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу. Конфлікти набувають сенсу і статусу лише разом із дискурсивними формами.

Сучасна тіньова транснаціональна корпоратія являє собою форму організації глобальної фінансово-тіньової влади, ланку світової мегасистеми тіньових механізмів і впливів засобами утворення віртуального паралельного простору, при якій реальні важелі вищих і центральних органів влади належать корпораціям та їх сателітам, які чи то безпосередньо, інституційно, чи здебільшого у нетранспарентному режимі прямо або опосередковано впливають на розробку та реалізацію державних рішень та дій. На національному вищому рівні корпоративної ієрархії в залежних країнах сформована паразитарна елітна (олігархічна) система, як окрема ланка тіньового парасупільства. Вона являє собою одну із іманентно притаманних адекватних форм утворення тіньової псевдореальності.

Віртуалізація влади та економічних процесів як гібридне явище у сучасній корпоративній системі утворення паралельної тіньової псевдореальності виявляються у наступних віртуальних градієнтах неоімперіалістичного впливу:

- значний асиметричний перекис економічних важелів розвитку сучасної світової та національної елітних корпоративних сфер від сегменту реального сектора на користь фінансово-спекулятивних, віртуальних інструментів з паралельної, тіньової псевдореальності;

- особливе посилення нерівномірності економічного та політичного розвитку, його залежність від процесів, стану віртуального сектора тіньової паралельної реальності;

- перетворення фінансового сегменту ринку, особливо ринку цінних паперів як найбільш вірту-

ально-тіньового з них на віртуально-домінуючий, базовий сегмент олігархічного сектора, посилення тісного кореляційного зв'язку між виникненням і розвитком віртуалізації корпоративних тіньових процесів і формуванням сучасної олігархії;

- найтісніша синхронна залежність стану сучасного національного олігархічно-тіньового сектора від кризових градієнтів зовнішніх неоімперіалістичних впливів, циклів зміни віртуальних інструментів їх панування;

- перетворення фінансово-віртуальних засобів в домінуючий інструмент новітнього надкраїнового переділу власності та влади на користь провідних сегментів світової тіньової корпоратії;

- всепоглинаючий вплив використання віртуальних тіньових інструментів для забезпечення віртуального перерозподілу влади і власності призвів до синхронізації виникнення економічних і політичних криз як головного засобу такого перерозподілу;

- перетворення корпоративного рейду в умовах домінування віртуально тіньових псевдореальностей у головний (базовий) інструмент забезпечення корпоративного зростання, корпоративної політики.

Однією із найбільш розвинутих тіньових паралельних псевдореальностей монополізації фінансових процесів, відірваних від фізичного модусу, що знаменує появу розвинутої форми «автономності» псевдореальності від фізичного модусу корпоративних процесів, є сучасний корпоративний рейд.

Гене́за цього процесу з'явилася у першій половині ХХ ст., коли відбулися дві принципові зміни. Перша – професійні менеджери прийшли на зміну власникам сімейного бізнесу, забезпечуючи поточне управління компанією. Друга – змінилася сама структура сучасної корпорації.

З кінця 70-х років почалося значне збільшення угод М&А з використанням позичкових засобів, що призвело до збільшення впливу на цьому ринку інвестиційних банків та фондів, які забезпечували акумуляцію позичкових коштів і надання позик вже «від себе» і на своїх умовах. Фінансування угод М&А з використанням позичкових коштів, особливо при придбанні недооцінених компаній, мало величезний потенціал тінізації. З переходом рейдерів на технології LBO в економіці США, а потім і в інших країнах формується класичний корпоративний рейд, а рейдери виділилися в окремий клас підприємців.

«Революція менеджерів» головним своїм наслідком, таким чином, мала появу цілого нового класу загроз державному управлінню. Разом з іншими загрозами вона спричинила відкриття нової епохи його дисфункціонального, кризового розвитку – епохи системної тінізації соціально-економічних процесів.

Список використаних джерел

1. Предборський В.А. Тіньова «автономна» держава як загроза національній безпеці. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць Наук.-дослід. економічного ін-ту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 2016. Вип. 1. С. 3–7.
2. Ленін В. І. Повн. збір. твор. 5–е вид. Т. 27. С. 387.
3. Предборський В. А. Теорія тіньової економіки в умовах трансформаційних процесів. Київ: Задруга, 2014. 400 с.
4. Світова гібридна війна: український фронт / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Харків : Фолио, 2017. 496 с.
5. Поченцов Г. Г. СССР: страна, созданная пропагандой. Харьков: Фолио, 2019. 459 с.
6. Предборський В. А. Паралельна тіньова псевдореальність як сучасна потужна форма панування неоімперіалізму. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Державного науково-дослідного ін-ту інформатизації та моделювання економіки. 2020. № 2. С. 7–18.
7. Гальчинський А. С. Суперечності реформ: у контексті цивілізаційного процесу. К. : Українські пропілеї, 2001. 320 с.
8. Предборський В. А. Сучасна форма вітчизняного тіньового парасупільства. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. К., 2016. Вип. 3. С. 9–13.
9. Предборський В. А. «Автономна тіньова держава» як загроза національній безпеці. Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр. Науково-дослідного економічного ін-ту Мін-ва економіки України. К., 2016. Вип. 1. С. 3–7.
10. Соболев Є. Анатолій Кінах: у влади є шанси виграти вибори. Дзеркало тижня. 2003 (21 черв.). С. 2.
11. Кох Р. Стратегія. М. : Ексмо, 2007. 224 с.
12. Борисов Ю. Д. Рейдерские захваты. Узаконенный разбой. СПб. : Питер, 2008. 224 с.

References

1. Predborskiy V.A. Tinova «avtonomna» derzhava yak zahroza natsionalnii bezpetsi. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. prats Nauk.-doslid.

ekonomichnoho in-tu Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. 2016. Vyp. 1. S. 3–7.

2. Lenin V. I. Povn. zibr. tvor. 5–e vyd. T. 27. S. 387.
3. Predborskiy V. A. Teoriia tinovoi ekonomiky v umovakh transformatsiinykh protsesiv. Kyiv: Zadruha, 2014. 400 s.
4. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front / za zah. red. V. P. Horbulina. Kharkiv : Folio, 2017. 496 s.
5. Pochentsov G. G. SSSR: strana, sozdannaya propagandoy. Harkov: Folio, 2019. 459 s.
6. Predborskiy V. A. Paralelnatynova psevdo realnist yak suchasna potuzhna forma panuvannia neoimperializmu. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Derzhavnoho nauково-doslidnoho in-tu informatyzatsii ta modeliuvannia ekonomiky. 2020. № 2. S. 7–18.
7. Halchynskiy A. S. Superechnosti reform: u konteksti tsyvilizatsiinoho protsesu. K. : Ukrainski propilei, 2001. 320 s.
8. Predborskiy V. A. Suchasna forma vitchyznianoho tinovoho parasuspilstva. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauково-doslidnoho ekonomichnoho in-tu Min-va ekonomiky Ukrainy. K., 2016. Vyp. 3. S. 9–13.
9. Predborskiy V. A. «Avtonomna tinova derzhava» yak zahroza natsionalnii bezpetsi. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini : zb. nauk. pr. Nauково-doslidnoho ekonomichnoho in-tu Min-va ekonomiky Ukrainy. K., 2016. Vyp. 1. S. 3–7.
10. Soboliev Ye. Anatolii Kinakh: u vlady ye shansy vyhraty vybory. Dzerkalo tyzhnia. 2003 (21 cherv.). S. 2.
11. Koh R. Strategiya. M. : Eksmo, 2007. 224 s.
12. Borisov Yu. D. Reyderskie zahvatyi. Uzakonennyi razбой. SPb. : Piter, 2008. 224 s.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри економічної теорії, Національний авіаційний університет, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры экономической теории, Национальный авиационный университет, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the author

Valentin Predborskiy,

professor of the department economic theory NAU, doctor of economics, professor
e-mail: prvika2015@gmail.com

Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України

Предмет дослідження – антикорупційна політика ЄС та України.

Метою написання **статті** є дослідження ключових проблем політики ЄС щодо запобігання корупційним проявам для імплементації відповідних аналітичних напрацювань у розроблення рекомендацій щодо коригування антикорупційної політики України.

Методологія проведення роботи – методи аналізу та синтезу (при систематизації нормативно-правових, організаційних засад реалізації антикорупційної політики ЄС); метод порівняння (при проведенні оцінки рівня корупції в європейських країнах та Україні); метод аналогії (при наданні рекомендацій щодо коригування антикорупційної політики України).

Результати роботи – досліджено організаційно-правовий механізм реалізації антикорупційної політики Європейського Союзу, надано визначення корупції, яке прийнято в ЄС, наведено приклади реалізації успішних практик у сфері запобігання та боротьби з корупцією в ряді європейських держав. Зауважено, що корупція – одне з найбільш деструктивних соціальних явищ, яке заважає сталому розвитку будь-якої держави, ефективності державного управління та функціонуванню соціальних інститутів, однак найбільшого негативного впливу на соціально-економічний розвиток корупція завдає державам, що розвиваються, зокрема й Україні. Зазначено, що для України корисним є досвід країн, які досягли успіху у сфері протидії корупції в аспекті: наявності політичної волі, формування у громадян свідомого негативного ставлення до корупційних проявів, не декларативного характеру реалізації верховенства права, а також постійного моніторингу й контролю неурядових суспільних організацій.

Галузь застосування результатів: міжнародна економіка, державне управління.

Висновки – реалізація антикорупційної політики ЄС ускладнюється багаторівневим характером прийняття заходів протидії, відсутністю чіткості в інтерпретації визначення корупції, нерівномірністю ефективності здійснюваних антикорупційних заходів у різних країнах ЄС. Для України, як показує досвід країн ЄС, антикорупційна політика має стати невід'ємною складовою внутрішньої політики.

Ключові слова: корупція, антикорупційна політика, Європейський Союз, сталий розвиток.

МЕЛЬНИК Т.М.
ГУЛЯЄВА Л.П.
СЕРОВА Л.П.

Антикоррупционная политика ЕС: ключевые элементы, ориентация на устойчивое развитие, уроки для Украины

Предмет исследования – антикоррупционная политика ЕС и Украины.

Целью написания **статьи** является исследование ключевых проблем политики ЕС по предотвращению коррупционных проявлений для имплементации соответствующих аналитических результатов в разработку рекомендаций по корректировке антикоррупционной политики Украины.

Методология проведения работы – методы анализа и синтеза (при систематизации нормативно-правовых, организационных основ реализации антикоррупционной политики ЕС); метод сравнения (при проведении оценки уровня коррупции в европейских странах и Украине); метод аналогии (при формировании рекомендаций по корректировке антикоррупционной политики Украины).

Результаты работы – исследован организационно-правовой механизм реализации антикоррупционной политики Европейского Союза, дано определение коррупции, принятое в ЕС, приведены примеры реализации успешных практик в сфере предотвращения и борьбы с коррупцией в

ряде европейских государств. Отмечено, что коррупция – одно из самых деструктивных социальных явлений, которое мешает устойчивому развитию любого государства, эффективности государственного управления и функционированию социальных институтов. Однако наибольшее негативное влияние на социально–экономическое развитие коррупция наносит развивающимся странам, в числе которых и Украина. Показано, что для Украины полезен опыт стран, которые достигли успеха в сфере противодействия коррупции в аспекте: наличия политической воли, формирования у граждан сознательного негативного отношения к коррупционным проявлениям, не декларативного характера реализации верховенства права, а также постоянного мониторинга и контроля неправительственных общественных организаций.

Область применения результатов: международная экономика, государственное управление.

Выводы – реализация антикоррупционной политики ЕС осложняется многоуровневым характером принятия мер противодействия, отсутствием четкости в интерпретации определения коррупции, неравномерностью эффективности осуществляемых антикоррупционных мероприятий в различных странах ЕС. Для Украины, как показывает опыт стран ЕС, антикоррупционная политика должна стать неотъемлемой частью внутренней политики.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционная политика, Европейский Союз, устойчивое развитие.

MELNYK T.M.
HULIAIEVA L.P.
SEROVA L.P.

EU anti–corruption policy: key elements, focus on sustainable development, lessons for Ukraine

The subject of the study – anti–corruption policy of the EU and Ukraine.

The purpose of the article is to study the key problems of the EU policy on the prevention of corruption manifestations for the implementation of the relevant analytical results in the development of recommendations for adjusting the anti–corruption policy of Ukraine.

Research methodology – methods of analysis and synthesis (in the systematizing the legal and organizational foundations of the EU anti–corruption policy); method of comparison (in assessing the level of corruption in European countries and Ukraine); method of analogy (when making recommendations for adjusting the anti–corruption policy of Ukraine).

Results of the work – The article examines the organizational and legal mechanism for implementing the anti–corruption policy of the European Union. The definition of corruption adopted in the EU is given. Examples of implementation of successful practices in the field of prevention and fight against corruption in a number of European countries are given. It is noted that corruption is one of the most destructive social phenomena, which hinders the sustainable development of any state, the efficiency of public administration and the functioning of social institutions. At the same time, corruption has the greatest negative impact on socio–economic development in developing countries, including Ukraine. It is noted that the experience of countries that have succeeded in combating corruption is useful for Ukraine in terms of: political will, the formation of citizens' conscious negative attitude to corruption, non–declarative nature of the rule of law, as well as constant monitoring and control of non–governmental public organizations.

Application of results: international economics, public administration

Conclusions. The implementation of the EU anti–corruption policy is complicated by the multi–level nature of the adoption of countermeasures, the lack of clarity in the interpretation of the definition of corruption, and the uneven effectiveness of anti–corruption measures taken in different EU countries. For Ukraine, as the experience of the EU countries shows, anti–corruption policy should become an integral part of domestic policy.

Keywords: corruption, anti–corruption policy, European Union, sustainable development.

Постановка проблеми. У всьому світі корупція визнана великою проблемою для держави та її розвитку, хоча завжди була притаманна майже всім суспільствам. Незалежно від статусу та рівня розвитку країни, наявність в державних органах корупційних проявів підриває легітимність влади, загрожує фундаментальним цінностям суспільства та її суверенітету, викликає недовіру з боку інших держав та унеможлиблює їх співпрацю. Але, як зазначено в Конвенції ООН проти корупції [1], але саме в країнах, що розвиваються, наслідки корупції є найбільш руйнівними – вона шкодить найбільш уразливим (бідним верствам населення), обмежуючи в значній кількості фінансові ресурси, призначені для розвитку, підриваючи здатність уряду надавати основні послуги, підживлюючи нерівність та несправедливість та ставить під загрозу іноземну допомогу та інвестиції. Корупція є ключовим елементом неефективності економіки та основною перешкодою для подолання бідності та розвитку.

З перших років незалежності й дотепер постійно зарубіжні й вітчизняні експерти й науковці визнають значний негативний вплив корупції на українську державу. При цьому завжди наголошується на корупційних проявах у медичній, освітній діяльності, у сфері дозвільної та контрольної діяльності органів державної влади стосовно підприємців, під час державного адміністрування та контролю за сплатою податків і митного оформлення товарів, у сфері державних закупівель, енергетичному секторі, розподілі землі та інших природних ресурсів. Особливо небезпечними є прояви корупції в діяльності судових та правоохоронних органів.

Незважаючи на значну кількість новостворених органів, діяльність яких спрямована на протидію корупції, масштаби її поширення та глибина проникнення в усі сфери державного управління, економічних відносин і суспільного життя залишаються найбільшою загрозою для соціально-економічного розвитку, безпеки і суверенітету України. У 2020 р. за Індексом сприйняття корупції Transparency International Україна отримала 33 балів із 100 та посіла 117-ту позицію зі 180 країн разом із Єгиптом, Непалом, Замбією та С'єра-Леоне [2]. Таким чином, незважаючи на проголошення боротьби з корупцією пріоритетним напрямом реформування суспільного розвитку, ефективність протидії їй істотно не по-

кращилася. Крім цього, впровадження заходів щодо запобігання та протидії корупції є ключовими передумовами співпраці України з ЄС, США, МВФ, іншими міжнародними партнерами та організаціями. У зв'язку з цим необхідним є поглиблення наукових досліджень у сфері сучасної європейської антикорупційної практики з метою виявлення слабких місць у національній антикорупційній політиці та використання накопиченого позитивного досвіду у контексті набуття організаційно-методичного підґрунтя боротьби з корупцією в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування й реалізації антикорупційної політики в системі державної служби України, впровадження антикорупційних заходів, розвитку антикорупційного законодавства досліджували такі науковці, як: О. Бусол [3], О. Васильєва [4], Н. Сидоренко [5], І. Кушнар'єв [6], М. Марчук [7], М. Луценко [8] та ін.

Дослідженнями, присвяченими загальним питанням корупції, розгляду різних аспектів проблеми зловживаннями влади займалися зарубіжні вчені, які як В. Дівай, Т. Хоппе [9] тощо.

Аналіз зарубіжних джерел показав недостатню ступінь розробленості проблематики щодо формування антикорупційної політики Європейського союзу в останні роки. Сюди можна віднести роботи П. Сцарек-Мейсона [10], М. Фазекаса [11], М. Кормана [12], М. Мендельські [13], Р. Дадасова [14] тощо. Зазначені вчені зосереджують увагу більше на конкретних проявах корупційних зловживань, тому необхідними є дослідження ключових елементів, принципів, організації антикорупційної політики Європейського союзу з метою впровадження в українських реаліях успішних практик зарубіжного досвіду використання ефективних методів, механізмів, інструментів у попередженні, запобіганні, протидії корупції.

Метою статті є дослідження ключових проблем політики ЄС щодо запобігання корупційним проявам для імплементації відповідних аналітичних напрацювань у розроблення рекомендацій щодо коригування антикорупційної політики України.

Виклад основного матеріалу. Питання, що стосуються антикорупційної політики Європейського Союзу як об'єднання європейських країн видається складним не тільки по суті, але й також через складну структуру й численність форм такого об'єднання. У зв'язку з тим, що, внаслідок

активного розвитку комп'ютерних та інших інформаційних технологій, корупційні схеми все частіше стали носити глобальний масштаб, на даний час уряд ЄС стоїть перед складною проблемою корупції, яку необхідно вирішувати на трьох рівнях:

- національному: кожної країни, що входить в ЄС;
- регіональному: ЄС в цілому;
- глобальному рівні (або в тій його частині, де ЄС є залученим до цієї схеми).

З іншого боку, проблема ускладнюється через різночитання і доопрацювання нормативно-правових актів між законодавствами країн учасниць ЄС, самого ЄС і Ради Європи.

Серед основних антикорупційних нормативно-правових актів можна відзначити: – Конвенцію «Про захист фінансових інтересів Європейського Співтовариства» від 26.07.1995 р.; – Конвенцію «Про боротьбу проти корупції серед функціонерів Європейського Співтовариства і функціонерів країн-учасниць Європейського Союзу» від 26.05.1997 р.; – Директиву Ради ЄС від 10.06.1991 р № 91/308 «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей»; – Рамкове рішення 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі спрямоване на криміналізацію як активного, так і пасивного підкупу»; – Конвенцію ООН за 2004 рік «Про боротьбу з корупцією».

Слід відзначити й той факт, що в ЄС до цього часу не існує універсального визначення корупції. У кожному регіоні визначення корупції варіюється від історичної та культурної спадщини, існуючого політичного режиму й традицій, що склалися в суспільстві. До сих пір не прийшли до консенсусу й академічні кола.

У 2003 році Єврокомісія представила визначення корупції як «зловживання владою заради особистої вигоди», зазначивши, що даний термін підходить для визначення корупції і в державному, і в приватному секторі. Слід зазначити, що ще з самого першого документа 1995 року, Європейський союз сформулював визначення корупції як для приватного, так і для державного сектору, на відміну від інших міжнародних організацій. ЄС, в цілому, був однією з перших міжурядових структур, яка звернула увагу на проблему корупції в 90-і роки ХХ століття. На даний момент, поняття корупції як «зловживання владою заради особистої вигоди» використовується різними міжнародними

організаціями, такими як ООН, Світовий Банк, Transparency International та іншими.

У той же час в документах Ради Європи та ООН докладно описуються різні види корупційних злочинів, такі як розтрата, «відкат», фаворитизм, непотизм, вимагання, торгівля впливом, конфлікт інтересів. На рівні ЄС дається тільки визначення хабарництва, інші ж форми корупції поки залишаються не деталізовані.

Як показав аналіз, на даний час, в лексиконі Європейського союзу існують два визначення корупції: одне більш вузьке, призначене для кримінального права, де корупція визначається як хабарництво, а друге – більш широке, що використовується для проведення превентивної політики: це визначення, яке висунула Європейська Комісія в 2003 році. Корупція – це зловживання владою з метою отримання приватної вигоди. Вона набуває різноманітних форм, таких як хабарництво, торгівля впливом, зловживання функціями, непотизм (кумівство), конфлікт інтересів або «відкати» між державним та приватним секторами [15]. Її наслідки серйозні та широко поширені. Корупція становить загрозу безпеці як засіб для злочинності та тероризму. Він діє як стримування економічного зростання шляхом створення невизначеності бізнесу, уповільнення процесів та накладення додаткових витрат. Хоча характер і масштаби корупції можуть відрізнятися в залежності від держави-члена ЄС, вона завдає шкоди ЄС в цілому, знижуючи рівень інвестицій, перешкоджаючи чесній роботі внутрішнього ринку та зменшуючи державні фінанси.

37% підприємств ЄС вважають корупцію проблемою для себе під час ведення бізнесу. Більшість експертів європейської бізнес спільноти (60%) погоджуються із твердженням, що підкуп та використання зв'язків часто є найпростішим способом отримання певних державних послуг. Однак справжню соціальну ціну корупції не можна виміряти лише розміром виплаченого хабара або спрямованими державними коштами. Окрім того, що корупція дає змогу процвітати економічній неефективності, вона негативно впливає на цілі уряду, починаючи від поліпшення розподілу доходів і закінчуючи кращим захистом навколишнього середовища. Найголовніше, що корупція підриває довіру до урядів, державних установ та демократії загалом [15].

Договір про функціонування ЄС визнає корупцію «еврозлочином», зараховуючи її до чис-

ла особливо тяжких злочинів з транскордонним виміром, для яких можуть бути встановлені мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій (ст. 83.1). З прийняттям Стокгольмської програми «Відкрита і безпечна Європа, що обслуговує та захист громадян» [16] Єврокомісія отримала політичний мандат для вимірювання зусиль у боротьбі з корупцією та розробки всебічної антикорупційної політики ЄС у тісній співпраці з Групою держав проти корупції Ради Європи (GRECO) [17].

У 2008 році значною подією в сфері протидії корупції стало створення всередині Європейського союзу мережі (EuropeanAnti-CorruptionNetwork – EACN) серед національних органів по боротьбі з корупцією (включаючи поліцію, прокуратуру, судові та митні органи). Ініціатива була запропонована з боку Австрії, Фінляндії, Греції, Угорщини, Литви, Люксембургу та Словаччини у 2005 році. Спочатку, у всіх державах-членах повинні були бути створені спеціальні контактні пункти, основне завдання яких полягало б у зміцненні міжнародного співробітництва в сфері протидії корупції, а також в обміні досвідом серед країн-учасниць, інститутів ЄС і групами експертів. Також, EACN повинна була надавати щорічні звіти в Європейську Раду і Європарламент за досягнутими результатами і оцінювати досвід країн-членів. Таким чином, в разі виявлення негативних елементів в антикорупційній політиці європейських держав, це могло спровокувати подальші реформи на рівні ЄС [10]. Тому, далеко не всі країни схвалили подібну ініціативу. В кінцевому підсумку, EACN набула лише статусу форуму для обміну досвідом, але будь-які процедури моніторингу не були передбачені. Була обрана мінімальна і неформальна модель співпраці. Цей приклад продемонстрував як неготовність країн-членів до тіснішої співпраці в сфері протидії корупції, так і неготовність надати додаткові повноваження національним інститутам.

Комюніке 2011 року є відправною точкою відліку в зміні стратегії ЄС з протидії корупції всередині інтеграції. Єврокомісія приймає рішення про створення власної системи моніторингу і контролю в ЄС, тоді як раніше ЄС покладався на системи моніторингу GRECO та інших міжнародних організацій. Інститути ЄС приходять до розуміння того, що системи інших міжнародних організацій не покривають тих завдань, які ставить перед собою ЄС, наприклад, політика конкуренції

або сфера державних закупівель [18]. Також Єврокомісія констатувала, що далеко не всі держави-члени проводять належну антикорупційну політику, відповідно, процедура оцінки і обміну досвідом повинна стимулювати проведення необхідних реформ. Тому було прийнято рішення про випуск раз в два роки регулярних антикорупційних звітів (The EU Anti-Corruption Report), де будуть оцінюватися успіхи країн-членів в справі боротьби з корупцією з висвітленням слабких і сильних місць у їх антикорупційних стратегіях. Звіт ЄС про боротьбу з корупцією, опублікований у 2014 році, продемонстрував, що характер і масштаби корупції досить відрізняються в залежності від країни ЄС, а ефективність антикорупційної політики є абсолютно різною [19]. Звіт також показав, що корупція заслуговує на більшу увагу у всіх країнах ЄС. З тих пір Звіт ЄС про боротьбу з корупцією служив основою для діалогу з національними органами влади, а також інформував про більш широкі дебати по всій Європі. Усі країни ЄС призначили національний контактний пункт для сприяння обміну інформацією щодо антикорупційної політики. Разом із антикорупційною програмою обміну досвідом, розпочатою Комісією у 2015 році, ці зусилля спонукали національні органи влади до кращого впровадження законів та політики проти корупції.

Зусилля Комісії щодо боротьби з корупцією зосереджені навколо таких основних положень [15]:

- включення антикорупційних положень у горизонтальне та галузеве законодавство та політику ЄС;
- моніторинг результатів у боротьбі з корупцією державами-членами;
- підтримка впровадження антикорупційних заходів на національному рівні шляхом фінансування, технічної допомоги та обміну досвідом;
- вдосконалення кількісної доказової бази для антикорупційної політики.

Однак, незважаючи на те, що Європейська комісія регулярно отримує від громадян повідомлення про передбачувані випадки корупції в державах-членах, вона не має повноважень втручатися в окремі справи.

Моніторинг результатів у боротьбі з корупцією державами-членами включає детальний аналіз корупційних ризиків та пов'язаних з ними проблем. У відповідних випадках ці питання також знаходять своє відображення у Рекомендаці-

ях для окремих країн, які щороку затверджуються національними лідерами Європейської Ради. Приклади включають рекомендації щодо подолання неефективної практики державних закупівель, посилення правил запобігання конфлікту інтересів, перегляд строків давності для корупційних правопорушень або вирішення неформальних платежів у сфері охорони здоров'я.

Самим слабким місцем у публікаціях регулярних докладів є те, що вони носять лише рекомендаційний характер. Країни, зацікавлені в скороченні рівня корупції, прислухаються до них. Для країн-аутсайдерів, такі заходи, навряд чи сприятимуть проведенню радикальних реформ у національних судових та правових системах. Однак побудова власної системи моніторингу всередині ЄС – це значний крок для всього об'єднання у розбудові власної антикорупційної політики, однак це несуттєво впливає на реальну протидію в корумпованих країнах. Крім того, зарубіжні експерти піддають критиці антикорупційний звіт за відсутність аналізу щодо самих європейських інститутів, які являють загрозу для появи корупції.

У напрямі підтримки антикорупційних заходів на національному рівні Комісія регулярно організовує семінари з обміну досвідом щодо боротьби з корупцією в рамках ЄС. Ця програма підтримує зацікавлені сторони з держав-членів в обговоренні та обміні рішеннями щодо проблем політики цілісності. Крім того, Комісія регулярно та постійно надає фінансування для підтримки широкого кола проектів за допомогою фондів ISF [20] або ESIF [21], спрямованих на поліпшення доброчесності та подолання корупції в державах-членах ЄС, таких як: «Інструменти з якості державного управління» [22], що включає 170 тематичних досліджень. Проект допомагає національним урядовцям, які прагнуть покращити адміністративний потенціал, для чого надається фінансування з Європейських структурних та інвестиційних фондів.

В рамках діяльності ЄС щодо боротьби з корупцією Єврокомісія публікує Комюніке, останнє з яких вийшло в грудні 2020 року про огляд Європейського Союзу в рамках Механізму перегляду імплементації Конвенцій ООН проти корупції (UNCAC) [23]. Повідомлення є останнім із низки заходів Комісії, спрямованих на боротьбу з корупцією в ЄС. Важливий прогрес досягнуто у законодавстві про боротьбу з відмиванням грошей, державними закупівлями, захистом викривачів

та поверненням активів. У рамках Європейського семестру боротьба з корупцією є однією з тем, що розглядаються в рекомендаціях для окремих країн. Подальші заходи ЄС вживаються для захисту фінансових інтересів, включаючи нову Європейську прокуратуру, яка володіє повноваженнями для розслідування, переслідування та притягання до відповідальності за злочини проти бюджету ЄС. Останній звіт про верховенство права ЄС наголошує на цьому боротьба з корупцією як основний напрям для підтримки верховенства права. Корупція також впливає на ділове середовище, тому антикорупція також є важливою складовою Планів відновлення та стійкості.

Сьома рамкова програма для досліджень та інновацій фінансувала дослідницький проект ANTICORRP з метою вивчення факторів, що сприяють або перешкоджають розробці ефективної антикорупційної політики. Цей міждисциплінарний проект складався з двадцяти дослідницьких груп у п'ятнадцяти країнах ЄС. Дослідницька та інноваційна програма «Горизонт 2020» профінансувала проєкт під назвою DIGIWHIST – Цифровий викривач: Фіскальна прозорість, оцінка ризиків та вплив оціненої політики належного управління. Він об'єднує шість європейських науково-дослідних інститутів з метою розширення можливостей суспільства для боротьби з корупцією у державному секторі шляхом систематичного збору, структурування, аналізу та розповсюдження інформації про державні закупівлі та механізми, що підвищують підзвітність.

Якщо розглянути організаційний рівень боротьби з корупційними проявами в ЄС, можна відзначити створення Фонду внутрішньої безпеки – поліції [24], що фінансувала антикорупційні проєкти, такі як: Європейську обсерваторію корупції: доступну базу даних звітів європейських ЗМІ про корупцію; Набір інструментів боротьби з корупцією для малих та середніх підприємств; Центри адвокації та юридичних консультацій Transparency International.

Незважаючи на значні кроки ЄС у сфері протидії корупції, що полягали в удосконаленні нормативно-правового поля, фінансуванні, організаційного та методичного забезпечення, корупція продовжує залишатися викликом для Європи – явища, яке коштує європейській економіці близько 120 мільярдів євро на рік. За останні роки країни-члени ЄС здійснили безліч ініціатив, але результати нерівномірні, і для запобігання та по-

карання за корупцію слід здійснювати ще більше заходів. Європейці глибоко стурбовані корупцією – результати опитування Євробарометра показують, що три чверті (76%) європейців вважають, що корупція широко поширена, і більше половини (56%) вважають, що рівень корупції в їхній країні зріс за останні три роки [25].

ЄС вирішує проблему корупції всередині держав-членів переважно через використання заходів кримінального законодавства, які фокусуються на невчиненні злочину. Запобігання корупції регулюється певною мірою ЄС через законодавство в сфері держзакупівель і систему зобов'язань для європейських компаній шляхом встановлення відповідності міжнародним стандартам бухгалтерського обліку та аудиту. Крім того, заходи у сфері відмивання грошей і фінансування тероризму сприяють підвищенню прозорості фінансової системи і виявлення зловживань всередині неї, в тому числі при переводі доходів від корупції.

Україна, яка зараз продовжує впроваджувати власну антикорупційну реформу, може взяти для себе корисні уроки як із досвіду некорумпованих країн ЄС, так і зрозумівши, чому деякі члени ЄС є менш успішними у цій сфері.

У 2020 році за результатами звіту Групи держав Ради Європи проти корупції (GRECO) про виконання Україною рекомендацій у рамках четвертого раунду на тему: «Запобігання корупції стосовно народних депутатів, суддів та прокурорів» зазначено, що Україна виконала 5 з 31 рекомендацій GRECO, 15 рекомендацій виконані частково і 11 залишилися не виконаними [26]. Серед виконаних рекомендацій можна навести: 1) прийняття нормативно-правових актів щодо перезавантаження НАЗК та уточнення його повноважень, ухвалення порядків щодо електронного декларування; 2) надання НАБУ повного доступу до державних реєстрів, зокрема до Реєстру декларацій та інформації про конкретні операції з банківськими рахунками, а також до бази національних та регіональних баз даних; 3) скасування недоторканості народних депутатів; 4) заходи, вжиті для покращення безпеки суддів, для постійного перегляду практичного застосування режиму недоторканності стосовно суддів з метою запобігання безкарності, і для забезпечення регулярного тренування з питань доброчесності суддів; 5) повернення останніми змінами до Закону України «Про прокуратуру» вимоги

щодо наявності у кандидата на посаду Генерального прокурора вищої юридичної освіти.

Таким чином, Україна продовжує рухатися в напрямі протидії корупції, однак, як в тому числі наголошено у Звіті, вжитих заходів явно недостатньо, щоб зменшити масштаби корупції в країні.

У зв'язку з цим розглянемо найуспішніші приклади боротьби з корупцією в європейських державах.

Наприклад, Естонії вдалося значно зменшити масштаби корупції, не створюючи окремих органів. Однак існувала політична воля політиків викоринити хабарництво. У Болгарії, де такої політичної волі не було, антикорупційна реформа стала можливою завдяки тиску ЄС. Так, місцевий антикорупційний орган набув повноважень проводити розслідування, лише коли ЄС відмовився надавати фінансування. Таким чином, можна стверджувати, що створення антикорупційних органів не забезпечує гарантованого викоринення корупції. Навіть більше – успішна боротьба можлива й без таких органів.

Досвід найуспішнішої європейської держави Європи в аспекті свободи від корупції – Фінляндії показує, що основний принцип фінської антикорупційної політики – корупція не є ізольованим феноменом [27]. Вона не вимагає спеціально виділених законів, спеціальних органів, окремої стратегії або плану дій. Навпаки, ця політика інтегрована в загальну політику держави, оскільки корупція розглядається і як частина злочинного світу, і як частина незадовільного керівництва або поганої політики [27].

Проте якщо у країні корупція є досить поширеним явищем, створення окремих антикорупційних органів може бути необхідним. Однак, як показує практика європейських держав, для їх ефективної роботи є кілька передумов.

– достатня автономність антикорупційних органів. Наприклад, голову Спеціальної служби розслідувань Литви призначають спільно президент та парламент. При цьому цей орган має звітувати як президенту, так і парламенту, тому нагляд за його діяльністю здійснюють кілька державних інституцій, при цьому парламент є органом, що складається із представників народу. Це зменшує можливість політичного тиску.

– надання відповідних повноважень. Одним із головних завдань антикорупційних органів є розслідування. У цьому дуже допомагає наявність простого механізму повідомлення про корупційні дії

громадянами. Також багато країн впроваджують програми захисту свідків та можливість повідомляти про корупцію анонімно. Найбільш ефективною є система захисту інформаторів у трьох країнах ЄС: Люксембурзі, Румунії та Словенії, а також у Великій Британії. Зокрема, в Румунії [28] свідки, які повідомляють про неправомірні дії, захищені на законодавчому рівні від помсти державних службовців і забезпечена прихованість їх ідентичності.

Важливим елементом розслідування є моніторинг декларацій про активи та борги високопосадовців. Зокрема, цим займається латвійське Бюро попередження та боротьби з корупцією. Проте цю функцію можуть також виконувати й інші органи, які не спеціалізуються на боротьбі з корупцією. Наприклад, Офіс аудиту Болгарії зберігає реєстр таких декларацій, а в Литві [29] високопосадовці подають декларації до Комісії з етики.

Часто декларації подають лише певні категорії чиновників: обрані людьми чи призначені політики високого рангу, або працівники секторів, де ризик корупції є найбільшим (державні закупівлі, митниця, податкова тощо). В результаті антикорупційний орган може сфокусуватись на важливих справах та уникнути надмірного перевантаження дрібними справами, якими займається поліція.

Завдання висування та підтримки обвинувачення у суді мають далеко не всі антикорупційні органи. Так, відповідний орган Хорватії має за плечима безліч успішних справ розслідування та обвинувачення високопоставлених чиновників. Такі повноваження є необхідними, коли в країні корупція є поширеною та відсутня довіра до прокуратури.

Якщо підозрюваний користується імунітетом, то антикорупційний орган подає звіт про підозри у корупції до парламенту, який далі слідує відповідним конституційним процедурам. Проте часто парламент не знімає імунітет. Так, у Румунії [30] парламент не завжди дозволяє проводити обшук, арештовувати чи розслідувати справи щодо колишніх та чинних міністрів, а також депутатів.

Спеціальна служба розслідування Литви [31] готує навчальні матеріали щодо попередження корупції та співпрацює зі школами задля їх впровадження у навчальні програми.

Серед інших превентивних заходів можна навести моніторинг політик, законів та діяльності державних органів влади. При цьому, наприклад, антикорупційні органи Литви та Латвії можуть висувати пропозиції щодо перегляду законодавчих актів.

Досвід країн ЄС показує, що достатнє фінансування є також передумовою успішної роботи антикорупційних органів. Крім того, вони мають бути спроможні виконувати покладені на них зобов'язання. Тому, наприклад, у антикорупційному органі Румунії [30] працюють не лише слідчі та прокурори, але й економічні та фінансові експерти, програмісти тощо.

Створення окремих антикорупційних судів є більше винятком, ніж правилом. Більшість країн ЄС посилюють ефективність та прозорість всієї судової системи. Слід зазначити, що створення окремого суду може бути виправданим, якщо в країні досить низький рівень довіри до судової системи. Як виняток, демонструє Словаччина [32], де у відповідного спеціалізованого суду достатньо ресурсів, а справи розглядаються швидко.

Однак у Франції [33] створено вісім міжрегіональних спеціалізованих судів. Вони проводять розслідування та виносять судові вироки у найбільш складних справах. Судді мають доступ до інноваційних технік розслідування, як-от інфільтрація, прослуховування, використання спільних команд слідчих із кількох країн. Їм допомагають спеціалісти із податкових, митних та фінансових органів, а також приватного сектора.

Боротьба з корупцією відбувається і в рамках внутрішніх структур державної служби. Так, у Литві [31] створено внутрішні відділи попередження корупції у державних та муніципальних органах. У Фінляндії [34] існує формальна антикорупційна мережа, заснована під егідою міністерства юстиції і об'єднує не тільки державні органи і органи місцевого самоврядування, а й приватний сектор, дослідницькі та недержавні організації.

Ще однією передумовою успішності із запобігання корупції є координація між різними органами, діяльність яких спрямована на боротьбу з цим явищем. Як показує досвід європейських країн, вона є важливою як для країн зі спеціалізованими антикорупційними органами, так і для тих, в яких вони відсутні.

В Україні ЄС започатковано антикорупційну ініціативу EUACI – найбільшу програму технічної допомоги ЄС в боротьбі з корупцією в країні. Ініціатива складається із трьох компонентів [35]:

- зміцнення функціонального та нормотворчого потенціалу державних органів у сфері запобігання і боротьби з корупцією;
- посилення парламентського нагляду за процесом реформування і зміцнення спроможності

з ретельного аналізу та вдосконалення стратегічної нормативно-правової бази;

– посилення спроможності органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства та медіа у залученні до процесу боротьби з корупцією.

Висновки

Проблеми антикорупційної політики ЄС ускладнюються тим, що заходи протидії мають прийматися на трьох рівнях – національному (окремих країн), регіональному (об'єднання) та глобальному. Крім цього, не до кінця дано визначення самому явищу корупції, зокрема наразі в ЄС користуються двома визначеннями корупції: одне більш вузьке, призначене для кримінального права, де корупція визначається як хабарництво, а друге – більш широке, що використовується для проведення превентивної політики – це зловживання владою з метою отримання приватної вигоди.

Аналіз показав достатню нерівномірність серед країн ЄС в ефективності здійснюваних заходів у сфері протидії корупції. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що повноваження Єврокомісії обмежуються розробкою антикорупційної стратегії на рівні об'єднання; формуванням комюніке – перелік антикорупційних заходів, що носять рекомендаційний характер для впровадження у національні законодавства та здійснення моніторингу рівня та видів корупції в державах-членах.

На даний час через значну корупцію Україна не становить інтересу для міжнародної спільноти, її не сприймають як надійного стратегічного партнера, оскільки корупція впливає на інвестиційну привабливість держави, обмежує бізнесові-інтереси, руйнує судову систему й тим самим нівелює законність, гарантії права власності, демократію, права та свободи громадян. У зв'язку з цим, як доводить успішна практика європейських країн, антикорупційна політика має стати невід'ємною складовою внутрішньої політики. По-перше, для ефективною реалізації антикорупційної політики в Україні необхідна політична воля. По-друге, не декларативний характер реалізації принципу верховенства права на всіх рівнях держави. По-третє, тісна співпраця з неурядовими організаціями, що є запорукою здійснення громадського контролю та формування в громадян свідомого негативного ставлення до корупційних проявів.

Аналіз антикорупційних політик ряду європейських держав – Фінляндії, Литви, Латвії, Естонії, Великобританії, Франції, Румунії та Болгарії дозволив виділити основні фактори протидії корупції, які необхідно впроваджувати на всіх рівнях суспільного життя в Україні – це пропагування неприйняття корупції в суспільстві, виховання нетерпимості до корупції в загальнонаціональній культурі, забезпечення невідворотності відповідальності, настання покарання за вчинені корупційні правопорушення, контроль інститутів громадського суспільства із залученням засобів масової інформації за діями представників влади або особами публічного права.

Список використаних джерел

1. United Nations convention against corruption. United Nations office on drugs and crime Vienna. New York, 2004 https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf
2. Corruption Perceptions Index 2020. Transparency International. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>
3. Бусол О.Ю Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період [монографія]. – К. : Ін Юре, 2014. – 564 с.
4. Васильєва О. І., Васильєва Н. В. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 13. С. 62–65. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.13.62
5. Сидоренко Н. Шляхи вдосконалення антикорупційної політики України. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 17.11.2020) <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5535/1/25.pdf>
6. Кушнарьов І. В. Антикорупційна політика сучасної держави: загально-теоретична і порівняльно-правова характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. В. Кушнарьов. – Харків, – 18 с.
7. Марчук М. П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні / М. П. Марчук // Молодий вчений. – 2016. – № 3 (30). – С. 470 – 474.
8. Луценко М. М. Корупція в Україні: сучасний стан і проблеми протидії. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2015. – № 15. – Т.2. http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_2/40.pdf
9. Дивайн В., Хоппе Т. Основные понятия и концепции антикоррупционной деятельности: учебное пособие. М.: Анкил, 2013. 240 с.

10. Szarek–Mason P. The European Union’s Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
11. Fazekas M., Chvalkowska J., Skuhrovec J., Tyth I. J. and King L. P. Are EU Funds a Corruption Risk? The Impact of EU Funds on Grand Corruption in Central and Eastern Europe // The Anticorruption Frontline. 2013. No. 2. P. 68–89;
12. Corman M–R. A Critical Appraisal of the EU’s Anti–Corruption Legal Capacity. 2021. <https://www.ie-donline.eu/publications/2021/eu-anti-corruption-legal-capacity.php>
13. Mendelski M., 2016 The EU’s rule of law promotion in post–Soviet Europe: what explains the divergence between Baltic States and EaP countries? Eastern journal of European studies. Vol. 7, Issue 2, December 2016. <https://anticorrp.eu/wp-content/uploads/2016/12/Mendelski-2016bThe-EUs-rule-of-law-promotion-in-post-Soviet-Europe-what-explains-the-divergence-between-Baltic-States-and-EaP-countries.pdf>
14. Dadasov R., 2017. «European Aid and Governance: Does the Source Matter?», The European Journal of Development Research, Palgrave Macmillan; European Association of Development Research and Training Institutes (EADI), vol. 29(2), pages 269–288.
15. Corruption – EC. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption_en
16. The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting citizens. European Council. 2010. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>
17. GRECO – official site. <https://www.coe.int/en/web/greco/home>
18. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee – Fighting Corruption in the EU // COM, 2011. 308 final.
19. EU Anti–corruption report (2014). Report from the commission to the council and the European parliament EU. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf
20. Internal Security Fund – Borders and Visa. https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-borders_en
21. European structural and investment funds. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en
22. Quality of Public Administration – A Toolbox for Practitioners. <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=575&langId=en>
23. Communication from the commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the Court of Justice of the European Union, the European Central Bank and the Court of auditors. Brussels, 14.12.2020. COM (2020). 793 final. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/pdf/14122020_commission_communication_com-2020-793-3_en.pdf
24. Internal Security Fund – Police. https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-police_en
25. Flash Eurobarometer 428: Businesses’ attitudes towards corruption in the EU Directorate–General for Communication. 04.05.2020. https://data.europa.eu/data/datasets/s2084_428_eng?locale=en
26. Fourth Evaluation Round. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Compliance report – Ukraine. 26 March 2020. <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809d768c>
27. Finland Corruption Report. September 2020 <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/finland/>
28. Anti–corruption digest Romania. Council of Europe. 2019. <https://www.coe.int/en/web/corruption/anti-corruption-digest/romania>
29. Effective anti–corruption system in Lithuania. <https://www.unodc.org/documents/corruption/Best%20Practices/Lithuania.pdf>
30. World Bank. 2017. Anti–Corruption in Romania : The Way Forward. World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34191>
31. Lithuania’s Phase 2 Monitoring Report. Implementation and enforcement of the OECD Anti–Bribery Convention. OECD. <https://www.oecd.org/corruption/lithuania-oecd-anti-bribery-convention.htm>
32. Slovakia Corruption Report. June 2020. <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/slovakia/>
33. Idjeri A. The French Anticorruption Agency Publishes Its New Guidelines. 02 March 2021. <https://www.mondaq.com/france/anti-trustcompetition->

law/1041504/the-french-anticorruption-agency-publishes-its-new-guidelines

34. Combating corruption in Finland. <https://korrup-tiontorjunta.fi/en/combating-corruption-in-finland>

35. Антикоруptionна ініціатива ЄС в Україні. <https://euaci.eu/ua/>

References

1. United Nations convention against corruption. United Nations office on drugs and crime Vienna. New York, 2004 https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf

2. Corruption Perceptions Index 2020. Transparency International. <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>

3. Busol O.Yu. Protydiya koruptsiyniy zlochynnosti v Ukraini u suchasnyy period [monohrafiya]. – K. : In Yure, 2014. – 564 s.

4. Vasylyeva O. I., Vasylyeva N. V. Zarubizhnyy dosvid antykoruptsiynoyi diyal'nosti v orhanakh publichnoyi vlady. Investytsiyi: praktyka ta dosvid. 2019. № 13. S. 62–65. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.13.62

5. Sydorenko N. Shlyakhy vdockonalennya antykoruptsiynoyi polityky Ukrainy. Materialy II Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi (DDUVS, 17.11.2020) <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/5535/1/25.pdf>

6. Kushnar'ov I. V. Antykoruptsiyna polityka suchasnoyi derzhavy: zahal'no-teoretychna i porivnyal'no-pravova kharakterystyka: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yur. nauk. : spets. 12.00.01 «Teoriya ta istoriya derzhavy i prava; istoriya politychnykh i pravovykh uchen'» / I. V. Kushnar'ov. – Kharkiv, – 18 s.

7. Marchuk M. P. Osnovni napryamy derzhavnoyi polityky shchodo protydyi koruptsiyi v Ukraini / M. P. Marchuk // Molodyy vchenyy. – 2016. – № 3 (30). – S. 470 – 474.

8. Lutsenko M. M. Koruptsiya v Ukraini: suchasnyy stan i problemy protydyi. Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiya. – 2015. – № 15. – Т.2. http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc15/part_2/40.pdf

9. Dyvayn V., Khoppe T. Osnovnyye ponyatyya y kontseptsyy antykoruptsyonnoy deyatel'nosti: uchebnoe posobyе. M.: Anki, 2013. 240 s.

10. Szarek-Mason P. The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

11. Fazekas M., Chvalkova J., Skuhrovec J., Tyth I. J. and King L. P. Are EU Funds a Corruption Risk? The Impact of EU Funds on Grand Corruption in Central and

Eastern Europe // The Anticorruption Frontline. 2013. No. 2. P. 68–89;

12. Corman M-R. A Critical Appraisal of the EU's Anti-Corruption Legal Capacity. 2021. <https://www.ie-donline.eu/publications/2021/eu-anti-corruption-legal-capacity.php>

13. Mendelski M., 2016 The EU's rule of law promotion in post-Soviet Europe: what explains the divergence between Baltic States and EaP countries? Eastern journal of European studies. Vol. 7, Issue 2, December 2016. <https://anticorrp.eu/wp-content/uploads/2016/12/Mendelski-2016bThe-EUs-rule-of-law-promotion-in-post-Soviet-Europe-what-explains-the-divergence-between-Baltic-States-and-EaP-countries.pdf>

14. Dadasov R., 2017. «European Aid and Governance: Does the Source Matter?» The European Journal of Development Research, Palgrave Macmillan; European Association of Development Research and Training Institutes (EADI), vol. 29(2), pages 269–288.

15. Corruption – EC. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption_en

16. The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting citizens. European Council. 2010. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>

17. GRECO – official site. <https://www.coe.int/en/web/greco/home>

18. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee – Fighting Corruption in the EU // COM, 2011. 308 final.

19. EU Anti-corruption report (2014). Report from the commission to the council and the European parliament EU. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/e-library/documents/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/docs/acr_2014_en.pdf

20. Internal Security Fund – Borders and Visa. https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-borders_en

21. European structural and investment funds. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en

22. Quality of Public Administration – A Toolbox for Practitioners. <https://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=575&langId=en>

23. Communication from the commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the Court of Justice of the European Union, the European Central Bank and the Court of auditors. Brussels, 14.12.2020. COM (2020). 793 final. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/pdf/14122020_commission_communication_com-2020-793-3_en.pdf

24. Internal Security Fund – Police. https://ec.europa.eu/home-affairs/financing/fundings/security-and-safeguarding-liberties/internal-security-fund-police_en

25. Flash Eurobarometer 428: Businesses' attitudes towards corruption in the EU Directorate-General for Communication. 04.05.2020. https://data.europa.eu/data/datasets/s2084_428_eng?locale=en

26. Fourth Evaluation Round. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Compliance report – Ukraine. 26 March 2020. <https://rm.coe.int/fourth-evaluation-round-corruption-prevention-in-respect-of-members-of/16809d768c>

27. Finland Corruption Report. September 2020 <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/finland/>

28. Anti-corruption digest Romania. Council of Europe. 2019. <https://www.coe.int/en/web/corruption/anti-corruption-digest/romania>

29. Effective anti-corruption system in Lithuania. <https://www.unodc.org/documents/corruption/Best%20Practices/Lithuania.pdf>

30. World Bank. 2017. Anti-Corruption in Romania : The Way Forward. World Bank, Washington, DC. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34191>

31. Lithuania's Phase 2 Monitoring Report. Implementation and enforcement of the OECD Anti-Bribery Convention. OECD. <https://www.oecd.org/corruption/lithuania-oecd-anti-bribery-convention.htm>

32. Slovakia Corruption Report. June 2020. <https://www.ganintegrity.com/portal/country-profiles/slovakia/>

33. Idjeri A. The French Anticorruption Agency Publishes Its New Guidelines. 02 March 2021. <https://www.mondaq.com/france/anti-trust-competition-law/1041504/the-french-anticorruption-agency-publishes-its-new-guidelines>

34. Combating corruption in Finland. <https://korrup-tiontorjunta.fi/en/combating-corruption-in-finland>

35. Antykoruptsiyna initsiatyva YeS v Ukraini. <https://euaci.eu/ua/>

Дані про авторів

Мельник Тетяна Миколаївна,

д.е.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
e-mail: melniknteu998@gmail.com

Гуляєва Людмила Петрівна,

к.е.н., доц., Академія праці, соціальних відносин і туризму, м. Київ, Україна

Серова Людмила Петрівна,

к.е.н., доц., Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
e-mail: serova@ukr.net

Данные об авторах

Мельник Татьяна Николаевна,

д.э.н., проф., Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина
e-mail: melniknteu998@gmail.com

Гуляева Людмила Петровна,

к.э.н., доц., Академия труда, социальных отношений и туризма, г. Киев, Украина

Серова Людмила Петровна,

к.э.н., доц., Киевский национальный торгово-экономический университет, г. Киев, Украина
e-mail: serova@ukr.net

Data about the authors

Tetyana Melnyk,

D.e.n., prof., Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
e-mail: melniknteu998@gmail.com

Lyudmila Huljaieva,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Academy of Labor, Social Relations and Tourism, Kyiv, Ukraine

Lyudmila Serova,

Ph.D., Assoc. Kyiv National University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine
e-mail: serova@ukr.net

Вдосконалення моделі «дилеми в'язнів» і використання її для розробки стратегії і тактики торговельної політики в умовах гібридних воєн

Предмет дослідження – модель міжнародної торговельно–економічної політики держави, її вдосконалення і використання для розробки стратегії і тактики торговельної політики в умовах гібридних воєн.

Метою написання **статті** є вдосконалення і використання конфліктної моделі «дилеми в'язнів» для торговельної політики держави, варіантів стратегічної поведінки в міжнародних торговельних конфліктах в глобальних умовах торговельних воєн.

Методологія проведення роботи – використано метод моделювання та теорії ігор для вдосконалення моделі торговельної політики держави; метод аналізу варіантів стратегічної поведінки держави та її торговельно–економічної політики.

Результати дослідження. Запропоновано вдосконалення моделі торговельної політики держави і формування стратегій торговельної політики, яка пояснює внутрішню логіку розробки стратегічної поведінки держави; визначено та проаналізовано варіанти стратегічної торговельної політики держави в умовах гібридних економічних воєн.

Галузь застосування результатів – економічна галузь: управління національною економікою, міжнародна торгівля, міжнародні економічні відносини.

Результати дослідження дозволять відпрацювати рекомендації щодо розробки і визначення національної стратегії торговельно–економічної політики в умовах гібридних економічних воєн. Глобальна перспектива зростання кількості торговельних та економічних воєн між розвиненими державами робить актуальною розробку власної національної стратегії торговельно–економічної політики.

Висновки. Розроблена конфліктна модель стратегічної поведінки держав (їх торговельної політики) дозволяє визначити і пояснити ризиковані, часто не зрозумілі взаємодії в агресивному зовнішньому середовищі. Розвиток стратегії, що працює в умовах протидії, завжди перебуває під впливом двох гравців (держав), присутності опонента, третіх зацікавлених осіб, арбітра, який частково зацікавлений в невеликих локальних конфліктах (арбітр–«егоїст» у випадку з державами агресорами–«егоїстами», яких потрібно приборкувати з метою збереження планети і виконання ролі «всесвітнього миротворця»).

Розробка надскладної торговельної політики (стратегії, тактики в багаторівневій системі є єдиним правильним виходом для збереження і розвитку держави в невизначених умовах гібридно–економічних воєн, де всі держави на всіх рівнях «воюють» (або конкурують, «потенційно воюють»–економічно, торговельно) проти всіх.

Модель конфлікту показує найкращий шлях застосування наявних можливостей і ресурсів.

Торговельні відносини шукають ніші, де конкуренція найменша (стратегія «егоїста» найчастіше проявляється в різних формах недобросовісної конкуренції, економічному шпигунстві), військові стратегії формують сприятливі умови для нанесення удару (державний «тероризм», диверсії, які маскуються під «демократичний вибір народу»).

Стратегія дозволяє побачити не тільки мету, але й раціональні шляхи її досягнення, максимально системно розширюючи набір «діючих» факторів.

Ключові слова: міжнародна торговельна політика, конфліктна модель, «дилема в'язнів», стратегії торговельної політики, гібридні війни.

Усовершенствование модели «дилеммы узников» и использование ее для разработки стратегии и тактики торговой политики в условиях гибридных войн

Предмет исследования – модель международной торгово–экономической политики государства, ее усовершенствование и использование для разработки стратегии и тактики торговой политики в условиях гибридных войн.

Целью написания **статьи** является усовершенствование и использование конфликтной модели «дилеммы узников» для торговой политики государства, вариантов стратегического поведения в международных торговых конфликтах в глобальных условиях торговых войн.

Методология проведения работы – использован метод моделирования и теории игр для усовершенствования модели торговой политики государства; метод анализа вариантов стратегического поведения государства и его торгово–экономической политики.

Результаты исследования. Предложено усовершенствование модели торговой политики государства и формирование стратегий торговой политики, объясняется внутренняя логика разработки стратегического поведения государства; определены и проанализированы варианты стратегической торговой политики государства в условиях гибридных экономических войн.

Выводы. Разработанная конфликтная модель стратегического поведения государств (торговой политики) позволяет определить и объяснить рискованные, часто непонятные взаимодействия в агрессивной внешней среде. Развитие стратегии, в условиях противодействия, находится под влиянием двух игроков (государств), присутствия оппонента, третьих заинтересованных лиц, арбитра, который частично заинтересован в небольших локальных конфликтах (арбитр – «эгоист» в случае с государствами агрессорами– «эгоистами», которых нужно укрощать с целью сохранения планеты и выполнения роли «всемирного миротворца»).

Разработка сложнейшей торговой политики (стратегии, тактики в многоуровневой системе является единственным правильным выходом для сохранения и развития государства в неопределенных условиях гибридно–экономических войн, где все государства на всех уровнях «воюют» (или конкурируют «потенциально воюют» – экономически, торгово) против всех.

Модель конфликта показывает оптимальный вариант применения имеющихся возможностей и ресурсов.

Торговые отношения ищут ниши, где конкуренция наименьшая (стратегия «эгоиста» чаще всего проявляется в различных формах недобросовестной конкуренции, экономическом шпионаже), военные стратегии формируют благоприятные условия для нанесения удара (государственный «терроризм», диверсии, замаскированные под «демократический выбор народа»). Стратегия позволяет увидеть не только цель, но и рациональные пути ее достижения, максимально системно увеличивая набор «действующих» факторов.

Ключевые слова: международная торговая политика, конфликтная модель, «дилемма узников», стратегии торговой политики, гибридные войны.

KLYMENKO P.M.
SHEVCHUK V.I.

Improving the prisoner's dilemma model and using it to develop trade policy strategies and tactics in hybrid wars

The subject of research is the model of international trade and state economic policy, its improvement and use for development of strategy and tactics of the trade policy in the conditions of hybrid wars.

The aim of the article is to improve and use the conflict model «prisoner's dilemma» for the state trade policy, options for strategic behavior in international trade conflicts in the global context of the trade wars.

Research methodology – the method of modeling and game theory was used to improve the model of state trade policy; method of analysis of options for strategic behavior of the state and its trade and economic policy.

Results of research. It is proposed to improve the model of the state trade policy and the formation of trade policy strategies, which explains the internal logic of the development of the state strategic behavior; the variants of the strategic trade policy of the state in the conditions of hybrid economic wars are defined and analyzed.

Application of results – economic sector: management of the national economy, international trade, international economic relations. The results of the study will allow working out recommendations for the development and definition of a national strategy for trade and economic policy in the context of hybrid economic wars. The global prospect of increasing the number of trade and economic wars between developed countries makes it important to develop their own strategy of trade and economic policy.

Conclusions. *The developed conflict model of strategic behavior of states (trade policy) allows to define and explain risky (often not clear) interactions in the aggressive external environment. The development of a countermeasures strategy is always influenced by two players, the presence of an opponent, third parties, an arbitrator who is partially interested in small local conflicts in order to save the planet and play the role of the «world peacemaker»). The development of a complex trade policy (strategy, tactics in a multilevel system is the only correct way to preserve and develop the state in uncertain conditions of hybrid economic wars, where all states at all levels «fight» (or potentially fight – economically, trade) against all.*

The conflict model shows the best way to use opportunities and resources. In trade, they are looking for a niche where competition is least («egoist» strategies often use unfair competition, economic espionage), the military is looking for favorable conditions for a strike (state «terrorism», sabotage, often disguised as «democratic choice of the people»). The strategy allows us to see not only the goal, but also rational ways to achieve it, as systematic as possible, expanding the set of «working» factors.

Key words: *international trade policy, conflict model, «Prisoner's dilemma», trade policy strategies, hybrid wars.*

Постановка проблеми. В сучасному світі міжнародних конфліктів, економічної та торгівельної експансії, гібридних воєн, проблема виживання і розвитку національної економіки є актуальною для кожної держави. Сучасна політика торгівельних відносин в умовах гібридних воєн вимагає суттєвого вдосконалення моделі «дилеми в'язнів».

Умови міжнародних ринків і потенціали держав різні. Не враховано присутність інтересів третіх держав, які можуть виступати в якості союзників однієї або кожної з сторін, чи як рівноправні гравці–учасники міжнародних відносин. Базовий модуль (взаємодія 2–х держав) в моделі Дилеми 2–х в'язнів «не бачить» присутності інтересів зацікавленого арбітра в конфлікті, або в отриманні вигоди від створення та розвитку конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання дослідження різних аспектів торгівельної політики держав має довгу історію і розуміння його глибини, взаємозв'язку зі світовою політикою та історичним розвитком світової економіки,

політикою міжнародної безпеки, потребує окремого дослідження і усвідомлення.

Фундаментальні теоретичні засади викладено в працях: Фукідіда, Сунь–цзи, К. фон Клаузевіца, В. Черчіля, Ф. Ліста, С. Гантінгтона, Г. Моргентау.

Аналіз геополітичної ситуації, викликів і загроз для держав містять роботи З. Бжезінського, Г. Кіссинджера, А.Уолферса та інших.

Серед сучасних дослідників окремих аспектів економічної торговельної політики, економічних та торгівельних воєн слід відзначити: П. Клименка, О. Крамара, Ха Джун Чанга та багатьох інших.

Теорія міжнародних відносин розглядається як силове протистояння держав в економічному середовищі на основі національних інтересів.

З іншого боку, політика є концентрованим відображенням економіки, а війна – це продовження політики, яка ведеться військовими засобами [1].

Ядерна зброя зменшила можливість використання збройних засобів політики, тому широке поширення отримали гібридні, геоекономічні війни, в яких використовуються невійськові засоби про-

тистояння, в тому числі і інструменти міжнародної економічної, фінансової та торгівельної політики.

Економічні війни стають невід'ємною складовою міжнародних політик держав. У поєднанні з іншими незбройними засобами боротьби, економічна війна спрямована на отримання економічних переваг, додаткового прибутку, захоплення ресурсів, територій, ринків збуту для товарів власного виробництва, досягнення агресивних політичних цілей, знищення конкурентів, тиску на держави, уряди, можливості маніпуляції суспільною свідомістю, спроможність суттєво впливати на досягнення політичних цілей у міждержавних конфліктах [2]. Виникнення торгівельних воєн у світовій економіці ґрунтується на протистоянні сукупності економічних інтересів держав-учасниць торгівельних воєн. Міжнародна торгівельна політика – це цілеспрямований вплив держави на торгівельні відносини з іншими державами через розширення експорту, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів на світовому ринку, обмеження імпорту, зниження конкурентоздатності іноземних товарів на внутрішньому ринку.

Міжнародна торгівля може використовуватися не лише як інструмент обміну, а й як засіб політичного та економічного тиску. Коли одна держава оцінює економічну політику іншої держави як несприятливу для себе і вживає відповідних заходів – починається торгівельна війна.

Сучасний міжнародний ринок має дуалістичну природу: формальне домінування політики вільної торгівлі, з одного боку та використання інструментів прихованого протекціонізму – з іншого. Результатом такої політики є значна кількість торгівельних воєн між державами. За висловлюванням прем'єр-міністра Великобританії Г. Пальмерстона, (1784 – 1865 рр.) держава не може мати ані постійних друзів, ані постійних ворогів, але одні лише постійні національні інтереси [3].

Теорія ігор дозволяє виявити і описати стратегічну поведінку держав-учасниць конфлікту, маневрування у війні і торгівлі, процесі взаємодії: торгів, очікування вигод, вимагання поступок, маніпуляції за допомогою погроз і обіцянок, бойкоту або втручання [4].

Ситуацію, яка складається в міжнародних торгівельних відносинах між двома державами описує модель Prisoner's dilemma – «дилема в'язнів». В цій моделі є два гравці – дві держави, які мають двосторонні торгівельні відносини. Кож-

на з них прагне отримувати максимальний прибуток з торгівлі національними товарами. Згідно моделі, раціональні гравці (держави) не завжди будуть чесно співпрацювати один з одним, навіть якщо це в їхніх інтересах. Передбачається, що гравець (держава) максимізує свій власний виграш, не піклуючись про вигоду іншого. У цій грі обман завжди буде вигідним рішенням в короткостроковій перспективі.

Поводячись окремо раціонально, разом держави-учасниці приходять до нераціонального рішення: якщо обидві зрадять, вони одержать в результаті менший виграш, ніж якби співпрацювали чесно (єдина рівновага в цій грі не веде до Парето-оптимального рішення). У цьому і полягає дилема. Стратегічною поведінкою є та, в якій краща дія одного гравця залежить від дій іншого гравця.

Це означає взаємозалежність рішень суперників і очікувану поведінку противника у грі. В міжнародних відносинах існує і взаємна залежність, і протиріччя інтересів.

У моделі гри є два «гравці» (2 держави у двосторонніх торговельних відносинах) і передбачається 2 види поведінки гравців (у нашому випадку: торговельно-економічної політики держав):

1) А – альтруїст (фр, altruisme, лат, alter – інший) – безкорисливе прагнення до діяльності на спільне благо; що у двосторонніх торговельних відносинах між державами означає проведення торговельної політики вільної торгівлі, а в моделі гри означає чесну співпрацю;

2) Е – егоїст (егоїзм від лат. ego – Я) – перевага особистих інтересів і потреб над спільними інтересами. Ставлення до інших як до об'єкта або засобу досягнення корисливої мети [5], що у двосторонніх торговельних відносинах між державами означає проведення торговельної політики протекціонізму, а в моделі ДВ означає шахрайство або зраду.

Якщо обидві держави обирають «співпрацю» (А-А) і будуть чесно провадити політику вільної торгівлі відносно одна одної, то отримають максимальний виграш. Стратегія рівноцінної відповіді «око за око» – якнайкраща загальна стратегія [6]. Сценарій гри ДВ можна використати для моделювання ситуації відносин двох держав, залучених у торговельну війну. Жодна із сторін не може бути впевнена, що інша дотримуватиме домовленості, отже обидві прагнуть до торговельної експансії. Це можна вважати теоретичним по-

ясненням політики (дуже часто прихованої) протекціонізму. Обидві держави ухвалюють рішення збільшити тарифи, при цьому їх частки ринку і обсяги торгівлі залишаються незмінними, а прибуток скорочується. Межа перегонів торговельних воєн – прибуток, втім, вони задля перемоги держави готові якийсь час працювати і у збиток. Держави можуть піти на угоду про зменшення тарифів, але завжди є стимул його порушити. Аналіз стратегій, які набрали найкращі результати, виявив кілька умов, необхідних, щоб стратегія отримала високий результат [7].

1) Добра – стратегія 2 альтруїстів: не зраджувати, поки цього не зробить опонент. Ця стратегія з егоїстичних причин не буде першою «бити» суперника і є найуспішною для обох гравців.

2) Мстива – успішна стратегія не повинна бути сліпим оптимістом. Вона повинна завжди давати відповідь на зраду. Стратегія поведінки А–Е альтруїст – егоїст на наступному кроці має змінитись на Е–Е егоїст– егоїст.

Приклад немстивої стратегії – завжди співпрацювати. Це дуже поганий вибір, оскільки «підлі» стратегії скористаються цим. Виконання цієї стратегії невигідне в короткотерміновій і в довгостроковій перспективі.

Найбільший виграш отримують дві держави, які чесно обидві співпрацюють (2 альтруїста). Історик Фукідід стверджував: «спільність інтересів є найбільш міцною сполучною ланкою як між державами, так і між індивідами». Лорд Солсбері казав, що «єдиний міцний зв'язок» між державами – це «відсутність конфлікту інтересів».

У поведінці систем і груп (альянсів) держав, окрім опису взаємодій, важливий час і досвід (пам'ять). Наскільки велика пам'ять (історична, економічна, торговельна) кожної держави? Яка стратегія кожної з них? Як держави з різними стратегіями розподілені і що визначає, хто з ким взаємодіє і яким чином?

«Мета стратегічної поведінки, згідно з Гуй Гуцзи, полягає в тому, щоб підпорядкувати партнера або навіть власного пана своїй волі, підтримуючи в ньому впевненість у тому, що він діє самостійно» [8].

Вдосконалення і розвиток моделі ДВ.

Аналіз торговельної політики держав з точки зору стратегії конфліктів потребує вдосконалення і розвитку моделі. Ситуацію гри ускладнимо присутністю «третього учасника» гри, назвемо його

го третьою стороною в конфлікті С (companion) і присутністю арбітра R (rule). Спробуємо описати модель ДВ математично:

Найпростіший описаний випадок моделі гри ДВ матиме вигляд:

$$A \times A = Pa - a;$$

$$A \times E = Pa - e;$$

$E \times E = Pe - e$, де P (profit) прибуток в кожному випадку взаємодії,

де А–держава діє як альтруїст, Е–держава діє як егоїст;

Загальну формулу взаємодії держав D_1 і D_2 запишемо: $D_1 \times D_2 = P_{1-2}$,

Якщо D діє як А, то значення Da більше 1, а якщо як Е, то De менше 1.

Якщо в моделі з'являється «третья» держава, то вона діє або як рівноправний третій партнер, тоді з'являється D3 або третій учасник виступає як союзник – С (companion) однієї з сторін.

Загальний вигляд формули:

$$\Pi(D_n + C_n) = P_n;$$

за наявності в грі арбітра, його вплив R – в цій формулі враховуватиметься, як ступінь, в яку буде возведено множину взаємодій. Тобто:

$$\Pi(D_n + C_n)^R = P_n;$$

У випадку відсутності інтересів арбітра $R = 1$.

При наявності власних інтересів арбітра $R \neq 1$.

В сучасному світі третя сторона (міжнародні організації, що займаються питанням регулювання міжнародних відносин та міжнародної торгівлі, такі як СОТ, Світовий банк, МВФ) далеко не завжди є об'єктивною. Вона має власні інтереси в конфлікті або в створенні і розширенні конфлікту.

Модель конфліктної взаємодії передбачає наявність арбітра (судді, слідчого, або банкіра), як третьої сторони. В міжнародній практиці ця третя сторона (інтеграційні об'єднання держав, які проводять спільну торговельну політику; держави-посередники, держави-союзники, державні інституції, які ініціюють торговельну війну, та транснаціональні утворення або об'єднання, які беруть участь у торговельній війні), яка зацікавлена у створенні, розширенні і вирішенні конфлікту з метою отримання власного прибутку на кожному з цих етапів конфлікту. Коли воюють дві держави, то частіше за все якась третя держава отримує з того зиск (зауважимо, що «третім» може бути не один, а багато суб'єктів міжнародної політики).

P_n – прибуток в результаті взаємодії у вдосконаленій моделі ДВ

Якщо $P_n \gg 1$ – ефективна взаємодія,
якщо $P_n \leq 1$ – конфліктна взаємодія,
якщо $P_n \ll 1$ – криза або війна.

Показник P дає можливість чітко визначити тип, стан, модель співробітництва і спрогнозувати подальший розвиток ситуації, запропонувати оптимальну тактику і стратегію розвитку відносин в багатьох сферах міжнародного співробітництва.

Пояснення і приклади. У 2013 році Китай ухвалив програму нового «Великого Шовкового шляху» – проект «Один пояс – один шлях».

Створення нового міжнародного торгового коридору між Китаєм і Європою об'єднало два проекти: «Економічний пояс Шовкового шляху» і «Морський Шовковий шлях XXI століття» див. рисунок [9].

У 2014 році Росія окупувала Крим і розв'язала бойові дії на Сході України. Це зробило Республіку Білорусь учасником програми «Один пояс – один шлях». Білорусь отримала не тільки вигоду від зростання транзиту між Європою та Китаєм, а й можливості, які могла отримати Україна.

Разом із китайськими фінансовими засобами, інвестиціями та новими технологіями у Білорусі з'явився шанс модернізувати свою економіку [10].

Здебільшого ця третя сторона і є тим вигодонабувачем, який отримує більшу частину того прибутку, який би отримали обидві сторони, коли б не були в конфлікті. В деяких випадках ця третя сторона може отримати всі 100% цього прибутку, що яскраво підтверджує українська практика.

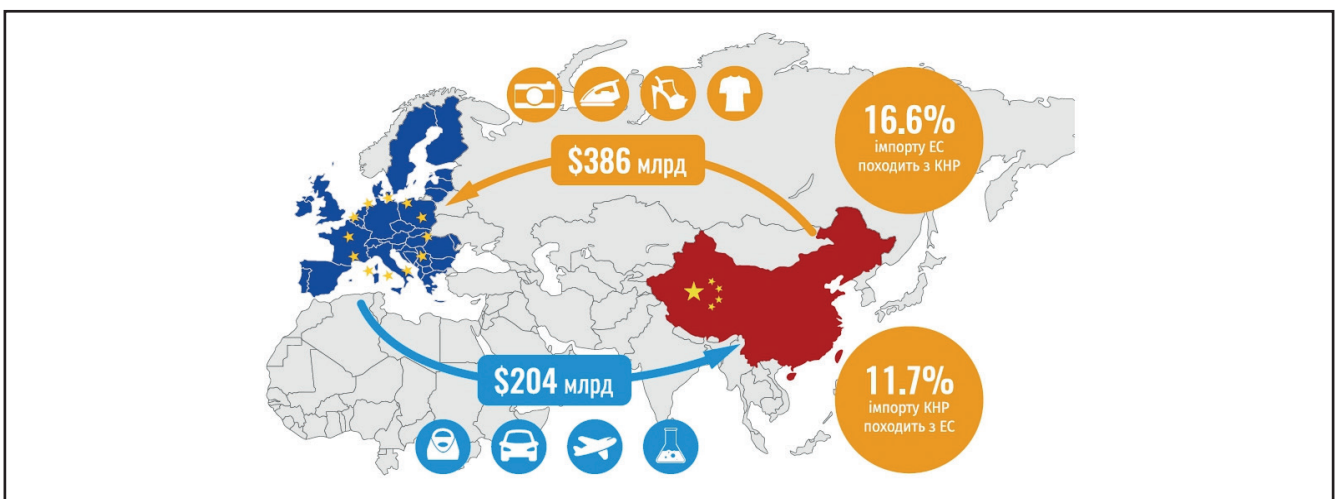
Приклади зацікавленості арбітра у вдосконаленій моделі ДВ.

МВФ, Світовий банк і СОТ в основному контролюються розвиненими країнами і тому вони розробляють і впроваджують принципи діяльності, ви-

гідні впливовим державам. Структура управління міжнародних регуляторів захищає інтереси багатих країн. Розвинені держави всі разом контролюють 60% голосуючих акцій, повністю контролюють політику Бреттон–Вудських організацій, а у США фактично є право вето щодо рішень по 18 найважливішим питанням [11]. Способом вирішення міжнародних торговельних конфліктів є механізм вирішення суперечок у СОТ. Механізм вирішення спорів у СОТ має на меті «полегшити» взаємовідносини як між державами – членами СОТ, так і між державами, які не є членами СОТ, оскільки держави – члени СОТ зобов'язані звертатися при виникненні економічних спорів. СОТ піддається критиці, як інструмент відкриття нових ринків для розвинених держав і засіб просування інтересів транснаціональних корпорацій, здебільшого, цих країн.

«Ми маємо систему, яку можна назвати глобальним управлінням без глобального уряду, систему, в якій невелика кількість міжнародних інституцій – Світовий банк МВФ, СОТ, і невелика кількість гравців – міністерства фінансів, комерції і торгівлі держав, тісно пов'язані з певними фінансовими колами – панують на міжнародній арені. Суб'єктивну сторону глобалізації обумовлюють інтереси розвинених держав, які зацікавлені в отриманні глобальної ренти і контролю над загальним процесом міжнародного обміну» [12].

МВФ ставить умови, які пов'язані з управлінням зовнішнім платіжним балансом держави – позичальника, наприклад девальвацією валюти, потім фонд поширює свої вимоги і на бюджет держав – позичальниць на тій підставі, що бюджетний дефіцит – основна причина проблем із зовнішнім платіжним балансом. Це в свою чергу призводить

Міжнародний торговий коридор між Китаєм і Європою

до таких умов, як приватизація державних підприємств, оскільки ці збитки в державах, що розвиваються, стали причиною бюджетного дефіциту.

Розвинені держави за необхідну умову для продовження фінансування МВФ вимагають, щоб держави-позичальники змусили прийняти на озброєння такі методи, які не допомагають їм відновити економіку, а просто обслуговують інтереси держав, що позичають гроші через МВФ.

Приклад: в 1997 році МВФ висунув Південній Кореї умову щодо розміру боргу, який можуть мати компанії приватного сектора, керуючись тим, що надмірні боргові зобов'язання цих фірм спровокували фінансову кризу [11]. Серед них усунення торгових бар'єрів для певних японських продуктів і відкриття ринків капіталу, щоб закордонні інвестори могли отримувати більшість в корейських фірмах, займатися ворожими поглинаннями і поширити свій вплив на банківську сферу та інші галузі фінансового сектора Південної Кореї. Книга Джона Перкінса [13] розкриває методи діяльності груп економістів, «економічних вбивць», покликаних працювати з вищими політичними та економічними лідерами держав світу та економічно поневолювати держави, нав'язуючи економічні мегапроекти – пастки, які обіцяють прискорення розвитку, а насправді обертаються економічним і політичним поглинанням суверенних держав.

В результаті подібної конфліктної міжнародної взаємодії (політико-економічної експансії розвинених держав) ресурси або власність інших держав опиняється в руках третьої сторони, начебто незалежної, яка «допомагає», і отримує максимальний фінансовий ефект. До того ж статус арбітра дає можливість примножувати цей ефект (в формулі R – ступінь, що означає негативний вплив арбітра (у його разі зацікавленості) в геометричній прогресії).

Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, представляють «глобальні» інтереси, проте насправді в них домінують США, починаючи з конференції в Бреттон-Вудсі в 1944 році [14]. В центрі взаємозалежного світу влада здійснюється через постійне укладання угод, діалог; розповсюдження і пошук формального консенсусу походить з єдиного джерела, і влада розігрується у відповідності з внутрішніми законами держави-лідера.

У своїй роботі «Велика шахівниця» З. Бжезінський підкреслює: «американська зовнішня полі-

тика повинна зберігати геополітичні зацікавлення і використовувати свій вплив у Євразії таким чином, щоб створювалася стала континентальна рівновага зі Сполученими Штатами як арбітром».

США є світовим лідером у вирішальних сферах глобальної влади: у військовій, економічній, технологічній. Поєднання цих сфер зробили США глобальною надвладдою, яка включає в себе складну структуру взаємозалежних інституцій і процедур, призначених створювати консенсус та приховувати асиметричності влади та впливу.

Крім того, американське світове лідерство підтримує продумана система союзів і коаліцій, яка огортає всю планету.

«Для Сполучених Штатів євразійська геостратегія включає цілеспрямоване керівництво динамічними з геостратегічної точки зору державами і обережне поводження з державами-катализаторами в геополітичному плані, дотримуючись двох рівноцінних інтересів Америки: в найближчій перспективі – збереження своєї виняткової глобальної влади, а в далекій перспективі – її трансформацію у все більше інституціалізовану глобальну співпрацю.

Вживаючи термінологію більш жорстоких часів стародавніх імперій, три великі обов'язки імперської геостратегії полягають у запобіганні змови між васалами і збереженні їх залежності від загальної безпеки, збереженні покірності підлеглих і забезпеченні їх захисту та недопущення об'єднання варварів» [14].

В свою чергу, більшість світових урядів використовує американських лобістів для просування своїх справ у Конгресі США, особливі іноземні зацікавлені групи, зареєстровані у капіталі Америки, американські етнічні групи: єврейське, грецьке та вірменське лобі мають свій вплив на зовнішню політику США. Джозеф Най описує світову політику як тривимірну шахову гру в якій гра йде і по вертикалі і по горизонталі.

Розроблена конфліктна модель стратегічної поведінки держав та їх торговельної політики, дозволяє визначити і пояснити ризиковані (часто не зрозумілі) взаємодії в агресивному зовнішньому середовищі.

Розвиток стратегії, що працює з протидією, завжди перебуває під впливом двох гравців, присутності опонента, третіх зацікавлених сторін, арбітра, який частково зацікавлений в невеликих локальних конфліктах (арбітр-«егоїст» у випадку з державами агресорами-«егоїстами»),

яких потрібно приборкувати з метою збереження планети і виконання ролі «всесвітнього миротворця»). Розробка надскладної торгівельної політики, стратегії, тактики в багаторівневій системі є єдиним правильним виходом для збереження і розвитку держави в невизначених умовах гібридно-економічних воєн, де всі держави на всіх рівнях «воюють» (або «потенційно воюють» – політично, економічно, торгівельно) проти всіх.

Модель конфлікту показує найкращий шлях застосування можливостей і ресурсів. В торгівлі шукають нішу, де конкуренція найменша (стратегії «егоїста» найчастіше використовують недобросовісну конкуренцію, економічне шпигунство), військові відшуковують, сприятливі умови для нанесення удару (державний «тероризм», диверсії, часто замасковані під «демократичний вибір народу»). Стратегія дозволяє побачити не тільки мету, але й раціональні шляхи її досягнення, максимально системні, розширюючи набір «діючих» факторів.

Список використаних джерел

1. Клаузевіц К. «Про війну». – М.: «Держвоєнвидав» 1934; перевидання: М.: Ексмо, 2007.
2. Клименко П.М. «Еволюційний розвиток соціальних та економічних систем. Соціально-економічна безпека підприємства» – К.: Атіка, 2012. – 244 с.
3. Brown D. «Palmerston and the politics of foreign policy, 1846–55» PhD dissertation version – Manchester University Press 2002.
4. Шеллинг Т. «Стратегія конфлікту» М.: ИРИСЭН, 2007. – 366 с. – (англ. The Strategy of Conflict, 1960).
5. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. // проф. Є. Онацький. – Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. – Буенос-Айрес, 1958. – Т. 2: Д – С.402.
6. Акселрод Р. «Еволюція кооперації» Axelrod R. «The Evolution of Cooperation, Basic Books» (1984).
7. Axelrod R. «The Complexity of Cooperation: Agent-Based Models of Competition and Collaboration» // Princeton University Press, 1997.
8. Сюй Фухун «Гуй Гу-цзи яньцзю «Дослідження «Гуй Гу-цзи». Шанхай, 2008р.
9. Кіктенко В. О. « Один пояс, один шлях»-глобальний економічний проєкт» //Україна – Китай// спец. випуск №2(8)2017 Електронний ресурс : <https://sinologist.com.ua/odin-poyas-odin-shlyah-globalnij-geoeconomichnij-proekt-kitayu/>
10. Крамар О. «Китай. Колоніальний дисбаланс» // Український тиждень // 13.08.2019 р.

11. Ха Джун Чанг «Злі самаритяни. Міф про вільну торгівлю і секретна історія капіталізму»// Видавництво: Манн, Иванов и Фербер// – 2016р. 256с.

12. Стігліц Дж. «Глобалізація і її тягар» //К. Вид-во КМ «Академія» 2003р., 42 с.

13. Перкінс Д. «Сповідь економічного вбивці» Perkins, John. Confessions of an Economic Hit Man – Ebury Press –2005 с. 239.

14. Бжезінський З. «Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи»// Львів – Івано-Франківськ «Лілея-НВ», 2000р.

References

1. Clausewitz K. «On the war.» –Moscow: State Military Publishing House, 1934; reprint: M.: Exmo, 2007.
2. Klymenko P. «Evolutionary development of social and economic systems. Socio-economic security of the enterprise» – K. : Attica, 2012.–244p.
3. Brown D. «Palmerston and the politics of foreign policy, 1846–55» 1998 PhD dissertation version – Manchester University Press 2002.
4. Schelling T. «The Strategy of conflict» M. : IRISEN, 2007. – 366 p.
5. Ukrainian small encyclopedia: 16 books. : in 8 volumes / prof. E. Onatsky. – Published by the UAOC Administration in Argentina. – Buenos Aires, 1958. – Т. 2: D – S. 402.
6. Axelrod R. «The Evolution of Cooperation, Basic Books» (1984).
7. Axelrod R. «The Complexity of Cooperation: Agent-Based Models of Competition and Collaboration» // Princeton University Press, 1997.
8. Xu Fuhong «Gui Gu-tzu yanjiu» (Study «Gui Gu-tzu»). Shanghai, 2008.
9. Kiktenko V. «One belt, one way» – a global economic project» // Ukraine – China // special issue №2 (8) 2017 Electronic resource: <https://sinologist.com.ua/odin-poyas-odin-shlyah-globalnij-geoeconomichnij-proekt-kitayu/>
10. Kramar O. «China. Colonial Imbalance» // Ukrainian Week // August 13, 2019.
11. Ha Jun Chang «Evil Samaritans. The myth of free trade and the secret history of capitalism» // Publisher: Mann, Ivanov and Ferber // – 2016. 256с.
12. Stiglitz J. «Globalization and its burden» // K. Published by KM «Academy» 2003, 42 p.
13. Perkins J. «Confessions of an Economic Hit Man» // Ebury Press – 2005p. 239p.
14. Brzezinski Z.«The Great Chessboard. American Championship and Its Strategic Imperatives» // Lviv–Ivano-Frankivsk «Lileya–NV» 2000.

Дані про авторів

Клименко Петро Миколайович,

к.т.н., с.н.с., президент академії Міжнародної суспільної безпеки

e-mail: pnklimenko@ukr.net

Шевчук Вікторія Іванівна,

аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

e-mail: victoria-sheva@ukr.net

Данные об авторах

Клименко Петр Николаевич,

к.т.н., с.н.с., президент академии Международной общественной безопасности

e-mail: pnklimenko@ukr.net

Шевчук Виктория Ивановна,

аспирант Киевского национального торгового-экономического университета

e-mail: victoria-sheva@ukr.net

Information about the authors

Petro Klymenko,

Candidate of Technical Sciences, Senior Research Fellow, Head of International Agency of Public Security

e-mail: pnklimenko@ukr.net

Victoria Shevchuk,

Postgraduate student of Kiev National University of Trade and Economics

e-mail: victoria-sheva@ukr.net

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980136>

РУСИНА Ю.О.

БАЦЕНКО Н.О.

Формування та реалізація інвестиційної політики комерційного банку

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади формування та реалізації інвестиційної політики комерційного банку.

Метою дослідження є висвітлення основних проблем формування та реалізації інвестиційної політики на прикладі АТ КБ «ПУМБ» та рекомендації щодо їх вирішення.

Методи дослідження. Досліджено методологічні підходи до визначення поняття «інвестиційна політика банку». Для проведення аналізу процесу формування та реалізації інвестиційної політики комерційного банку були використані такі методи, як аналітичний, графічний та метод порівняння.

Актуальність теми дослідження. Однією з умов успішного функціонування та розвитку банків України є їх активна інвестиційна діяльність. Зазначимо, що сучасна економічна ситуація зумовлює необхідність перегляду вже існуючих положень реалізації банківської інвестиційної політики та розробки сучасних підходів щодо інвестиційного забезпечення потреб суб'єктів господарювання з подальшим її розвитком. Залишається багато відкритих питань, що потребують більш глибокого аналізу та відповідного практичного вирішення, а саме використання сучасних методів аналізу та управління інвестиційною діяльністю.

Галузь застосування результатів. Банківська галузь, галузь інвестиційного менеджменту банку, мікроекономіка, макроекономіка.

Висновки. В результаті проведеного дослідження виявлено, що на реалізацію інвестиційної політики впливає низка чинників: як внутрішніх, так і зовнішніх. Для успішного функціонування та розвитку комерційного банку, його спроможності швидко реагувати на зміни в економічному житті країни необхідним є формування та реалізація інвестиційної стратегії на підставі моделювання та впровадження рекомендованих кроків для удосконалення інвестиційної політики банку.

Ключові слова: інвестиційна політика, вкладення, стратегія, інвестиційний клімат, диверсифікація.

РУСИНА Ю. А.

БАЦЕНКО Н. А.

Формирование и реализация инвестиционной политики коммерческого банка

Предметом исследования являются теоретико-методические основы формирования и ре-

лизации инвестиционной политики коммерческого банка.

Целью исследования является освещение основных проблем формирования и реализации инвестиционной политики на примере АО КБ «ПУМБ» и рекомендации по их решению.

Методы исследования. Исследованы методологические подходы к определению понятия «инвестиционная политика банка». Для проведения анализа процесса формирования и реализации инвестиционной политики коммерческого банка были использованы такие методы, как аналитический, графический и метод сравнения.

Актуальность темы исследования. Одним из условий успешного функционирования и развития банков Украины является их активная инвестиционная деятельность. Отметим, что современная экономическая ситуация вызывает необходимость пересмотра существующих положений реализации банковской инвестиционной политики и разработки современных подходов к инвестиционному обеспечению потребностей субъектов хозяйствования с последующим ее развитием. Остается много открытых вопросов, требующих более глубокого анализа и соответствующего практического решения, а именно использование современных методов анализа и управления инвестиционной деятельностью.

Область применения результатов. Банковская отрасль, отрасль инвестиционного менеджмента банка, микроэкономика, макроэкономика.

Выводы. В результате проведенного исследования выявлено, что на реализацию инвестиционной политики влияет ряд факторов: как внутренних, так и внешних. Для успешного функционирования и развития коммерческого банка, его способности быстро реагировать на изменения в экономической жизни страны необходимо формирование и реализация инвестиционной стратегии на основании моделирования и внедрения рекомендованных шагов для усовершенствования инвестиционной политики банка.

Ключевые слова: инвестиционная политика, вложения, стратегия, инвестиционный климат, диверсификация.

RUSINA Y.O.
BASHCHENKO N.A.

Formation and implementation of the investment policy of a commercial bank

The subject of the study is the theoretical and methodological principles of formation and implementation of investment policy of a commercial bank.

The purpose of the study is to highlight the main problems of formation and implementation of investment policy on the example of JSC CB "FUIB" and recommendations for their solution.

Research methods. Methodological approaches to the definition of the concept of "investment policy of the bank" is studied. Methods such as analytical, graphical and comparison methods were used to analyze the process of formation and implementation of the investment policy of a commercial bank.

Relevance of the research topic. One of the conditions for the successful operation and development of Ukrainian banks is their active investment activities. It should be noted that the current economic situation necessitates the revision of existing provisions for the implementation of banking investment policy and the development of modern approaches to investment needs of economic entities with its further development. There are still many open issues that require more in-depth analysis and appropriate practical solutions, namely the use of modern methods of analysis and management of investment activities.

Application of results. Banking industry, bank investment management industry, microeconomics, macroeconomics.

Conclusions. As a result of the study, it was found that the implementation of investment policy is influenced by a number of factors: both internal and external. For the successful operation and

development of a commercial bank, its ability to respond quickly to changes in the economic life of the country it is necessary to form and implement an investment strategy based on modeling and implementation of recommended steps to improve the bank's investment policy.

Key words: *investment policy, investments, strategy, investment climate, diversification.*

Постановка проблеми. В сучасному економічному середовищі змінюються призначення і роль комерційних банків. Функціонуючи у всіх сферах банки здійснюють активний вплив на соціально-економічний розвиток країни.

Варто відмітити, що банківські установи на ринку фінансових послуг мають активи майже в десять разів більші за активи небанківських фінансових установ [1]. Без участі банків неможливо забезпечити зростання реального сектору економіки, зміцнити позиції підприємств малого і середнього бізнесу.

Однією з головних інвестиційних функцій банків є мобілізація власних і залучених ресурсів та спрямування їх на інвестування через ринок цінних паперів. При розробленні інвестиційної політики банки повинні реально оцінювати не тільки привабливість, але особливо – ризики і ефективність інвестиційних проєктів, оскільки вкладені кошти складаються як з власних, так і з позикових.

Економічні цілі та інтереси інвестиційної діяльності комерційних банків полягають у першу чергу в отриманні максимального прибутку при досягненні відповідного рівня ліквідності та надійності банківських інвестиційних операцій.

Водночас посилення конкуренції в банківському секторі вимагає від банків диверсифікації розміщення їх ресурсної бази та пошуку нових джерел доходів.

Інвестиційна діяльність на ринку цінних паперів забезпечує збільшення прибутковості банківських операцій, підвищення ліквідності банків та захист їхніх фінансових ресурсів від інфляційного знецінення.

Проблема посилення ролі банків у процесах інвестиційного забезпечення економіки потребує поглибленого дослідження в напрямку розроблення нових та вдосконалення діючих механізмів реалізації раціональної інвестиційної політики.

Аналіз останніх публікацій. Питання розвитку банківської інвестиційної діяльності та сутності інвестиційного портфеля висвітлені у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема Ю. Бабичевої, О. Бериславської, І. Бушуєвої, Т. Васильєвої, О. Гарулько, В. Жукової, М. Денисенко, В. За-

горського, Б. Луців, Т. Майорової, П. Матвієнко, А. Мороза, А. Пересади, М. Паласевича, О. Сироти та ін. Серед закордонних вчених варто відзначити наукові роботи Г. Марковіца, Д. Бейлі, Д. Вангуз, Дж. Сінкі, Ф. Фабоцці, М. Фрідман, У. Шарп, П. Самуельсон, В. Нордхауз та ін.

Постановка завдання. Завданням дослідження передбачаємо виокремлення поняття банківські інвестиції та розкриття ролі інвестиційної політики на прикладі українських банків.

Необхідність забезпечення стабільного економічного зростання та структурних зрушень у національній економіці висуває на перший план проблему генерування банківських ресурсів та спрямування їх у реальний сектор.

З усіх фінансових установ банки найшвидше адаптуються до змін у суспільстві, а через свої послуги та продукти сприяють досягненню ефективного результату – прибутковості банку, збільшенню матеріального виробництва та покращенню соціальних стандартів суспільства [1].

Інвестиції є рушієм розвитку економіки, оскільки надають можливість суб'єктам господарювання отримати довгострокові конкурентні переваги на ринку. Важливим є визначення сутності інвестицій, що дасть можливість отримати відповідь на питання про стан, значення, шляхи розвитку і підвищення ефективності банківської інвестиційної діяльності.

У перекладі з латинської «інвестиції» означає «вкладати», з англійської – «капітальні вкладення» [2, с. 17].

Так, український вчений Денисенко М.П. вважає, що інвестиції – це те, що відкладається на завтра. Певну їх частину складають споживчі блага, які не використовуються в поточному періоді, решту – ресурси, які направляються на розширення виробництва [3, с. 7].

Приказюк Н.В. наводить таке визначення: «Інвестиції – це кошти, цінні папери, рухоме та нерухоме майно, майнові права, інтелектуальні цінності та інші цінності, що вкладаються в різні об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою отримання прибутку чи досягнення інших визначених цільових установок» [4, с. 6].

Не всі автори звертають увагу на досягнення соціального чи економічного ефекту через те, що інвестиціям притаманні різні форми та обсяги інвестування.

Проведений аналіз дозволив виявити спільну рису у всіх визначеннях: інвестиції – це вкладення капіталу з метою отримання прибутку в майбутньому.

На сьогоднішній день немає єдиного підходу до визначення поняття «інвестиційна політика банку». Для трактування цієї дефініції сформовані три умовних підходи щодо розуміння сутності інвестиційної політики банку.

Представниками першого (організаційного) підходу є: Л. Ігоніна, М. Пасевич, М. Бабичев, Б. Пшик, Л. Кльоба, А. Затхей, О. Ковальов, Е. Паליга, О. Печенко, які вважають інвестиційну політику комплексом заходів, елементів щодо досягнення ефективної інвестиційної діяльності банку. Недоліком цього підходу є те, що він не враховує необхідності узгодження цієї політики з основною цільовою стратегією банку [5].

За другим підходом інвестиційна політика розглядається як невід’ємна складова загальної економічної стратегії. Таке тлумачення наведе-

не в роботах І. Бланка, В.Бочарова, Ю. Касимова, І. Васькович, А. Грязнова, І.Сало, О. Криклій [5].

За третім підходом, представниками якого є О. Вовчак, Б. Луців, А. Тимків, Р.Тиркало, С. Прасолова, В. Сидоренко, стверджується, що інвестиційна політика банку має передбачати визначення пріоритетних напрямів інвестування з урахуванням очікуваних доходів і ризику, та на цій основі обрати відповідні інвестиційні проекти [5].

Зважаючи на різноманітність запропонованих варіантів трактування суті інвестиційної політики необхідно навести власне визначення. Отже, вважаємо, що інвестиційна політика банку є важливою складовою стратегії розвитку банку, яка базується на сукупності заходів, принципів, методів організації та управління інвестиційною діяльністю, що спрямовані на забезпечення оптимальних обсягів, структури та прибутковості інвестиційних активів, підвищення якості інвестиційного портфеля, уніфікацію інвестиційних процедур у всіх структурних підрозділах банку.

Формування ефективного портфеля цінних паперів банку залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів (рис.1).

Рисунок 1. Фактори, що впливають на управління інвестиційним портфелем банку

Джерело: сформовано автором на основі джерела [1, с. 235–256]

Однією з найважливіших зовнішніх умов формування інвестиційної політики банку є стан інвестиційного клімату в країні або в регіоні та кон'юнктури інвестиційного ринку.

В економічній літературі поняття «інвестиційний клімат» трактується наступним чином:

- сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, які гальмують сприйняття процесу інвестування народного господарства та окремих підприємств і галузей [6, с.636–637];

- середовище, в якому відбуваються інвестиційні процеси [7, с.83];

- сукупність політичних, економічних, юридичних та інших чинників та умов регулювання інвестиційної діяльності, які визначають ступінь ризику інвестицій і можливості їх ефективного використання [4];

На інвестиційний клімат впливає комплекс соціальних, економічних, політичних, юридичних та інших чинників, які визначають напрям інвестиційної діяльності банків у країні або регіоні. Тому, з одного боку, інвестиційний клімат формує початкові умови для розроблення інвестиційної політики банку, а з іншого – є результатом цієї політики.

Важливими елементами інвестиційної політики банків є інвестиційна стратегія та інвестиційна тактика.

Інвестиційна стратегія банку є вихідним пунктом процесу управління і регулювання інвес-

тиційною діяльністю і означає розробку довгострокових цілей інвестиційної діяльності та набір найефективніших шляхів їхнього досягнення.

Інвестиційна тактика банку – це розробка оперативних, поточних або короткострокових цілей інвестиційної діяльності та методів їх досягнення. Іншими словами, інвестиційна тактика – це покрокова інвестиційна стратегія, деталізована до поточного часового періоду діяльності підприємства.

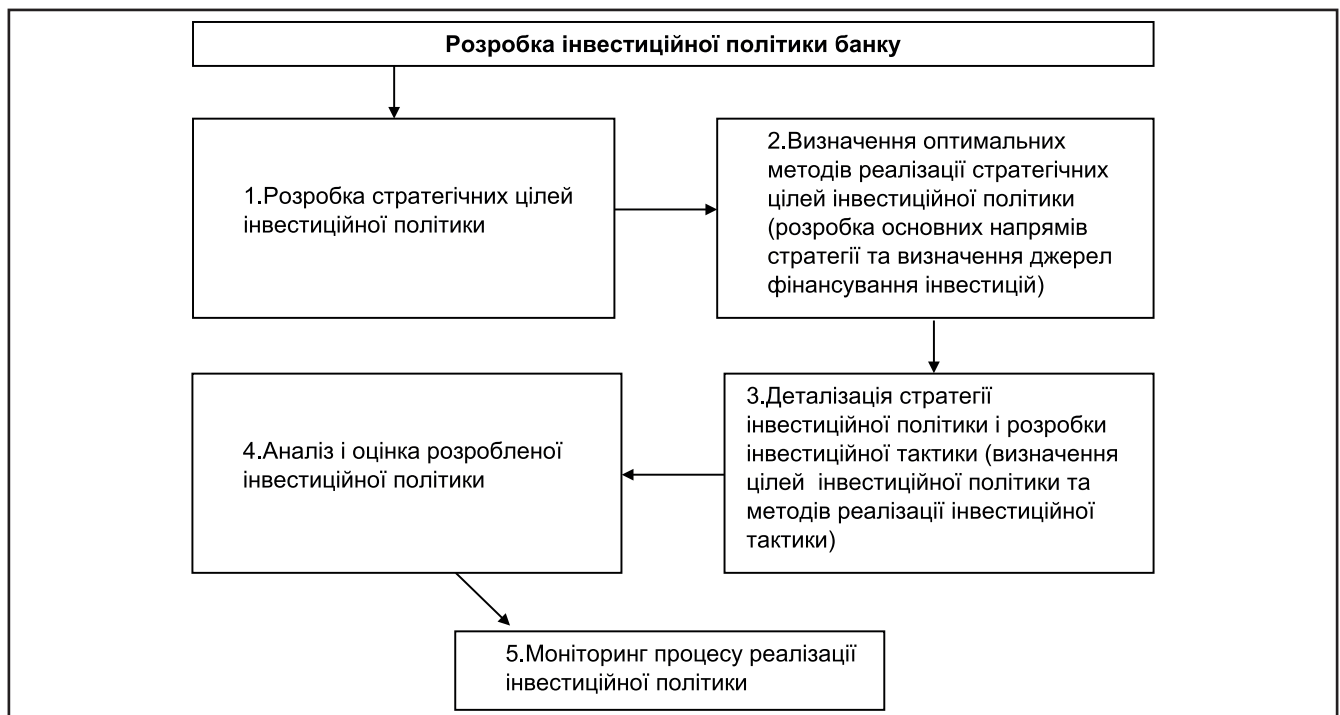
Інвестиційна політика актуалізується через розробку і реалізацію стратегії банківської інвестиційної діяльності, а її ефективність визначається показниками покращення інвестиційного клімату.

Напрямами здійснення інвестиційної політики банку можуть бути такі [8, с.223]:

- інвестування з метою отримання доходу у вигляді приросту капіталу;
- інвестування з метою доходу у вигляді процентів, дивідендів, виплат з прибутку;
- інвестування з метою отримання доходів як першим, так і другим шляхом.

Інвестиційна політика як інструмент управління банківською інвестиційною діяльністю має чотири основні складові:

1. Визначення інвестиційних ресурсів (власні, залучені, кредитні).
2. Визначення обсягу інвестицій (залежно від обсягу інвестицій або залежно від об'єкта інвестування).

Рисунк 2. Алгоритм процесу формування та реалізації інвестиційної політики банку

Джерело: сформовано автором на основі джерел [3,9]

3. Визначення структури інвестицій (реальні або фінансові).

4. Визначення об'єкта фінансування.

Виходячи із вищевказаних загальних складових, схематично відобразимо процес формування інвестиційної політики банку (рис.2).

Для більш наочного розуміння процесу формування та реалізації інвестиційної політики комерційного банку проведемо дослідження інвестиційної діяльності АТ КБ «ПУМБ» за період з 2018р. по 2020 р.

АТ КБ «ПУМБ» було створене як закрите акціонерне товариство рішенням Зборів засновників 20 листопада 1991 року. 23 грудня 1991 року було зареєстроване Національним банком України, а його банківська ліцензія з необмеженим терміном дії була повторно видана 4 серпня 2009 року.

Банк декілька років поспіль очолює рейтинг найприбутковіших банків в Україні.

Основною формою банківських інвестицій є фінансові інвестиції та вкладення капіталу у придбання нематеріальних активів. При цьому АТ КБ «ПУМБ» недостатньо інвестує реальний сектор

економіки України, що зумовлено його неготовністю надавати значні й довгострокові кредити, нестійкістю функціонування виробничих підприємств, відсутністю реальних структурних перетворень у вітчизняній економіці, а відтак – високими ризиками [9].

Для детального аналізу інвестиційної політики банку вважаємо за необхідне проаналізувати активи, які спрямовуються на купівлю цінних паперів (табл.1).

За даними табл. 1 спостерігаємо, що відбувається поступове зростання суми вкладень в цінні папери, зокрема, за три квартали 2020 року відбулося збільшення на 63,3% у порівнянні з 2019 роком.

Процес зростання вкладень в цінні папери відбувається за рахунок загального збільшення активів банку, оскільки у 2020 році обсяг активів склав 73 123,9 млн.грн., що на 17 686,7 млн. грн. або на 31,9 % перевищує показник 2019 року.

Для більш детального аналізу розглянемо динаміку інвестиційного портфелю в розрізі фінансових інструментів (табл.2).

Зазначимо, що інвестиційний портфель АТ КБ «ПУМБ» складається з: державних боргових цінних

Таблиця 1. Динаміка вкладених активів в цінні папери АТ КБ «ПУМБ» протягом періоду 2018–2020 рр., млн.грн.

Показник	2018р.	2019р.	Дані за три квартали 2020 р.	Абсолютне відхилення		Темп приросту,%	
				2019/2018	2020/2019	2019/2018	2020/2019
Вкладення в цінні папери	9 453,7	8 930,1	14 591,1	-523,6	5 661,0	-5,6	63,3
Надані кредити	27 244,3	32 886,5	34 593,8	5 642,2	1 707,3	20,7	5,1
Загальні активи	49 865,2	55 437,2	73 123,9	5 572,0	17 686,7	11,1	31,9

Джерело: сформовано автором на основі джерела [10]

Таблиця 2. Інвестиційний портфель АТ КБ «ПУМБ» за видами фінансових інструментів протягом періоду 2018–2020 рр., млн. грн.

Показник	2018р.	2019р.	Дані за три квартали 2020 р.	Абсолютне відхилення	
				2019/2018	2020/2019
Державні боргові цінні папери (оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток)	93,2	39,3	11,9	-53,9	-27,4
Державні боргові цінні папери (оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід)	8 317,6	7 677,5	14 071,1	-640,1	6 393,6
Депозитні сертифікати Національного банку України	1 008,3	1 206,2	500,9	197,9	-705,3
Державні боргові цінні папери США	27,6	0	0	-27,6	0
Акції	7,1	7,1	7,1	0	0
Всього	9 360,5	8 890,8	14 579,0	-523,7	5 660,9

Джерело: сформовано автором на основі джерела [10]

паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через прибуток або збиток; державних боргових цінних паперів, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід; депозитних сертифікатів Національного банку України; державних боргових цінних паперів США та акцій.

Аналізуючи дані табл. 2, можна побачити, що обсяг інвестиційного портфеля банку АТ КБ «ПУМБ» скорочується протягом періоду 2018 – 2019 рр., окрім акцій, які залишаються стабільними – 7,1. Період 2020 року характеризується значним збільшенням вкладень в державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід, що на 6 393,6 млн. грн. у порівнянні з 2019 роком. Інші показники свідчать про скорочення провадження інвестиційної діяльності банку.

На діаграмі (рис.3) відобразимо, яку частку займає кожен фінансовий інструмент в інвестиційному портфелі АТ КБ «ПУМБ» протягом періоду 2018–2020 років.

Аналізуючи рис.3 можемо зазначити, що найвагомішу частку в інвестиційному портфелі займають державні боргові цінні папери, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід від 88,0% до 96,4%. Відчутна частка належить депозитним сертифікатам Національного банку України – від 3,4% до 13,1%.

Ефективність інвестиційної політики визначається за допомогою економічних нормативів діяльності банків (табл.3).

Оцінюючи показники інвестиційних нормативів зазначимо, що вони знаходяться на стабільно низькому рівні, що свідчить неефективну інвестиційну політику банку.

Доцільним було б надати рекомендаційні заходи щодо удосконалення інвестиційної політики АТ КБ «ПУМБ» у вигляді покрокової інвестиційної стратегії банку.

Етап 1. Формування цілей інвестування.

Цілі інвестування необхідно сформулювати виходячи з цілей загальної стратегії банку, тобто:

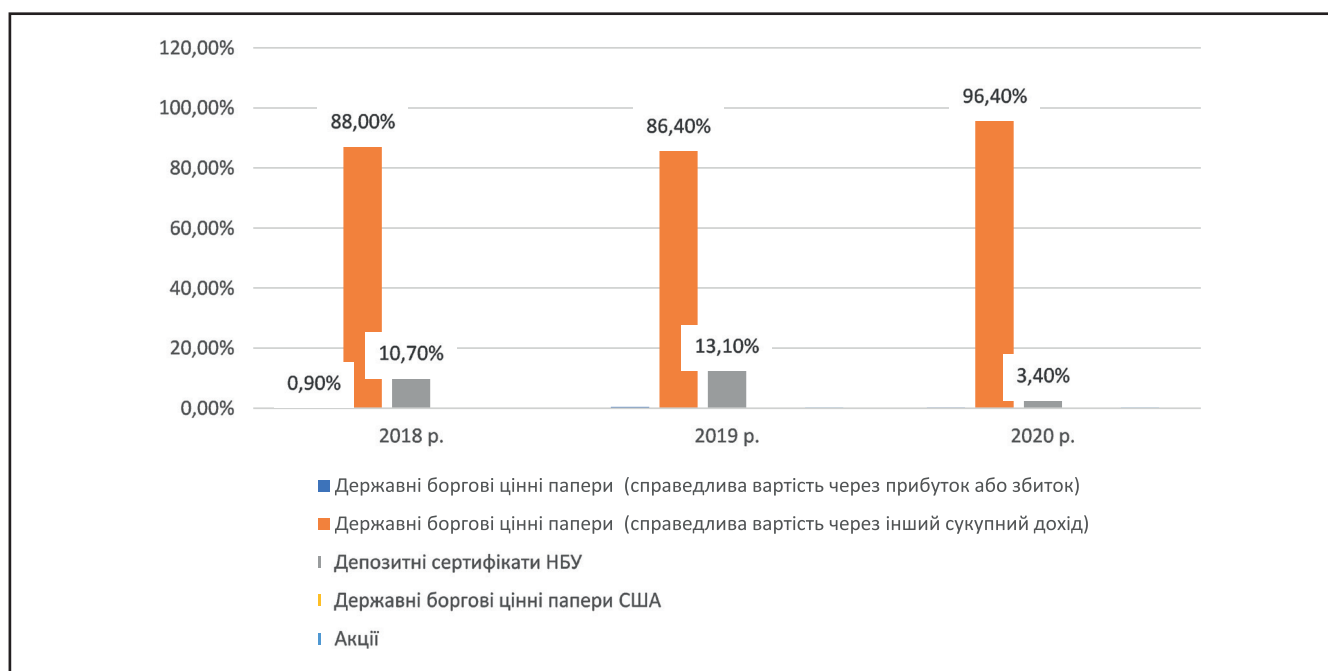

Рисунок 3. Структура інвестиційного портфеля АТ КБ «ПУМБ» за видами фінансових інструментів за період 2018–2020 рр.

Джерело: сформовано автором на основі джерела [10]

Таблиця 3. Дотримання АТ КБ «ПУМБ» інвестиційних нормативів, встановлених НБУ протягом періоду 2018–2020 рр., %

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік
H11, Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0,17	0,17	0,17
H12, Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	0,21	0,21	0,21

Джерело: сформовано автором на основі джерела [10]

- отримання прибутку шляхом здійснення операцій купівлі–продажу цінних паперів та їх переоцінки;
- диверсифікація працюючих активів банку за рахунок інвестування немасштабних проектів, які можуть мати високу прибутковість, попередньо прорахувавши всі можливі ризики;
- приріст вартості портфеля;
- забезпечення мінімізації рівня інвестиційних ризиків.

Етап 2. Обмеження по інвестиційних якостях портфеля.

Згідно з загальною стратегією банку обмеження по прибутковості для АТ КБ «ПУМБ» представлені параметрами «не нижче 5%», за ризиком – «не вище 4 %» [10].

Етап 3. Визначення класів і видів цінних паперів, які включаються в портфель (за принципами достатньої ліквідності, диверсифікації та взаємної компенсації цілей).

Етап 4. Вибір об'єктів інвестицій стратегічного портфеля на основі оцінки їх якості.

Етап 5. Визначення суми грошових коштів, які спрямовуються на інвестування та купівлю цінних паперів.

Етап 6. Затвердження формалізованої інвестиційної стратегії АТ КБ «ПУМБ» (розподіл відповідальності між підрозділами, багаторівнева система моніторингу реалізації програм, впровадження системи оцінювання ризиків для кожного з інвесторів, оптимізація електронного документообігу).

Етап 7. Реалізація та систематичний моніторинг інвестиційної стратегії та політики.

Викладені вище пропозиції допоможуть підвищити ефективність діяльності АТ КБ «ПУМБ», а також поліпшити його конкурентоспроможність, ліквідність і фінансову стійкість.

Висновки

Комерційні банки України є одними з провідних інвесторів економіки України та відіграють вагомую роль на ринку цінних паперів.

Основними видами операцій банків на фондовому ринку є інвестиційні.

Для успішного функціонування та розвитку комерційного банку, його спроможності швидко реагувати на зміни в економічному житті країни необхідним є формування та реалізація інвестиційної стратегії на підставі моделювання та впровадження рекомендованих кроків для удосконалення інвестиційної політики банку.

Інвестиційну політику банку варто розглядати як складову загальної політики банку, що являє собою систему документально затверджених правил і процедур, які визначають пріоритетні напрями інвестиційної діяльності банку, регламентують процеси здійснення банками інвестиційних операцій та послуг і спрямовані на раціональне використання банком фінансових ресурсів, формування ефективного інвестиційного портфеля з метою досягнення банком стратегічних цілей, що впливають із його загальної ділової політики.

Реалізація інвестиційної політики банку, у першу чергу, пов'язана з ефективним управлінням портфелем цінних паперів, основною метою якого є збереження максимального доходу за даного рівня ризику або за певного рівня доходу мінімізацію ризиків.

Список використаних джерел

1. Васильєва Т.А. Банківське інвестування на ринку інновацій: [монографія] / Т.А. Васильєва. – Суми: СумГУ, 2007. – 513 с.
2. Андрейків Т. Я. Діяльність банків на ринку цінних паперів: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.08 ; Одес. нац. екон. ун–т. Одеса, 2012. 19 с.
3. Денисенко М.П. Основи інвестиційної діяльності / М.П. Денисенко. – К.: Алерта, 2001. – 338 с.
4. Приказюк Н.В. Інвестиційна діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів: автореф. дис. к. е. н.: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Н.В. Приказюк. – Київ, 2007. – 18 с.
5. Паласевич М. Б., Слюсарчик К. М. Інвестиційна політика банків : Умови та чинники розвитку / М. Б. Паласевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – № 18. – С. 235–239.
6. Економічна енциклопедія: У трьох т. Т. 1/Ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – С. 636–637.
7. Асаул А. Формування інвестиційного клімату // Економіка України. – 2002. – №4. – С.83–87.
8. Ігоніна Л. Л. Інвестиції: навч. посіб. / Л. Л. Ігоніна // під ред. доктора екон. наук, проф. В. А. Слепова. – М.: Юрист, 2002. – 480с.
9. Дмитрієва І.Н. Сутність інвестиційної діяльності комерційного банку / В.Н. Дмитрієва // Молодий вчений. – 2012. – № 8. – С. 94–96.
10. Річна фінансова звітність КБ АТ «ПУМБ» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://about.pumb.ua/finance/annual_reports.

References

1. Vasylieva T.A. Banking investment in the market of innovations: [monograph] / T.A. Vasylieva. – Sumy: Sumy State University, 2007. –p. 513.
2. Andreykiv T. Ya. Activity of banks in the securities market: author's ref. dis. Cand. econ. Science: 08.00.08; Odessa. nat. econ. un–t. Odessa, 2012. 19 p.
3. Denisenko M.P. Fundamentals of investment activity / M. P. Denisenko. – K.: Alerta, 2001. – 338 с.
4. Prykazyuk N.V. Investment activity of commercial banks in the securities market: author's ref. dis. K. E. N.: spec. 08.00.08 «Money, finance and credit» / N.V. Prykazyuk – Kyiv, 2007. – 18 p.
5. Palasevych M. B., Slyusarchyk K. M. Investment policy of banks: Conditions and factors of development / M.B. Palasevych // Scientific herald of NLTU of Ukraine. – 2008. – № 18. – P. 235–239.
6. Economic Encyclopedia: In three vols. Vol. 1 / Ed. count: S. V. Mochernyy (responsible editor) and others. – K.: Centro Editorial «Academy», 2000. – P. 636–637.
7. Asaul A. Formation of the investment climate / / Economy of Ukraine. – 2002. – №4. – P.83–87.
8. Ihonina L. L. Investments: textbook. way. / L.L. Ihonina // ed. Doctor of Economics. Sciences, Prof. V.A. Slepova. – M.: lawyer, 2002. – 480с.
9. Dmytriyeva I.N. The essence of investment activity of a commercial bank / I.N. Dmytriyeva // Young scientist. – 2012. – № 8. – P. 94–96.
10. Annual financial statements of CB FUIB JSC [Electronic resource]. – Access mode: https://about.pumb.ua/finance/annual_reports.

Дані про авторів

Русіна Юлія Олександрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово – економічної безпеки. Київський національний університет технологій та дизайну

Бащенко Наталія Олексіївна,

студентка. Київський національний університет технологій та дизайну

e-mail: n.a.baschenko@gmail.com

Данные об авторах

Русина Юлия Александровна,

к.э.н. доцент кафедры финансов и финансово – экономической безопасности. Киевский национальный университет технологий и дизайна

Бащенко Наталья Алексеевна,

студентка. Киевский национальный университет технологий и дизайна

e-mail: n.a.baschenko@gmail.com

Data about the authors

Yulia Rusina,

PhD in Economical Science, Associate Professor. Kyiv National University of Technology and Design

Nataliia Bashchenko,

Student. Kyiv National University of Technology and Design

e-mail: n.a.baschenko@gmail.com

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 69.003: 658.158: 330.33.01

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980164>

ВАЛЯЄВ О.В.
РОВЕНСЬКИЙ А.Є.
МАКАРЕНКО Р.М.
ДЕРКАЧ А.Є.
ГУЛЯЄВ Д.А.

Особливості підрядного будівництва як функціональна складова передумов діагностування стану економічної стабільності підприємств–учасників впровадження інвестиційного будівельного процесу

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи процесу діагностування стану економічної стабільності підприємств–учасників впровадження інвестиційного будівельного процесу.

Метою дослідження є дослідження методико–аналітичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної стабільності будівельних підприємств, яка розглядається в контексті особливостей їх операційної діяльності як стейкхолдерів будівельних інвестиційних проектів.

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження економічних явищ щодо діагностування стану економічної стабільності будівельних підприємств.

Результати роботи. В результаті написання статті було досліджено інноваційний науково–аналітичний комплекс упередження загроз втрати економічної стабільності підприємствами–виконавцями та організаціями–учасниками будівельного проекту. Інноваційність змісту та побудови зазначеного комплексу, що забезпечує його методичні та прикладні переваги як інструменту прийняття рішень, насамперед, визначається: – спеціальним налаштуванням складових комплексу на галузеву специфіку ринку підрядного будівництва, та на економічні, адміністративно–управлінські і функціонально–продуктові особливості будівельного проекту; – диференційованістю операційно–аналітичних підходів та процедур діагностування економічної стабільності для різних стейкхолдерів проекту (замовника, інвестора, девелопера, підприємств–виконавців), з врахуванням відмінності їх економічних інтересів, функціонально–виконавчих та адміністративних ролей в будівельно–інвестиційному процесі. Також було проаналізовано розрахунково–критеріальну базу діагностування економічної стабільності та створена на її підґрунті аналітична технологія, яка забезпечить процесно–проектну локалізацію загроз втрати рівня економічної стабільності інституційними суб'єктами та виконавцями будівельного проекту. Запроваджена технологія діагносту-

вання економічної стабільності дозволяє здійснювати ефективний моніторинг рівня економічної стабільності на основі інтегрованого мультикомпонентного критеріального показника, що кореспондується із змістом та поточними координатами проходження основних подій життєвого циклу будівельного проекту.

Галузь застосування результатів. Економіка підприємства, управління підприємством, менеджмент, стратегічне управління, економічна стабільність.

Висновки. Досліджено сучасний науково–прикладний інструментарій економічної стабільності для підприємств і організацій підрядного будівництва, що враховує специфіку мікросередовища будівельних проектів, взаємозалежність економічних інтересів провідних учасників їх реалізації, динамічний ланцюг створення вартості проекту. Зазначений інструментарій запроваджує новий підхід у прогнозуванні економічної стабільності для підрядних підприємств та організацій–учасників будівельний інвестиційний проект.

Суттєво розширено зміст та перелік класифікаційних діагностичних характеристик економічна стабільність, що реалізовані у формалізованій карті «Аналітичного регулятора», яка – з використанням оновленої системи індикаторів, чітко регламентує стан певного стейкхолдера щодо економічної стабільності та дозволяє, в поєднанні з оцінками дестабілізуючих обставин та впливів, побудувати комплекс поетапного переходу від нижчого до більш високого рівня економічної стабільності.

Ключові слова: економічна стабільність, фінансова стійкість, діагностика підприємства, будівельні інвестиційні проекти, антикризове управління.

ВАЛЯЕВ А.В.
РОВЕНСКИЙ А.Е.
МАКАРЕНКО Р. Н.
ДЕРКАЧ А.Е.
ГУЛЯЕВ Д.А.

Особенности подрядного строительства как функциональная составляющая предпосылок диагностирования состояния экономической стабильности предприятий–участников внедрения инвестиционного строительного процесса

Предметом исследования являются теоретические и методические основы процесса диагностирования состояния экономической стабильности предприятий–участников внедрения инвестиционного строительного процесса.

Целью исследования является исследование методико–аналитических основ и практических рекомендаций по обеспечению экономической стабильности строительных компаний, которая рассматривается в контексте особенностей их операционной деятельности как стейкхолдеров строительных инвестиционных проектов.

Методы исследования. При написании статьи использованы общенаучные и специальные методы исследования экономических явлений по диагностированию состояния экономической стабильности строительных предприятий.

Результаты работы. В ходе написания статьи были исследованы инновационный научно–аналитический комплекс предубеждения угроз потери экономической стабильности предприятиями–исполнителями и организациями–участниками строительного проекта. Инновационность содержания и построения указанного комплекса, обеспечивающего его методические и прикладные преимущества как инструмента принятия решений, прежде всего, определяется:–специальной настройкой составляющих комплекса на отраслевую специфику рынка подрядного строительства, и на экономические, административно–управленческие и функционально–продуктовые особенности строительного проекта; – дифференцированностью операционно–аналитических подходов и процедур диагностирования экономической стабильности для различных стейкхолдеров проек-

та (заказчика, інвестора, девелопера, підприємств–исполнителей), с учетом различия их экономических интересов, функционально–исполнительных и административных ролей в строительно–инвестиционном процессе. Также были проанализированы расчетно–критериальные базы диагностирования экономической стабильности и создана на ее основе аналитическая технология, обеспечивающая процессно–проектную локализацию угроз потери уровня экономической стабильности институциональными субъектами и исполнителями строительного проекта. Введенная технология диагностирования экономической стабильности позволяет осуществлять эффективный мониторинг уровня экономической стабильности на основе интегрированного мультикомпонентного критериального показателя, корреспондируется с содержанием и текущими координатами прохождения основных событий жизненного цикла строительного проекта.

Область применения результатов. Экономика предприятия, управление предприятием, менеджмент, стратегическое управление, экономическая стабильность.

Выводы. Исследовано современный научно–прикладной инструментарий экономической стабильности для предприятий и организаций подрядного строительства, учитывающий специфику микросреды строительных проектов, взаимозависимость экономических интересов ведущих участников их реализации, динамическая цепь создания стоимости проекта. Указанный инструментарий вводит новый подход в прогнозировании экономической стабильности для подрядных предприятий и организаций–участников строительный инвестиционный проект.

Существенно расширено содержание и перечень классификационных диагностических характеристик экономической стабильности, реализованных в формализованной карте «Аналитического регулятора», которая – с использованием обновленной системы индикаторов, четко регламентирует состояние определенного стейкхолдера по экономической стабильности и позволяет, в сочетании с оценками дестабилизирующих обстоятельств и воздействий, построить комплекс поэтапного перехода от низшего к более высокому уровню экономической стабильности.

Ключевые слова: экономическая стабильность, финансовая устойчивость, диагностика предприятия, строительные инвестиционные проекты, антикризисное управление.

VALIAIEV O.V.
ROVENSKYY A. E.
MAKARENKO R.M.
DERKACH A.E.
HULIAIEV D.A.

Features of contract construction as a functional component of the prerequisites for diagnosing the state of economic stability of enterprises participating in the implementation of the investment construction process

The subject of research is the theoretical and methodological foundations of the process of diagnosing the state of economic stability of enterprises participating in the implementation of the investment construction process.

The purpose of the study is to study the methodological and analytical principles and practical recommendations for ensuring the economic stability of construction companies, which is considered in the context of the peculiarities of their operations as stakeholders in construction investment projects.

Research methods. When writing the article, general scientific and special methods of research of economic phenomena were used to diagnose the state of economic stability of construction enterprises.

Results of work. As a result of writing the article, an innovative scientific and analytical complex of prevention of threats to the loss of economic stability by enterprises–executors and organizations–participants of the construction project was investigated. Innovative content and construction of this complex, which provides its methodological and applied advantages as a decision–making tool, is primarily determined by: –special adjustment of the components of the complex to the industry specifics

of the contract construction market, and economic, administrative, and functional-product features of the construction project; – differentiation of operational-analytical approaches and procedures for diagnosing economic stability for different stakeholders of the project (customer, investor, developer, contractors), taking into account the differences in their economic interests, functional-executive and administrative roles in the construction and investment process. The calculation and criterion base for diagnosing economic stability was also analyzed and analytical technology was created on its basis, which provides process and project localization of threats to the loss of economic stability by institutional entities and executors of the construction project. The introduced technology of diagnosing economic stability allows for effective monitoring of the level of economic stability based on an integrated multicomponent criterion that corresponds to the content and current coordinates of the main events of the life cycle of the construction project.

Field of application of results. *Enterprise economics, enterprise management, management, strategic management, economic stability.*

Conclusions. *The modern scientific and applied tools of economic stability for enterprises and organizations of contract construction, taking into account the specifics of the microenvironment of construction projects, the interdependence of economic interests of leading participants in their implementation, the dynamic chain of the project value. These tools introduce a new approach in forecasting economic stability for contractors and participating organizations' construction investment projects.*

Significantly expanded the content and list of classification diagnostic characteristics of economic stability, implemented in a formalized map of the «Analytical Regulator», which – using an updated system of indicators, clearly regulates the state of a stakeholder in terms of economic stability and allows, combined with destabilizing circumstances, a complex of gradual transition from a lower to a higher level of economic stability.

Keywords: *Economic stability, financial stability, enterprise diagnostics, construction investment projects, crisis management.*

Постановка проблеми. Ефективність адаптивних реакцій будь-якого підприємства на зміну економічної ситуації, його здатність до виживання чи стабільної роботи залежать від забезпечення системи управління інформацією про його стан та перспективи діяльності, існуючі й потенційні проблеми, альтернативні сценарії розвитку. У таких умовах діагностика, що має яскраво виражений цільовий характер, покликана не лише сформувати інформаційну систему підтримки прийняття управлінських рішень, яка ґрунтується на комплексному та систематичному дослідженні усіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства, а й визначити способи впливу на операційні (економічні та організаційно-управлінські) параметри його роботи. Будівельна галузь, можливо більше аніж будь-яка інша, пов'язана із виникненням фінансових ризиків. Напрямки їх виникнення можуть бути як з боку інвесторів, забудовників, так і з боку спеціалізованих підрядних організацій. Галузь житлового будівництва нерозривно пов'язана та об'єднує діяльність загальнобудівельних і спеціалізованих організацій, проектно-вишукувальних і на-

уково-дослідних організацій, підприємств будівельної індустрії в складі будівельних об'єднань, а також організацій, що виконують будівельно-монтажні роботи господарським способом. Не варто також обходити увагою тісний взаємозв'язок галузі житлового будівництва з окремим видом сектору економіки таким як ринок нерухомості, який є надзвичайно чутливим до загального стану економіки та в умовах нестабільної економічної ситуації супроводжується перманентними кризовими явищами, які то стихають, то переходять в активну фазу. Симбіоз сфери житлового будівництва з ринком нерухомості настільки тісний, що коли проблеми на ринку нерухомості набирають все більшої ваги, то для сфери житлового будівництва вже не стоїть питання отримання прибутку, а оцінюються варіанти зменшення до прийняттого розміру і відсотків прямих збитків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти діагностики станів та параметрів фінансової стійкості функціонування підприємств з урахуванням галузевої специфіки відображені в працях відомих українських учених О.І. Амоші,

О.В. Ареф'євої, М.В. Афанасьєва, Б.В. Буркинського, В.М. Гейця, В.М. Гриньової, А.І. Ковальова, Р.М. Лепи, Л.Г. Мельника, О.Б. Мних, В.Є. Момота, В.І. Отенко, І.М. Репіної, Т.В. Сердюк, О.М. Тридіда, О.Г. Янкового, Ю.А. Чуприни та інших.

Мета статті. Дослідження змістовно–процесних особливостей та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної стабільності будівельних підприємств, яка розглядається в контексті особливостей їх операційної діяльності як стейкхолдерів будівельних інвестиційних проектів.

Виклад основного матеріалу. Житлове будівництво зазнає вагомого впливу кризових явищ на ринку нерухомості. При назріванні кризових проявів на ринку нерухомості починає простежуватися перша стадія згортання виробництва в результаті повної відсутності попиту на продукцію галузі. Враховуючи, що будівництво є виробником нерухомості, то головна проблема знаходиться в збуті цього товару кінцевому споживачу. Навіть по зниженим цінам вже неможливо реалізувати ті обсяги товару, які були заплановані до реалізації. Наступним етапом в цьому сегменті стає масове банкрутство дрібних будівельних компаній, об'єднання середніх компаній і скорочення персоналу і відповідних витрат крупними гравцями. У подібній ситуації говорити про яке–небудь вигідне або надійне розміщення капіталу в такому ринку неможливо. Тому зараз у рейтингу найбільш ризикованих інвестицій в Україні будівельний ринок посідає третє місце, наступне, відповідно, після ринку нерухомості [1].

Історія світової кризи 2008 року, наслідком якої стало банкрутство двох крупних американських фінансових установ Lehman Brothers и Merrill Lynch, світова паніка та всеохоплюючий фінансовий обвал світових економік, засвідчила, що істиною причиною такого повороту подій стала «бульбашка нерухомості», яка довго розросталась у США, а потім раптово лопнула. Автори, що здійснювали аналіз причин, які призвели до появи фінансової кризи ринку житлового будівництва, наголошують, що головними факторами кризи стали:

- штучне збільшення доступності іпотечних кредитів за рахунок зниження вимог до платоспроможності позичальників і якості кредитних продуктів;
- стійка тенденція до зниження цін на житло.

Проте не меншого розголосу набула ситуація, яка стала оприлюдненою після розслідування банкрутства Lehman Brothers, та згідно з якою

стало відомо, що впродовж 2007–2008 рр. у банку були проблеми з ліквідністю, які він ретельно приховував, щоб не підірвати довіру до себе інвесторів і клієнтів. Lehman Brothers за допомогою бухгалтерського прийому тимчасово вивів зі свого балансу борги на суму 50 млрд дол., у чому йому допомагав зовнішній аудитор – компанія Ernst&Young. Подальше розслідування показало, що Lehman Brothers став жертвою власних махінацій, які, правда, були характерні для всієї передкризової бізнес–моделі американських інвестиційних банків. Проте, на репутації однієї з найбільших міжнародних аудиторських компаній, яка входить в так звану «велику четвірку» Ernst&Young, було поставлено велику пляму. [8].

Ця ситуація якнайкраще ілюструє необхідність встановлення та постійного вдосконалення механізмів ідентифікації загроз кризових станів та управління такими станами для компаній житлового будівництва, аби наслідки їх діяльності (умисної чи ненавмисної) не стали приводом для розхитування загальної економічної ситуації. Такий тісний взаємозв'язок функціонування підприємств житлового будівництва з постачальниками, підрядниками, інвесторами, фінансовими управляючими робить будівельне підприємство важливим об'єктом суспільного інтересу, фінансова нестабільність якого може спричинити не лише певні небажані фінансові втрати контрагентів, а й значний суспільний резонанс, що в свою чергу сприятиме негативним інвестиційним очікуванням в цілому по галузі при тому, що інвестиційна складова є фундаментом для розвитку економіки в цілому.

Варто зазначити, що в секторі житлового будівництва діє ряд факторів, які створюють різноспрямовані тенденції, що несуть в собі погрозу як для розвитку будівельного комплексу, так і для економіки країни в цілому. До цих факторів можна віднести:

- дисбаланс між (платоспроможним) попитом і пропозицією в бік попиту;
- виникнення у девелоперів проблем з кредитуванням будівельних проектів з боку банків;
- зростання собівартості будівництва [2].

З іншого боку сфера житлового будівництва є також і дуже чутливою до перших симптомів зростання в економіці, яка тривалий час перебувала у занепаді, оскільки обсяги інвестицій в першу чергу зростають саме на підприємствах

харчової та будівельної галузей, що властиво також і західним економікам [3].

Особливо чутливою сфера житлового будівництва є і з тих міркувань, що кризові стани з подальшим їх переростанням у процеси банкрутства у житловому будівництві торкаються не тільки людей, що безпосередньо працюють на будівельних майданчиках і підприємств, які постачають будівельні матеріали, а і десятки тисяч сімей, які інвестували кошти в будівництво власного житла. У пострадянській практиці будівництво житлових об'єктів за гроші інвесторів – фізосіб може бути прирівняне до будівництва фінансової піраміди. Зокрема, на вітчизняному будівельному ринку міцно впровадились схеми, які не характерні для первинного житла розвинених країн. Адже, якщо мова йде про житло, то в основному його будують за кошти індивідуальних замовників. Сьогодні будують за гроші, які прийшли вчора, завтра будуть будувати за кошти, які надійшли сьогодні, і так далі. В якийсь момент це джерело припиняє свою дію, і тоді все зупиняється. [11].

З одного боку для запобігання впливу фінансової кризи та попередження банкрутства на ринку житлового будівництва необхідно створювати відповідні способи і шляхи діагностики і подолання посередництвом державних інституцій [5]. З іншого боку правило «спасіння утопаючого – справа рук самого утопаючого» якомога краще говорить про те, що управлінський персонал житло будівельної компанії та інвестор має мати досить дієві інструменти та важелі для своєчасної діагностики та управління в умовах кризових станів в тому числі з використанням ресурсів зовнішніх компаній (аудиторських, консалтингових тощо).

В цьому контексті важливо забезпечити формування діагностики економічної стабільності будівельних підприємств. Рівень ефективності діагностування стану в економіці країни визначається його здатністю забезпечувати розвиток вільної конкуренції, сприяти подоланню структурних та галузевих диспропорцій, активізувати інноваційні процеси, спонукати підприємства адекватно формувати елементи економічної стабільності, зумовлювати необхідність розроблення загальнонаціональних стратегій підтримки вітчизняних виробників та становлення пріоритетів розвитку економіки, а найголовніше – бути основним індикатором у процесі природного від-

бору на ринкових засадах окремих видів продукції, підприємств, галузей економіки [3].

Кризовий стан переважної кількості будівельних підприємств України обумовлює актуальність розробки напрямів політики подолання кризових явищ та розробки ефективної системи економічної стабільності, що в узагальненому розумінні є процесом антикризового управління.

На нашу думку, поняття процесу та заходів антикризового управління є більш широким, ніж поняття процесу та заходів з економічної стабільності, оскільки вони охоплюють більше коло процесів та етапів життєдіяльності підприємства. Зокрема, багато дослідників кризових станів суб'єктів господарювання зазначають, що кризи періодично проявляються на будь-яких етапах розвитку підприємств (становлення, розвиток, розквіт та занепад), є його рушійними факторами. І за умілого антикризового управління кризи можуть спричинити вихід на нові рівні, стимулювати розвиток. В широкому розумінні кризові стани можуть проявлятися і в різних сферах діяльності підприємства (фінансова криза, криза управління, кадрова тощо). В той же час економічна стабільність – це управління саме на тих етапах діяльності, коли відкриття процедури діагностування стану і управління таким процесом дає змогу або зберегти підприємство у будь-який спосіб (санація, реорганізація), або, оголосивши його банкрутом, ліквідувати. Найчастіше процедуру діагностування стану пов'язують саме із фінансовою неспроможністю, відтак і розглядають процес економічної стабільності саме через призму відновлення платоспроможності.

Саме враховуючи, що управління процесом економічної стабільності є однією із складових антикризового управління, та розкриваючи специфіку діагностування стану на підприємстві житлового будівництва, вважаємо за доцільне також коротко зупинитись на специфіці антикризового управління в будівельній сфері. Значну увагу регулювання будівельної галузі в період кризи присвячено праці багатьох науковців. Зокрема, Р. Тяна, М. Іванов, І. Грищенко приділяли увагу визначенню факторів, що несуть у собі загрозу для розвитку будівельного комплексу [4–5]. Аналіз досліджених публікацій свідчить, що питання нормативно-правового регулювання будівельною галуззю вимагає додаткового дослідження. Загалом, численні дослідження в га-

лузі антикризового менеджменту оперують такими поняттями:

Антикризове управління представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає в розробці системи засобів попереджувальної діагностики стану підприємства й залучення механізмів фінансового оздоровлення підприємства, які забезпечують його вихід із кризового стану;

Антикризове управління – це складова частина, прийоми, методи й інструменти загального менеджменту на підприємстві, орієнтовані на забезпечення його стабільного, успішного господарювання, запобігання можливих ускладнень його діяльності;

Антикризове управління – це система управлінських заходів і рішень із діагностики, попередження, нейтралізації й подолання кризових явищ та їх причин на всіх рівнях економіки [6].

Заслуговує на увагу точка зору про доцільність проведення антикризового управління, що пропонується фахівцями з менеджменту Великої Британії: «...Антикризове управління повинне бути диференційованим, тобто не варто витратити кошти на порятунок від краху неефективно функ-

ціонуючих компаній... Дане управління доцільне тільки на підприємствах, економічна стабільність яких має негативні суспільні наслідки. На інших підприємствах антикризове управління лише обтяжить їх власників додатковими витратами, продовжить неефективне використання ресурсів, що призведе до агонії підприємства» [7].

Поеднуючи підходи та зважаючи на комплексність та багатогранність економічної категорії антикризове управління підприємством у тому числі житлового будівництва слід розглядати в двох аспектах:

- по–перше, це комплекс профілактичних заходів, спрямованих на попередження кризового стану: системний аналіз сильних і слабких сторін підприємства, оцінювання ймовірності економічної стабільності, управління ризиками (виявлення, оцінювання та нейтралізація), упровадження системи попереджувальних заходів;

- по–друге, це система управління фінансами, спрямована на виведення підприємства з кризи, у тому числі проведенням санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання [8].

Сутність антикризового управління підприємством (АУП) доцільно розглядати через зміст його

Рисунок 1. Зміст основних елементів антикризового управління підприємством[9–10].

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

го основних структурних елементів, до яких слід віднести мету, завдання, об'єкт та суб'єкт (рис. 1.)

Так, мета антикризового управління підприємством має глобальний характер і полягає у відновленні фінансової рівноваги, порушеної під впливом розвитку кризи, а також у мінімізації розмірів зниження його ринкової вартості. Завдання АУП розкривають його зміст у розрізі превентивної (своєчасне діагностування фінансового стану підприємства і вживання необхідних антикризових заходів щодо попередження кризи), стабілізаційної (відновлення фінансової стійкості, усунення неплатоспроможності та економічну стабільність на підприємства) і післякри-

зової (мінімізація негативних наслідків кризи для підприємства) складових.

До суб'єктів АУП слід віднести осіб, що мають повноваження, надані відповідними органами щодо здійснення комплексу антикризових заходів (керівник підприємства чи інша особа, вповноважена вищим управлінським персоналом, керуючий санацією, арбітражний керуючий, ліквідатор тощо).

Об'єкти АУП – активи, капітал, накопичені фінансові результати господарської діяльності, грошові кошти та фінансові потоки, вартість підприємства, сукупність фінансово-економічних ризиків, що виникають в процесі його функціонування, заборго-

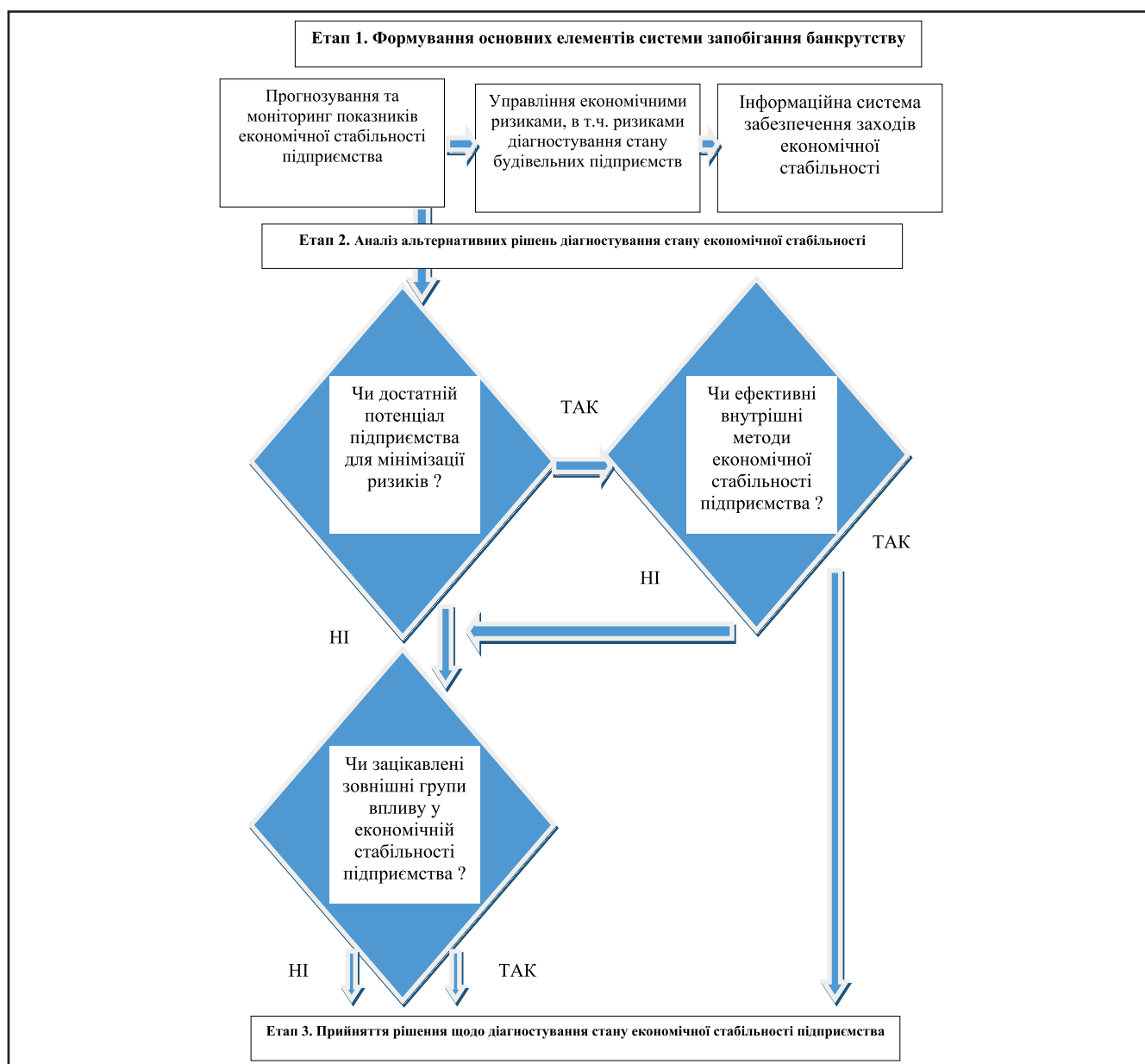

Рисунок 2. Структурно-логічна схема функціонування системи запобігання банкрутству підприємства[7].

ваності дебіторські та кредиторські із зовнішніми та внутрішніми суб'єктами, що відповідає економічному змісту досліджуваної категорії.

За О.В. Гук система діагностування стану підприємств складається з трьох етапів:

- формування основних елементів системи економічної стабільності;
- аналіз альтернативних рішень при виборі методу аналізу стану БП;
- прийняття управлінських рішень щодо виваженої діагностики рівноваги його діяльності.

На кожному з етапів виділено основні елементи, що формують саму систему економічної стабільності машинобудівного підприємства та засадничі правила її функціонування. Місце та механізм функціонування цієї системи у діяльності підприємств зображені на рисунку (2).

Аналізуючи праці дослідників у цій сфері можливо зробити висновки, що при формуванні ефективної системи економічної стабільності, крім врахування життєвого циклу підприємства, необхідно також враховувати етапи розвитку економіки та галузі загалом. Будівництво має специфічні особливості, що відрізняють його від інших галузей матеріального виробництва. Продукція житлового будівництва нерухома і територіально закріплена. Для будівництва характерні відносно велика тривалість виробничого циклу, значне різноманіття зведених будинків, споруд та об'єктів різного виробничого і соціального призначення, істотний вплив на виробничий процес географічних, зокрема кліматичних, умов, а також наявність вагомого впливу на соціальний ефект, який створює будівельна продукція та процес її виробництва, про що вже йшлося раніше.

Відтак, розроблення чіткого механізму формування та функціонування системи своєчасного моніторингу та діагностування стану підприємства, зокрема у сфері житлового будівництва, має важливе значення та потребує врахування особливостей та специфіки діяльності житлобудівельного підприємства, певної адаптації та постійного вдосконалення, кореляції на загальний стан галузі та економіки в цілому.

Висновок

Досліджено сучасний науково–прикладний інструментарій економічної стабільності для підприємств і організацій підрядного будівництва, що враховує специфіку мікросередовища буді-

вельних проектів, взаємозалежність економічних інтересів провідних учасників їх реалізації, динамічний ланцюг створення вартості проекту. Зазначений інструментарій запроваджує новий підхід у прогнозуванні економічної стабільності для підрядних підприємств та організацій–учасників будівельний інвестиційний проект.

Суттєво розширено зміст та перелік класифікаційних діагностичних характеристик економічної стабільності, що реалізовані у формалізованій карті «Аналітичного регулятора», яка – з використанням оновленої системи індикаторів, чітко регламентує стан певного стейкхолдера щодо економічної стабільності та дозволяє, в поєднанні з оцінками дестабілізуючих обставин та впливів, побудувати комплекс поетапного переходу від нижчого до більш високого рівня економічної стабільності.

Список використаних джерел

1. Брігхем Е. Основи фінансового менеджменту / Е. Брігхем; пер. з англ. – К.: Молодь, 2007. – 1000 с.
2. Васина А. А. Финансовая диагностика и оценка проектов / А. А. Васина. – С.Пб.: ПРИОР, 2004. – 347 с.
3. Барканов А.С. Оценка экономической устойчивости строительного предприятия / А.С. Барканов // Экономика строительства. – 2005. – № 8. – С. 35–43.
4. Біла О.Г. Фінансове планування і фінансова стабільність підприємств / О.Г. Біла // Фінанси України: наук.–теорет. та інформ.–практ. журн. / М–во фінансів України. – 2007 – № 4. – С. 112–118.
5. Капустіна М.К. Адаптація інструментів економічної діагностики будівельних підприємств до пріоритетів щодо їх інвестування в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів [Текст] / М. К. Капустіна, С.А. Заліско // Управління розвитком складних систем: зб. наук. праць – Вип. 20. У 2ч. Ч.2 – К.: КНУБА, 2014. – С. 63 – 69.
6. Иванов В.Л. Экономическая устойчивость промышленных предприятий в обеспечении их экономической безопасности / В.Л.Иванов // Экономика. Менеджмент. Підприємництво: зб. наук. пр. / Східноукр. нац. ун–т ім. В. Даля. – 2011. – № 23 (II) – С.225–231.
7. Капустіна М.К. Сучасні технології діагностики економічної стабільності будівельних підприємств та шляхи їх модернізації [Текст] / М.К. Капустіна // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин: зб. наук. праць. – Вип. 30. Ч. 3 – К.: КНУБА, 2014. – С. 48 – 57.

8. Інформація Світового Банку «Doing Business» за відповідні роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/rankings>

9. Азаренкова Г.М. Час як ключова ознака в узагальненні понять «стабільність» та «стійкість» / Г.М. Азаренкова Г.М., О.Г. Головка // Вісник Української академії банківської справи : наук.–практ. журн. / Укр. акад. банків. справи. – Суми: Вид-во УАБС. – 2009. – № 1(26). – С. 87–91

10. Алямкін Р. В. Теоретичний аналіз економічної стабільності через призму економічної безпеки банківського сектору економіки України [Електронний ресурс] / Р. В. Алямкін // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 111–115.

11. Чуприна Ю.А. Методологія інтеграції потенціалу стейкхолдерів до складу будівельного кластеру // Формування ринкових відносин в Україні // зб.наук. праць №1 (212) (Київ–ДНДІІМЕ), 2019. – с. 85–91.

References

1. Brihkhem Ye. Osnovy finansovoho menedzhmentu / Ye. Brihkhem ; per. z anhl. – K. : Molod', 2007. – 1000 s.

2. Vasina A. A. Finansovaya diagnostika i otsenka proektov / A. A. Vasina. – S.Pb. : PRIOR, 2004. – 347 s.

3. Barkanov A.S. Otsenka ekonomicheskoy ustoychivosti stroitel'nogo predpriyatiya / A.S. Barkanov // Ekonomika stroitel'stva. – 2005. – № 8. – S. 35–43.

4. Bila O.H. Finansove planuvannya i finansova stabil'nist' pidpryyemstv / O.H. Bila // Finansy Ukrayiny: nauk.–teoret. ta inform.–prakt. zhurn. / M–vo finansiv Ukrayiny. – 2007 – № 4. – S. 112–118.

5. Kapustina M.K. Adaptatsiya instrumentiv ekonomichnoyi diahnostyky budivel'nykh pidpryyemstv do prioritytetiv shchodo yikh investuvannya v umovakh obmezhenosti investytsiynykh resursiv [Tekst] / M. K. Kapustina, S.A. Zalisko // Upravlinnya rozvytkom skladnykh system: zb. nauk. prats' – Vyp. 20. U 2ch. Ch.2 – K.: KNUBA, 2014. – S. 63 – 69.

6. Ivanov V.L. Ekonomicheskaya ustoychivost' promyshlennykh predpriyatiy v obespechenii ikh ekonomicheskoy bezopasnosti / V.L.Ivanov // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnitstvo : zb. nauk. pr. / Skhidnoukr. nats. un–t im. V. Dalya. – 2011. – № 23 (II) – S.225–231.

7. Kapustina M.K. Suchasni tekhnolohiyi diahnostyky ekonomichnoyi stabil'nosti budivel'nykh pidpryyemstv ta shlyakhy yikh modernizatsiyi [Tekst] / M.K. Kapustina // Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannya rynkovykh vidnosyn:

zb. nauk. prats'. – Vyp. 30. Ch. 3 – K.: KNUBA, 2014. – S. 48 – 57.

8. Informatsiya Svitovoho Banku «Doing Business» za vidpovidni roky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.doingbusiness.org/rankings>

9. Azarenkova H.M. Chas yak klyuchova oznaka v uzahal'neni ponyat' «stabil'nist'» ta «stiykist'» / H.M. Azarenkova H.M., O.H. Holovko // Visnyk Ukrayins'koyi akademiyi bankivs'koyi spravy : nauk.–prakt. zhurn. / Ukr. akad. bankiv. spravy. – Sumy: Vyd–vo UABS. – 2009. – № 1(26). – S. 87–91

10. Alyamkin R. V. Teoretychnyy analiz ekonomichnoyi stabil'nosti cherez pryzmu ekonomichnoyi bezpeky bankivs'koho sektoru ekonomiky Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / R. V. Alyamkin // Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2014. – № 4. – S. 111–115.

11. Chupryna Yu.A. Metodolohiya intehratsiyi potentsialu steykholderiv do skladu budivel'noho klasteru // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini // zb.nauk. prats' №1 (212) (Kyiv–DNDIIME), 2019. – s. 85–91.

Дані про авторів

Валяєв Олександр Васильович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури

e-mail: Alexvalyaev1985@gmail.com

Ровенський Антон Євгенович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури

<https://orcid.org/0000-0003-3470-1107>

e-mail: Rovensky666@gmail.com

Макаренко Роман Миколайович,

аспірант кафедри організації управління будівництвом Київського національного університету будівництва і архітектури

Деркач Андрій Євгенійович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури

<https://orcid.org/0000-0001-5225-0018>

e-mail: andriiderkach01@gmail.com

Гуляєв Дмитро Андрійович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури

<https://orcid.org/0000-0002-0223-2142>

e-mail: ca3515ce@gmail.com

Данные об авторах**Валяев Александр Васильевич,**

аспирант кафедры менеджмента в строительстве
Киевского национального университета строитель-
ства и архитектуры

e-mail: Alexvalyaev1985@gmail.com

Ровенский Антон Евгеньевич,

аспирант кафедры менеджмента в строительстве
Киевского национального университета строитель-
ства и архитектуры

e-mail: Rovenskyy666@gmail.com

Макаренко Роман Николаевич,

аспирант кафедры организации управления строи-
тельством Киевского национального университета
строительства и архитектуры

Деркач Андрей Евгеньевич,

аспирант кафедры менеджмента в строительстве
Киевского национального университета строитель-
ства и архитектуры

e-mail: andriiderkach01@gmail.com

Гуляев Дмитрий Андреевич,

аспирант кафедры менеджмента в строительстве
Киевского национального университета строитель-
ства и архитектуры

e-mail ca3515ce@gmail.com

Information about the authors**Oleksandr Valiaiev,**

postgraduate student of the Department of
Management in Construction, Kyiv National University
of Construction and Architecture

e-mail: ca3515ce@gmail.com

Anton Rovenskyy,

postgraduate student of the Department of
Management in Construction, Kyiv National University
of Construction and Architecture

e-mail: ca3515ce@gmail.com

Roman Makarenko,

postgraduate student of the Department of
Construction Management, Kyiv National University of
Construction and Architecture

Andrii Derkach,

postgraduate student of the Department of
Management in Construction, Kyiv National University
of Construction and Architecture

e-mail: ca3515ce@gmail.com

Dmytro Huliaiev,

postgraduate student of the Department of
Management in Construction, Kyiv National University
of Construction and Architecture

e-mail: ca3515ce@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК [658.14:005.336]:[330.366:005.21]:334.71

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980174>
ПІДЛИПНА Р.П.

Формування фінансового потенціалу в рамках стратегії стійкого економічного зростання підприємства

Предметом дослідження є формування фінансового потенціалу в рамках стратегії стійкого економічного зростання підприємства.

Мета дослідження – розглянути формування фінансового потенціалу в рамках стійкого економічного зростання підприємства в умовах ринкової економіки.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті визначено, що розвиток підприємства повинен ґрунтуватися на економічному зростанні із збалансованою фінансовою стійкістю в часі. Окреслено фінансові важелі, які впливають на фінансово-економічний стан підприємства, ефективність власного капіталу і фінансову стійкість.

Висновки. Результатами проведеного дослідження стали наступні висновки. Процес формування фінансового потенціалу в рамках стратегії економічного зростання повинен бути спрямований на відновлення стійкого стану компаній, у тому числі в результаті інвестування, і включає ефект від спільної дії фінансового і операційного важелів, комбінування поточних і стратегічних фінансових потреб і норм їх покриття з виділенням поточних і постійних активів і пасивів, забезпечуючи повне пофакторне розщеплення процесу фінансово стійкого зростання підприємства.

Ключові слова: підприємство, фінансовий потенціал, конкурентоспроможність, фінансова стійкість, ефективність, власний капітал, рентабельність, інновації, інвестування.

ПОДЛИПНАЯ Р.П.

Формирование финансового потенциала в рамках стратегии устойчивого экономического роста предприятия

Предметом исследования является формирование финансового потенциала в рамках стратегии устойчивого экономического роста предприятия.

Цель исследования – рассмотреть формирование финансового потенциала в рамках устойчивого экономического роста предприятия в условиях рыночной экономики.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В статье определено, что развитие предприятия должно основываться на экономическом росте со сбалансированной финансовой устойчивостью во времени. Определены финансовые рычаги, которые влияют на финансово-экономическое состояние предприятия, эффективность собственного капитала и финансовую устойчивость.

Выводы. Результатами проведенного исследования стали следующие выводы. Процесс формирования финансового потенциала в рамках стратегии экономического роста должен быть направлен на восстановление устойчивого состояния компаний, в том числе в результате инвестирования, и включает эффект от совместного действия финансового и операционного рычагов, комбинирования текущих и стратегических финансовых потребностей и норм их покрытия с выделением текущих и постоянных активов и пассивов, обеспечивая полное пофакторное расщепление процесса финансово устойчивого роста предприятия.

Ключевые слова: предприятие, финансовый потенциал, конкурентоспособность, финансовая устойчивость, эффективность, собственный капитал, рентабельность, инновации, инвестиции.

PIDLYPNA R.P.

Formation of financial potential within the strategy of sustainable economic growth of the enterprise

The subject of the study is the formation of financial potential within the strategy of sustainable economic growth of the enterprise.

The purpose of the study is to consider the formation of financial potential in the framework of sustainable economic growth of the enterprise in conditions of market economy.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used in the work.

Results of work. The article stipulates that the development of the enterprise should be based on economic growth with balanced financial stability over time. The financial levers that affect the financial and economic condition of the enterprise, the efficiency of own capital and financial stability are outlined.

Conclusions. The results of the study were the following conclusions. The process of building financial capacity in the strategy of economic growth should be aimed at restoring the stability of companies, including as a result of investment, and includes the effect of joint action of financial and operational levers, combining current and strategic financial needs and their coverage with the allocation of current and fixed assets and liabilities, ensuring full factor-by-factor splitting of the process of financially sustainable growth of the enterprise.

Keywords: enterprise, financial potential, competitiveness, financial stability, efficiency, own capital, profitability, innovations, investing.

Постановка проблеми. Функціонуючи в умовах ринкової економіки, підприємство постійно здійснює операції з фінансовими ресурсами, результатом яких можуть стати втрати або приріст наявного фінансового потенціалу. Втрати останнього призводять до негативних наслідків як в поточному, так і в перспективному плані. З огляду на це, особливої актуальності набуває розробка як теоретичних засад, так і практичних механізмів формування дієвої системи сучасних інструментів реалізації стратегії фінансового управління, яка має на меті стійке економічне зростання підприємств з урахуванням специфіки сучасного етапу розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансовий потенціал підприємства, питання його оцінювання та формування, побудови ефективної системи управління ним у своїх роботах розглядають О. Васюренко, П. Єгоров, Ф. Журавка, С. Козьменко, П. Комарецька, Є. Кузькін, О. Масліган, І. Мойсеєнко, П. Пузирьова, Е. Терещенко та ін. Важливими для досліджень залишаються питання економічного змісту категорії фінансового потенціалу з позицій теорії фінансів і чинників виробництва в нових економічних реаліях. Недостатня теоретична та методична опрацьованість зазначених питань вимагають подальших досліджень.

Мета статті – розглянути формування фінансового потенціалу в рамках стійкого економічного зростання підприємства в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Стабільне економічне зростання передбачає синергетичний ефект взаємодії елементів і умов господарсько-фінансової діяльності підприємства, процесів інвестування і нейтралізації ризиків. Такий ефект зростання неможливо забезпечити без ефективної системи фінансового планування і бюджетування діяльності підприємства. Необхідна така фінансова модель функціонування підприємства, у рамках якої на рівні стратегічних показників відбувається ув'язка господарських і фінансових процесів, утворюючи єдину замкнуту технологію стратегічного і оперативного управління з можливістю реалізації зворотного зв'язку – коректування планів для досягнення наміченого загального результату. Політика нарощування фінансового потенціалу в рамках стратегії економічного зростання підприємства через свою ризикованість не може спиратися на моделі економічного зростання, побудовані тільки на якому-небудь одному показнику, – рентабельності власного капіталу за рахунок реінвестування прибутку, валовій виручці, валовому або чистому прибутку тощо. Для розвитку підприємства необхідне стійке економічне зростання як модель комбінованої взаємодії поведінки в часі показників рентабельності і фінансової стійкості, не дивлячись на можливість відмінності цільових функцій останніх. Не тільки рентабельність може формувати фінансову стійкість при економічному зростанні господарюючого суб'єкта, але і міцний, фінансово стійкий розвиток обумовлює зростання рентабельності за рахунок ширших можливостей залучення зовнішніх джерел. У стратегії стійкого економічного зростання підприємства це визначає напрями і можливості негативного приросту власного капіталу. Тому можна відзначити цільове зближення рентабельності і фінансової стійкості саме в умовах стійкого економічного зростання. Але якщо економічне зростання більш пов'язане з темпами розвитку, то фінансова стійкість – з точкою фінансової рівноваги. Тому для стійкого розвитку підприємства потрібне таке економічне зростання, яке зберігає і навіть зміцнює фінансову стійкість. Звідси витікає, що розвиток підприємства повинен ґрунтуватися на економічному зростанні із збалансованою фінансовою стійкістю в часі. Ін-

шими словами, якщо в даному періоді встановлені пропорції розвитку, що гарантують стійкий розвиток, то ці пропорції, збалансованість і фінансова стійкість зберезуться і в подальшому періоді через втрату з відновленням.

Особливе місце в стратегічному і поточному управлінні повинне відводитися аналізу фінансового важеля і умов фінансової стійкості, оскільки фінансовий важіль надає різноспрямований вплив на рентабельність власного капіталу і фінансову стійкість. Якщо рентабельність власного капіталу підвищується, то фінансова стійкість знижується від його дії. Тому для того, щоб зрівноважити фінансовий важіль і фінансову стійкість, а потім направити їх у бік підвищення, необхідний, як справедливо відзначає А.В. Грачов, ще один фінансовий важіль – в структурі активів [4]. В результаті саме структура активів є тим стримуючим чинником, який не дає зростати власному капіталу без забезпечення умови платоспроможності.

У свою чергу, умова фінансової стійкості в цілому і платоспроможності зокрема розкривається на основі обліку обмінних операцій. При цьому встановлюється загальна межа власних грошових коштів і три напрями їх використання – оплату кредиторської заборгованості, виплату нарахованих доходів і створення власних джерел для подальшого розвитку і економічного зростання. Слід зазначити, що ці напрями постійно знаходяться в суперечності – що оплачувати або фінансувати спочатку; що важливіше, а що другорядне і може почекати. Тому для усунення черговості і пріоритетів доцільно включити в розгляд організаційний аспект управління фінансовою стійкістю – складання зведеної калькуляції і балансу руху грошових коштів (платіжний баланс), що дає надійні гарантії спочатку отримання, а потім і накопичення власних джерел за рахунок збільшення рентабельності, після чого ці джерела можуть бути витрачені за цільовим призначенням для відновлення платоспроможності і фінансової стійкості. Це означає, що використання цих джерел у вигляді приросту власного капіталу в ліквідній формі відновить порушену раніше платоспроможність і фінансову стійкість підприємства, оскільки платіжний баланс з негативного стане позитивним, а дефіцит власних грошових коштів буде здоланий приростом ліквідності через збільшення рентабельності власного капіталу.

У фінансовому аналізі відновлення фінансової стійкості за рахунок рентабельності слід розріз-

няти, щонайменше, три фінансові важелі: у структурі фінансових ресурсів; у структурі капіталу; у структурі активів.

Кожен з них суттєво впливає на фінансово-економічний стан підприємства, ефективність власного капіталу і фінансову стійкість. При цьому фінансовий важіль у структурі активів накладає строгі обмеження на використання активів, забезпечених тією чи іншою мірою власним і позиковим капіталом, визначає необхідний розмір зростання власного капіталу, а також встановлює необхідну і достатню величину збільшення власного капіталу в грошовій формі.

Стратегічне управління фінансовим важелем в системі фінансування економічного зростання так чи інакше пов'язане з оперативним управлінням фінансовою стійкістю. В цьому контексті необхідно знайти не тільки оптимальне співвідношення між власним і позиковим капіталом (фінансовий важіль в структурі капіталу), але і сформувані необхідні умови для оптимального поєднання майна в грошовій і негрошовій формі як результату зростання рентабельності (фінансовий важіль у структурі активів). Дотримання цих умов є гарантією підвищення рентабельності власного капіталу і приросту власного капіталу в доданій вартості, а потім, як результат, і відновлення фінансової стійкості. Втрата контролю хоча б над одним з фінансових важелів може спричинити нестабільність фінансово-економічного стану підприємства і призвести до помилкових висновків про високу рентабельність власного капіталу при явній недостатності платіжних коштів. Проте збільшення показників рентабельності залишку грошових коштів за рахунок його початкового зменшення не слід сприймати однозначно як позитивний момент у діяльності підприємства. Підвищення рентабельності грошових коштів у такий спосіб може негативно відбитися на його абсолютній ліквідності. При оцінці ефективності використання грошових коштів на основі показників рентабельності залишку грошових коштів необхідно одночасно враховувати структуру активів підприємства. Ефективним можна визнати використання грошових коштів, якщо частка активів підприємства в грошовій формі відповідає фінансовим потребам у них, включаючи зобов'язання.

Рентабельність власного капіталу залежить від трьох чинників: рентабельності продукції, ресурсівіддачі і структури вкладених у підприємство

коштів. Вибір зазначених факторів пояснюється тим, що вони певним чином узагальнюють практично всі складові фінансово-господарської діяльності і, зокрема, бухгалтерську звітність: перший чинник узагальнює звіт про прибутки і збитки; другий – актив балансу; третій – пасив балансу.

Аналізуючи рентабельність у просторово-часовому аспекті, необхідно брати до уваги ключові особливості цього показника. Перша пов'язана з тимчасовим аспектом діяльності цієї комерційної організації. Коефіцієнт рентабельності продукції не відображає вірогідний і планований ефект довгострокових інвестицій, оскільки визначається результативністю роботи звітного періоду. Коли комерційна організація здійснює перехід на нові перспективні технології або види продукції, що вимагають великих інвестицій, рентабельність капіталу може тимчасово знижуватися. Втім, цей факт не можна сприймати негативно, у разі вірного вибору стратегії. Друга особливість визначається проблемою ризику. Одним із показників ризикового бізнесу якраз і є коефіцієнт фінансової залежності – чим вище його значення, тим більш ризикованою з позиції акціонерів, інвесторів і кредиторів є комерційна організація. Фінансово стійке економічне зростання компанії досягається лише при підтримці її платоспроможності через відновлення рентабельності продажів і власного капіталу з урахуванням оборотності чистих активів.

Висновки

Така фінансова модель економічного зростання при відновленні стійкого стану компанії включає ефект спільної дії фінансового і операційного важелів, поточні й стратегічні фінансові потреби і норми їх покриття з виділенням поточних і постійних не тільки активів, але і пасивів, що забезпечує найповніше розщеплювання чинника процесу фінансово-стійкого економічного зростання підприємства. Формування фінансового потенціалу в рамках стратегії стійкого економічного зростання дозволяє встановити відповідність фінансової політики, що діє на підприємстві, майбутній кон'юктурі ринку послуг і кон'юктурі фінансового ринку. Якщо зовнішні і внутрішні умови функціонування фірми змінюються, необхідно розраховувати темпи зростання обсягу продажів, які можуть бути досягнуті при зміні ефективності виробництва й фінансової політики фірми.

Список використаних джерел

1. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність і значення соціально-економічного розвитку сільських територій // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20 (5). С. 152–157.

2. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.

3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Черторицький В. М. Фактори інноваційного розвитку промисловості // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21 (11). С. 201–205.

4. Грачев А. В. Анализ и управление финансовой устойчивостью предприятия. М.: Финпресс, 2002. 316 с.

5. Гриньова В. М., Коюда В. О. Фінанси підприємств: [навч. посіб.]. К.: Знання-Прес, 2004. 242 с.

6. Деева Н. М., Дедікова О. І. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.]. К.: ЦУЛ, 2007. 328 с.

7. Колодійчук А. В. Інформація як фактор інноваційного розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні. 2012. №5/1(132). С. 58–62.

8. Колодійчук А. В., Пісний В. М., Семчук Ж. В. Сутність інновацій, структура та основні етапи інноваційного процесу // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (9). С. 191–196.

9. Колодійчук А. В., Пісний В. М. Особливості функціонування машинобудівних підприємств на сучасному етапі розвитку економіки України // Науковий вісник НЛТУ України. 2009. Вип. 19 (13). С. 172–178.

References

1. Vazhynskyy, F. A., & Kolodiychuk, A. V. (2010). Sutnist' i znachennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku sil'skykh terytoriy [Essence and importance of socio-economic development of rural territories]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 20 (5) (pp. 152–157). [in Ukrainian].

2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). *Mizhnarodnifinansy i finansovy menedzhment v zadachakh ta prykladakh* [International Finance and Financial Management in Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].

3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., & Chertoryzhskyy, V. M. (2011). *Factory innovatsiynoho rozvytku promyslovosti* [Factors of innovation development of industry]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 21 (11) (pp. 201–205). [in Ukrainian].

4. Grachev, A. V. (2002). *Analiz i upravleniye finansovoy ustoychivost'yu predpriyatiya* [Analysis and management of the financial stability of the enterprise]. Moscow: Finpress. [in Russian].

5. Hrynyova, V. M., & Koyuda, V. O. (2004). *Finansy pidpryyemstv* [Finance of enterprises]: Textbook. Kyiv: Knowledge Press. [in Ukrainian].

6. Dyeyeva N. M., Dedikova O. I. (2007). *Finansovy analiz* [Financial analysis]: Textbook. Kyiv: Center of Teaching Literature. [in Ukrainian].

7. Kolodiychuk, A. V. (2012). *Informatsiya yak factor innovatsiynoho rozvytku ekonomiky* [Information as a factor of innovation development of the economy]. In *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini* [Formation of market relations in Ukraine]: Vol. 5/1(132) (pp. 58–62). [in Ukrainian].

8. Kolodiychuk, A. V., Pisnyy, V. M., & Semchuk, Zh. V. (2009). *Sutnist' innovatsiy, struktura ta osnovni etapy innovatsiynoho protsesu* [The essence of innovation, the structure and the main stages of the innovation process]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (9) (pp. 191–196). [in Ukrainian].

9. Kolodiychuk, A. V., & Pisnyy, V. M. (2009). *Osoblyvosti funktsionuvannya mashynobudivnykh pidpryyemstv na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrayiny* [Features of functioning of machine-building enterprises at the current stage of development of the economy of Ukraine]. In *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny* [Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine]: Vol. 19 (13) (pp. 172–178). [in Ukrainian].

Дані про автора

Підлипна Радміла Петрівна,

д.е.н., професор кафедри фінансів Ужгородського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Данные об авторе

Подлипная Радмила Петровна,

д.э.н., профессор кафедры финансов Ужгородского торгового-экономического института Киевского национального торгового-экономического университета
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Data about the author

Radmila Pidlypna,

Doctor of Sciences (Economics), Professor of the Department of Finance, Uzhhorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University
e-mail: info@utei-knteu.org.ua

Техніко–економічне обґрунтування вибору системи освітлення приміщення з використанням ламп різних типів для країн Євросоюзу (Німеччина, Данія, Польща)

Предмет дослідження – методичні підходи до техніко–економічного обґрунтування вибору системи освітлення приміщень з використанням ламп різних типів.

Метою написання **статті** є аналіз застосування освітлювальних ламп різних типів для країн ЄС, а також розроблення пропозицій щодо підвищення енергоефективності систем освітлення приміщень.

Методологія проведення роботи – методи графічного аналізу (графічна інтерпретація результатів роботи), метод економічного моделювання (під час розроблення техніко–економічного обґрунтування доцільності використання різних типів ламп).

Результати роботи – проаналізовано найпоширеніші варіанти систем освітлення приміщень з використанням різних типів ламп на прикладі країн ЄС (Німеччина, Данія, Польща). Представлено переваги та недоліки основних систем освітлення, які є доступними на ринку, а також порівняння цін на основні типи ламп для різних країн ЄС. Визначено економічний ефект від використання кожного з типів ламп для освітлення приміщень та представлено результати аналізу перспективності їхнього використання.

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: економіка підприємства, міста, галузі.

Висновки – проведені розрахунки засвідчують, що хоч у Німеччині, Данії та Польщі тарифи на електроенергію та ціни на лампи відрізняються, проте LED лампи є найбільш економічно вигідними, бо дисконтовані витрати на їхню експлуатацію та придбання є найнижчими.

Ключові слова: енергоефективні лампи, LED лампи, лампи розжарювання, системи освітлення приміщення, економічний ефект, тарифи на електроенергію, перспективність.

МАМАЛЫГА В.М.

МАЛАЙ Т.В.

Технико–экономическое обоснование выбора системы освещения помещения с использованием ламп различных типов для стран Евросоюза (Германия, Дания, Польша)

Предмет исследования – методические подходы к технико–экономическому обоснованию выбора системы освещения помещений с использованием ламп разных типов.

Целью написания **статьи** является анализ применения осветительных ламп различных типов для стран ЕС, а также разработка предложений по повышению энергоэффективности систем освещения помещений.

Методология проведения работы – методы графического анализа (графическая интерпретация результатов работы), метод экономического моделирования (при разработке технико–экономического обоснования целесообразности использования различных типов ламп).

Результаты работы – проанализированы наиболее распространенные варианты систем освещения помещений с использованием разных типов ламп на примере стран ЕС (Германия, Дания, Польша). Представлены преимущества и недостатки основных систем освещения, которые доступны на рынке, а также сравнение цен на основные типы ламп для различных стран ЕС. Определен экономический эффект от применения каждого из типов ламп для освещения помещений и представлены результаты анализа перспективности их использования.

Область применения результатов. Экономическая отрасль: экономика предприятия, города, области.

Выводы – проведенные расчеты показывают, что, хотя в Германии, Дании и Польше тарифы на электроэнергию и цены на лампы отличаются, но LED лампы являются наиболее экономически выгодными, поскольку дисконтированные затраты на их эксплуатацию и приобретение являются самыми низкими.

Ключевые слова: энергоэффективные лампы, LED лампы, лампы накаливания, системы освещения помещения, экономический эффект, тарифы на электроэнергию, перспективность.

MAMALYGA V.M.
MALAI T.V.

Feasibility study for the choice of lighting system using different types of lamps for the European Union (Germany, Denmark, Poland)

The subject of the study – methodical approaches to the feasibility study of the choice of lighting system with the use of different types of lamps.

The purpose of the article is to analyze the use of lighting lamps of different types for EU countries, as well as to develop proposals for improving the energy efficiency of indoor lighting systems.

Research methodology – methods of graphic analysis (graphical interpretation of work results), the method of economic modeling (during the development of feasibility study of the feasibility of using different types of lamps).

Results – analyzed the most common options for indoor lighting systems using different types of lamps on the example of EU countries (Germany, Denmark, and Poland). The advantages and disadvantages of the main lighting systems available on the market are presented, as well as a comparison of prices for the main types of lamps for different EU countries. The economic effect of the use of each type of lamps for indoor lighting is determined and the results of the analysis of the prospects of their use are presented.

Application of results. Economic branch: economy of the enterprise, city, branch.

Conclusions. The calculations show that although in Germany, Denmark and Poland electricity tariffs and lamp prices are different, but LED lamps are the most cost-effective, because their discounted costs for operation and acquisition are the lowest.

Keywords: energy efficient lamps, LED lamps, incandescent lamps, room lighting systems, economic effect, electricity tariffs, prospects.

Постановка проблеми. Витрати на електроенергію для систем освітлення є однією з основних статей видатків. Зменшення рівня цих витрат є основним критерієм оптимального вибору системи освітлення. Метою статті є аналіз сучасних освітлювальних ламп різних типів на прикладі країн ЄС, а також розроблення пропозицій щодо підвищення енергоефективності при освітленні приміщень.

Проблематика. У країнах ЄС тарифи на електроенергію впродовж 2010–2020 рр. зростали – у 1,11 рази порівняно з 2010 для Німеччини, Данії, Польщі.

Проте в Польщі тарифи знижувалися протягом 2013–2019 рр. (рис. 1). Це було зумовлено тим, що у 2019 році Управлінням регулювання енергетики Польщі було прийнято рішення щодо «за-

морожування» цін [4]. Відповідно до цього (Закон про заморожування цін) споживачам енергії було гарантовано ціни на рівні 2018 року. Енергетичним компаніям було надано компенсацію для покриття різниці між фактичними витратами на виробництво енергії та цінами для кінцевих споживачів. Закон про заморожування цін діяв лише впродовж 2019 року – і вже у 2020 році тарифи не дуже, але зросли.

Зростання тарифів також впливає на збільшення матеріальних витрат, що свідчить про необхідність заміни енергозатратних освітлювальних ламп розжарювання на сучасні, більш енергоефективні.

Виклад основного матеріалу. Директивою 2005/32/ЄС було регламентовано терміни початку дії заборон на закупівлю та імпорт країна-

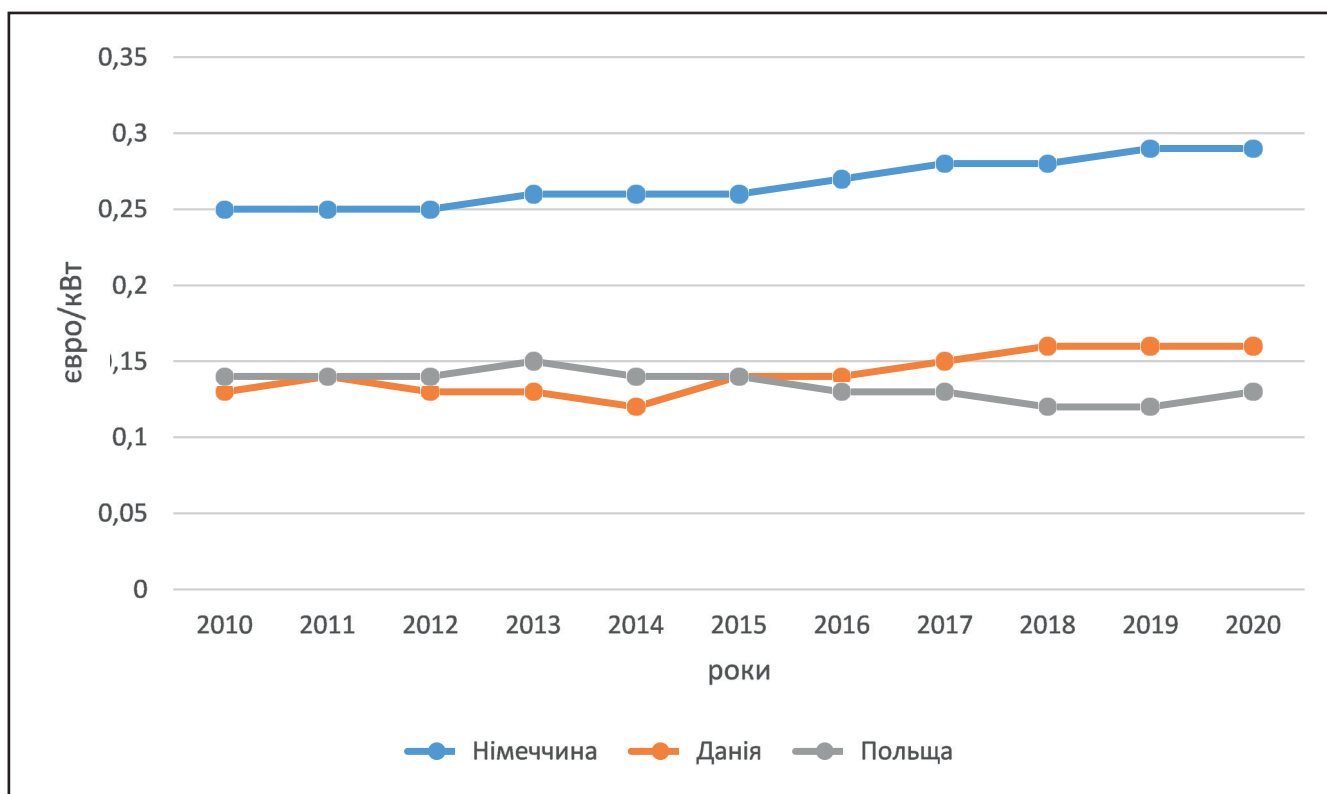

Рисунок 1. Динаміка тарифів на електроенергію у країнах ЄС (Німеччина, Данія, Польща), євро/кВт, 2010–2020 рр. [11]

ми-членами ЄС ламп розжарювання [1]. Повне виведення з обігу ламп розжарювання в ЄС мало відбутися у 2016 році, але в деяких країнах, наприклад, у Польщі, їх все ще можна придбати. Директива 2005/32/ЄС вже втратила свою чинність в ЄС і замість неї введено в дію Директиву 2009/125/ЄС, що посилила вимоги до енергоефективності продукції [2]. Це стало поштовхом для розвитку виробництва енергоефективних та екологічних ламп.

У Польщі було розроблено спеціальну систему тарифів на електроенергію – тарифи на енергоносії, призначені для домогосподарств, позначаються літерою G і мають додаткові цифри та літери [3]:

- G11 – фіксована ставка за електроенергію цілодобово, найпоширеніший тариф на електроенергію в Польщі;
- G12 – двозонний тариф з нижчим і вищим тарифом на споживання електроенергії, залежно від часу доби – нижчі тарифи на нічні години, з 22:00 до 6:00, у інший час ставка вища;
- G12w – «тариф вихідних», працює на аналогічній основі з тарифом G12, проте, нижчі тарифи застосовуються з вечора п'ятниці (22:00) до ранку понеділка (6:00).

Основною альтернативою лампам розжарювання є світлодіодні та енергоефективні лампи, що мають як переваги так і недоліки (табл. 1).

Для будь-яких типів ламп характерною є пульсація, що створює враження рівномірного світла. Проте, така пульсація призводить до підвищеної втомлюваності, поганого самопочуття, втоми очей. Робота при такому освітленні може призвести до погіршення зору. Особливо великий рівень мерехтіння у люмінесцентних та звичайних ламп розжарювання, а найнижчий саме у LED ламп [6].

Класичні лампи розжарювання випромінюють хвилі в ультрафіолетовому діапазоні, надмірний вплив яких є вкрай негативним. Холодні та сині тони LED ламп притупляють вироблення мелатоніну, від якого залежить якість сну і швидкість засинання, але в умовах виробничих цехів і офісів використання такого світла є виправданим [5].

Крім того, й енергоефективні й лампи розжарювання мають скляний корпус, тому при падінні можуть розбитися і нанести різноманітні травми та ушкодження. У LED лампах використовується полікарбонат, що робить їх більш ударостійкими [12].

У люмінесцентних лампах містяться пари ртуті. Тому при пошкодженні енергозберігаючих ламп існує ризик отруєння, пошкодження дихальних

Таблиця 1. Порівняльна характеристика переваг та недоліків різних типів ламп

Тип	Переваги	Недоліки
 Лампа розжарювання (Incandescent lamp)	невисока чутливість до стрибків напруги; не потребують спеціальної утилізації; великий асортимент ламп з різною потужністю; низька ціна.	короткий термін служби; споживають багато енергії; низький світловий потік; висока чутливість до удару та вібрації; представляють пожежну небезпеку.
 Світлодіодна лампа (LED lamp)	високий рівень енергоефективності; низьке енергоспоживання; миттєве досягнення максимальної яскравості; довгий термін експлуатації у режимі «on/off»; різноманітність кольорів світла; сумісні з регуляторами яскравості, датчиками руху, таймерами тощо; різноманітні форми цоколю; не потребують спеціальної утилізації; довгий термін служби; ударна та вібраційна витривалість; низькі витрати на експлуатацію; екологічна та протипожежна безпека.	високі початкові витрати; вимагає правильної експлуатації.
 Люмінесцентна (енергоефективна) лампа (Fluorescent lamp)	високий рівень енергоефективності; довгий термін служби при правильній експлуатації; низьке енергоспоживання; різноманітні форми цоколю.	потребують спеціальної утилізації; необхідний час на досягнення максимальної яскравості; короткий термін експлуатації у режимі «on/off».

шляхів та нервової системи й також існує необхідність їх правильної утилізації. На відміну від люмінесцентних, LED лампи не містять шкідливих речовин і повністю підлягають вторинній переробці. Утилізація LED лампи починається з сортування. Цей процес є повністю безпечним і не вимагає спеціальних засобів захисту для тих, хто його здійснює (як у випадку з люмінесцентними лампами). Засоби освітлення очищують від пилу і забруднень. Потім їх поділяють на частини відповідно до матеріалу виготовлення:

- полікарбонат зі складу корпусу;
- алюміній, також з корпусу;
- бій скла з цоколю.

Ці матеріали можуть піддати пресуванню. В результаті буде отримана однорідна маса, яку потім передають на промислові підприємства для вторинного застосування. Утилізувати LED-лампу, як в Україні так і в решті країн Європи, можна здавши її в спеціальні пункти переробки або скориставшись послугами фірм з утилізації відходів.

За результатами попередніх досліджень [8, 9, 10] було визначено, що для освітлення приміщень можна використовувати або 3 енергоефективні лампи з паспортним терміном роботи 10 тис год., або 30 звичайних ламп розжарювання з терміном експлуатації 1 тис год., або 2 LED лампи зі строком служби 15 тис год. Тарифи на електроенергію та вартість різних типів ламп для Німеччини, Данії та Польщі наведені у таблиці 2. Аналіз було проведено для ламп, що функціонують 4, 8, 16 та 24 години на добу. Розрахунки проведено для різної вартості грошей (від $i = 5\%$ до $i = 30\%$ відсотків на рік).

Аналіз показує (табл. 1), що в Польщі найнижчі ціни на енергоносії та тарифи на електроенергію, а в Данії навпаки – найвищі. Для порівняння було розраховано витрати на експлуатацію (при різних її термінах) для різних типів ламп у Німеччині, Данії та Польщі. Результати розрахунків наведені у таблиці 3 та на рисунках 2–7.

Графіки залежності витрат від вартості капіталу по кожній з розглянутих країн наведено на ри-

Таблиця 2. Вихідні дані для порівняльного аналізу

Показник	Німеччина	Данія*	Польща**
Ціна лампи розжарювання, євро/шт	–	–	0,69
Ціна LED лампи, євро/шт	4,90	7,80	2,64
Ціна енергоефективної лампи, євро/шт	4,99	3,03	4,35
Тариф на електроенергію, євро/кВт	0,30	2,25	1,48

* за курсом на 02.2021 – 7,44 данських крон (DKK) в 1 євро (EUR);

** за курсом на 02.2021 – 4,51 злотий (PLN) в 1 євро (EUR).

Таблиця 3. Витрати на експлуатацію для різних типів ламп для країн ЄС

Вид	Тривалість роботи, год	Витрати, євро			
		n=4	n=8	n=16	n=24
Німеччина					
LED	15 000	5 294,68	2 386,01	955,84	504,52
Енергоефективна	10 000	11 916,56	5 372,46	2 154,58	1 139,11
Данія					
LED	15 000	49 598,06	22 330,69	8 922,85	4 691,72
Енергоефективна	10 000	89 271,03	40 190,27	16 056,19	8 440,15
Польща					
Розжарювання	1 000	260 955,47	117 469,17	46 913,86	24 648,59
LED	15 000	26 098,08	11 749,44	4 693,94	2 467,42
Енергоефективна	10 000	45 679,90	20 569,94	8 222,82	4 326,42

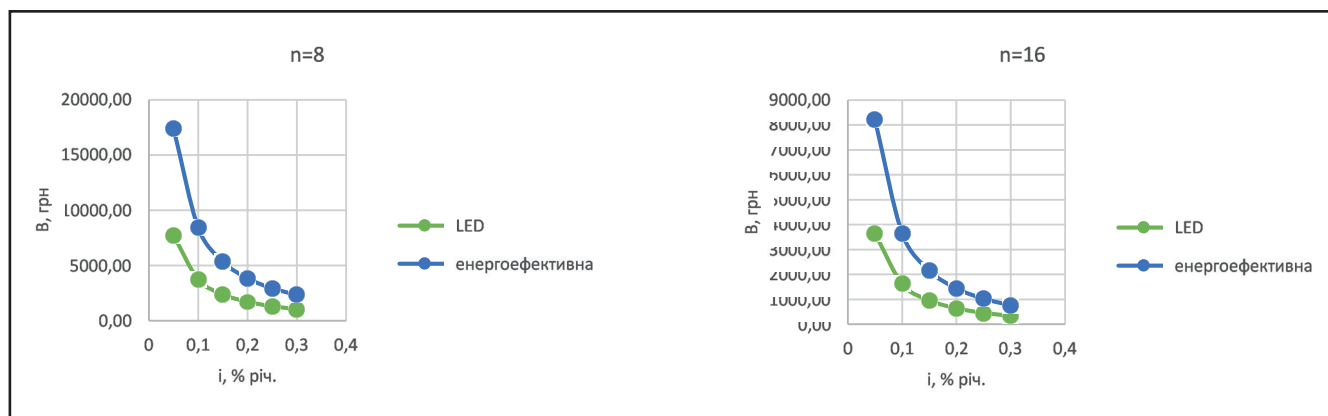

Рисунок 2. Залежність витрат від вартості капіталу при 8 год. функціонування (Німеччина).

Рисунок 3. Залежність витрат від вартості капіталу при 16 год. функціонування (Німеччина).

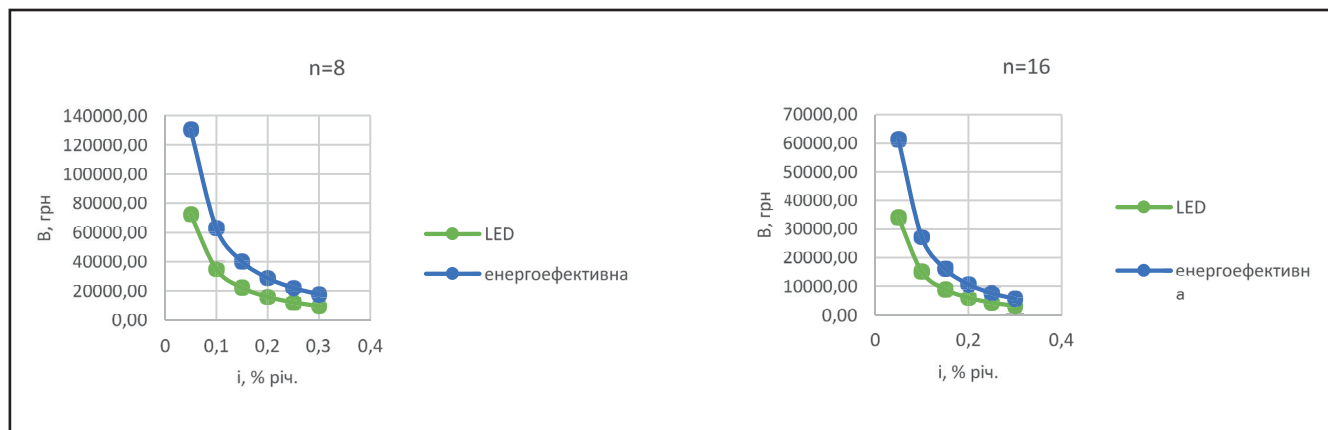
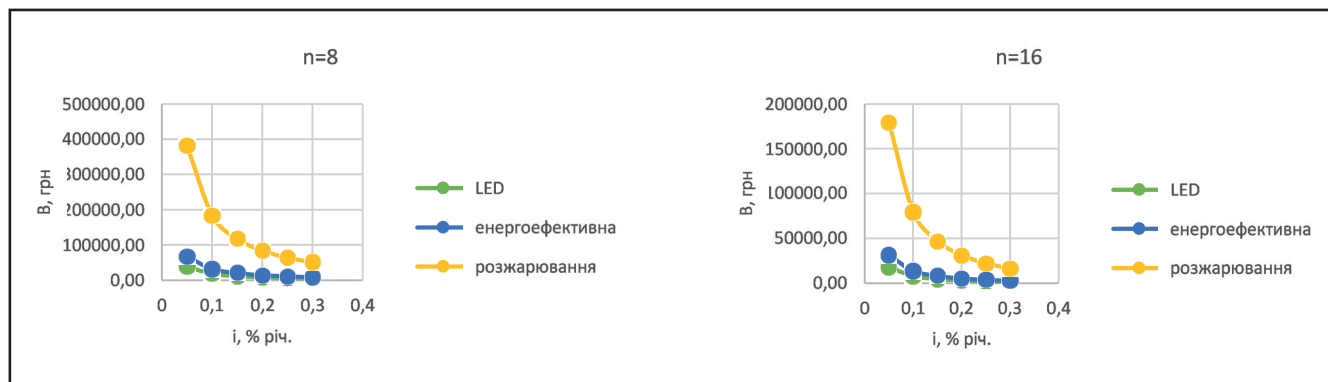

Рисунок 4. Залежність витрат від вартості капіталу при 8 год. функціонування (Данія).

Рисунок 5. Залежність витрат від вартості капіталу при 16 год. функціонування (Данія).

Рисунки 6. Залежність витрат від вартості капіталу при 8 год. функціонування (Польща).

Рисунки 7. Залежність витрат від вартості капіталу при 16 год. функціонування (Польща).

сунках 2–7. Аналіз показує, що зі збільшенням відсоткової ставки витрати зменшуються.

На рис. 2 і рис. 3 показано, як змінюється обсяг витрат при 8 та 16 годинах експлуатації LED та енергоефективних ламп за різних відсоткових ставок. Так за ставки у 30% річних обсяг витрат є найменшим за будь-якої тривалості функціонування ламп впродовж доби. Проте, при 16 годинах рівень витрат менший, ніж при 8-годинній експлуатації у 3 рази, як для LED так і для енергоефективних ламп. При цьому витрати на експлуатацію LED ламп у 2 рази менші, ніж при використанні енергоефективних ламп. Результати отримано на основі цін та тарифів, що діють на території Німеччини.

У Данії (рис. 4–5) склалася аналогічна до Німеччини ситуація – ставка у 30% річних є найвищою для обох типів ламп, рівень витрат при 16 годинах менший, ніж при 8 годинах експлуатації також у 3 рази, як для LED ламп так і для енергоефективних. Витрати на експлуатацію LED ламп у 1,8 рази менші порівняно з енергоефективними, що зумовлено більшою різницею в ціні на різні типи ламп (у LED ламп і дорожчі за люмінесцентні у 2,6 рази, а в Німеччині вони коштують майже однаково (табл. 2)).

У Польщі (рис. 6–7), на відміну від Данії та Німеччини, все ще використовуються лампи розжарювання. Аналіз засвідчив економічну недоцільність використання цього типу ламп: аналогічно з Данією та Німеччиною при вартості грошей на рівні 30% витрати є найменшими, проте варто зазначити, що обсяг витрат на експлуатацію систем освітлення з використанням ламп розжарювання перевищує витрати при використанні енергоефективних ламп у 6 рази і у 10 при використанні LED ламп.

Таким чином, аналіз засвідчує (рис. 2–7), що для всіх країн ЄС за нинішнього рівня тарифів та вартості ламп найбільш економічно доцільним є використання LED лампи у системах освітлення приміщень. Крім низьких витрат на експлуатацію, ці лампи є найбільш енергоефективними, екологічно безпечними та не потребують спеціальної утилізації.

Висновки

Понад 40% споживання первинних енергоресурсів ЄС припадає на будівлі. Майже дві третини цієї енергії витрачається на житлові будівлі і одна третина – на нежитлові будівлі та споруди. При цьому третина енергії, що споживається будівлею, припадає на систему освітлення.

Сьогодні в ЄС не дозволяється будівництво об'єктів, які споживають понад 60 кВт·год/м2 рік. До 80% надлишкового енергоспоживання можна уникнути на етапі проектування систем освітлення в житлових приміщеннях та впровадження енергоефективних заходів, наприклад, завдяки використанню більш сучасних та менш енергозатратних типів ламп. Проведені розрахунки засвідчують, що хоч у Німеччині, Данії та Польщі тарифи на електроенергію та ціни на освітлювальні засоби відрізняються, проте LED лампи є найбільш економічно вигідними, бо витрати на їх експлуатацію є найнижчими порівняно з іншими типами ламп.

Список використаних джерел

1. Directive 2005/32/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005L0032&from=en>

2. Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <http://dsemotors.com/reglament-komissii-es-640-2009-ot-22-iyulya-2009-goda-ob-osushhestvlenii-direktiv-2005-32-ec-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-v-otnoshenii-trebovanij-ecodesign-r-elektrodivigatelyam/>

3. Jakie sa rodzaje taryf energii elektrycznej w Polsce? URL: <https://energia.rp.pl/sponsorowane/20916-jakie-sa-rodzaje-taryf-energii-elektrycznej-w-polsce>

4. O ile zdrozeje prad wedlug Urzedu Regulacji Energetyki? URL: <https://www.rachuneo.pl/artykuly/ure-ceny-pradu-w-2020-roku>

5. Вплив світла на здоров'я і самопочуття людини. URL: <https://ly.ua/ua/blog/vliyanie-sveta-na-zdorove-i-samochuvstvie-cheloveka/>

6. Вплив світлодіодних ламп на здоров'я людини. URL: <https://www.shantylight.km.ua/led-lampu-i-zdorovya/>

7. Досвід країн Євросоюзу з підвищення енергоефективності, енергоаудиту та енергоменеджменту з енергоощадності в економіці країн/ URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennya-energoefektyvnosti-v-YES.pdf>

8. Мамалига В. М. Методичні рекомендації щодо розроблення техніко-економічного обґрунтування проєктів у сфері енергозбереження в Україні: навч. посіб. / за ред. Мамалиги В. М. Київ: United Nations Industrial Development Organization, 2018. – 193 с.

9. Мамалига В.М., Мамалига Г.В. Програми енергозбереження: проблеми та можливі шляхи їхнього вирішення / Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: Формування ринкових відносин в Україні. 2015. – № 1 (164), 2015.

10. Мамалыга В.М. Разработка технико-экономического обоснования проектов в сфере энерго- и ресурсосбережения / Восточно-европейский журнал передовых технологий. 2014. – № 3 (69).

11. Статистичні дані. URL: <https://ens.dk/service/statistik-data-noegletal-og-kort/energipriser-og-afgifter>

12. Утилізація світлодіодних led ламп. URL: <https://alphaeco.com.ua/utilizatsiya-lamp/svitlodiodni-led-lampi>

References

1. Directive 2005/32/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32005L0032&from=en>

2. Directive 2009/125/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <http://dsemotors.com/regla->

ment-komissii-es-640-2009-ot-22-iyulya-2009-goda-ob-osushhestvlenii-direktiv-2005-32-ec-evropejskogo-parlamenta-i-soveta-v-otnoshenii-trebovanij-ecodesign-r-elektrodivigatelyam/

3. Jakie sa rodzaje taryf energii elektrycznej w Polsce? URL: <https://energia.rp.pl/sponsorowane/20916-jakie-sa-rodzaje-taryf-energii-elektrycznej-w-polsce>

4. O ile zdrozeje prad wedlug Urzedu Regulacji Energetyki? URL: <https://www.rachuneo.pl/artykuly/ure-ceny-pradu-w-2020-roku>

5. Vplyv svitla na zdorov'ya i samopochuttya lyudyny. URL: <https://ly.ua/ua/blog/vliyanie-sveta-na-zdorove-i-samochuvstvie-cheloveka/>

6. Vplyv svitlodiodnykh lamp na zdorov'ya lyudyny. URL: <https://www.shantylight.km.ua/led-lampu-i-zdorovya/>

7. Dosvid krayin Yevrosoyuzu z pidvyshchennya enerhoefektyvnosti, enerhoaudytu ta enerhomenedzhmentu z enerhooshchadnosti v ekonomitsi krayin/ URL: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennya-energoefektyvnosti-v-YES.pdf>

8. Mamalyha V. M. Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozroblennya tekhniko-ekonomichnoho obgruntuвання proektiv u sferi enerhozberezhennya v Ukraini: navch. posib. / za red. Mamalyhy V. M. Kyiv: United Nations Industrial Development Organization, 2018. – 193 s.

9. Mamalyha V.M., Mamalyha H.V. Prohramy enerhozberezhennya: problemy ta mozhlyvi shlyakhy yikhnoho vyrishennya / Naukovo-doslidnyy ekonomichnyy instytut Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy: Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini. 2015. – № 1 (164), 2015.

10. Mamalyga V.M. Razrabotka tekhniko-ekonomicheskogo obosnovaniya proektov v sfere energo- i resursosberezeniya / Vostochno-evropeyskiy zhurnal peredovykh tekhnologiy. 2014. – № 3 (69).

11. Statystychni dani. URL: <https://ens.dk/service/statistik-data-noegletal-og-kort/energipriser-og-afgifter>

12. Utylizatsiya svitlodiodnykh led lamp. URL: <https://alphaeco.com.ua/utilizatsiya-lamp/svitlodiodni-led-lampi>

Дані про авторів

Мамалига Володимир Михайлович,

к.т.н., доцент, НТУУ «Київський політехнічний інститут», НУ «Києво-Могилянська академія», директор підприємства «Електромеханіка»

e-mail: mamalyga@ukr.net

Малай Тетяна Вадимівна,

студентка Національного університету «Києво-Могилянська академія»

e-mail: tatiana.malaj@gmail.com

Данные об авторах

Мамалыга Владимир Михайлович,

к.т.н., доцент, НТУУ «Киевский политехнический институт», НУ «Киево–Могиланская академия», директор предприятия «Электромеханика»

e-mail: mamalyga@ukr.net

Малай Татьяна Вадимовна,

студентка Национального университета «Киево–Могиланская академия»

e-mail: tatiana.malaj@gmail.com

Data about the authors

Vladimir Mamalyga,

Ph.D., Associate Professor, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», National University of Kyiv–Mohyla Academy

e-mail: mamalyga@ukr.net

Tatiana Malai,

Student of the National University of Kyiv–Mohyla Academy

e-mail: tatiana.malaj@gmail.com

УДК 338:658.15

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980213>

ЧУПРИНА Х.М.

МИРОНОВ О.О.

ВАЛЯЕВ О.В.

ГУЛЯЕВ Д.А.

Механізм управління оборотними активами в складі цифрового підприємства

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи процесу управління оборотними активами в складі цифрового підприємства.

Мета даної статі полягає в удосконаленні фінансового механізму оцінки оборотних коштів підприємств, і створення механізму ефективного управління оборотними активами на основі IEM-system (операційній системі підприємства) – яка реалізує віртуальну модель (в концепції Digital Twin – цифровий двійник).

Методи дослідження. При написанні статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження механізму управління оборотними активами.

Результати дослідження. Усвідомлена необхідність прискорення процесів цифровізації і цифрової трансформації економіки підприємств з метою досягнення конкурентоспроможних позицій в цифровому просторі нової світової економіки, що лише формується, вимагає аналітичного та науково–методичного опрацювання такого роду змін. Цифрова економіка задає вектор, за яким буде відбуватись розвиток економічної системи підприємств і викликає необхідність дослідження, переосмислення та всебічного аналізу процесів цифрової трансформації операційної системи підприємств. Нещодавно, будучи в пріоритеті лише у окремих інноваційних компаніях цифрова трансформація систем управління активами підприємства сьогодні стала масовим явищем, а відповідні проекти – важливими для успіху компаній, адже від ефективності і раціональності використання оборотних коштів залежить фінансова стійкість і платоспроможність підприємства. В даній статті запропоновано механізм управління оборотними активами, що містить сукупність заходів спрямованих на оптимізацію і раціоналізацію складу і обсягу оборотного капіталу для збільшення ефективності його застосування та згідно принципів концепції Індустрія 4.0.

Галузь застосування результатів. Економіка підприємства, управління активами підприємства, менеджмент, стратегічне управління.

Висновки. Впровадження ефективних механізмів управління оборотними активами на цифровому підприємстві є важливим напрямком фінансової політики організації. Так як саме оборотний капітал практично цілком відповідає за платоспроможність компанії в поточній діяльності і формує норму рентабельності. Запропонований в статті механізм управління оборотними активами підприємства на основі цифрового двійника представляє сукупність заходів, які спрямовані на оптимізацію та раціоналізацію складу і обсягу фінансування оборотного капіталу для збільшення ефективності його застосування.

Ключові слова: оборотні активи, механізм управління активами, цифрове підприємство, цифровий двійник.

ЧУПРИНА К.Н.
МИРОНОВ А.О.
ВАЛЯЕВ А.В.
ГУЛЯЕВ Д.А.

Механизм управления оборотными активами в составе цифрового предприятия

Предметом исследования являются теоретические и методические основы процесса управления оборотными активами в составе цифрового предприятия.

Цель данной статьи заключается в совершенствовании финансового механизма оценки оборотных средств предприятий и создание механизма эффективного управления оборотными активами на основе IEM– system (операционной системы предприятия) – реализующая виртуальную модель (в концепции Digital Twin – цифровой двойник).

Методы исследования. При написании статьи использованы общенаучные и специальные методы исследования механизма управления оборотными активами.

Результаты исследования. Осознанная необходимость ускорения процессов цифровизации и цифровой трансформации экономики предприятий с целью достижения конкурентоспособных позиций в цифровом пространстве новой мировой экономики, только формируется, требует аналитической и научно– методической обработки такого рода изменений. Цифровая экономика задает вектор, по которому будет происходить развитие экономической системы предприятий и вызывает необходимость исследования, переосмысления и всестороннего анализа процессов цифровой трансформации операционной системы предприятий. Недавно, будучи в приоритете только в отдельных инновационных компаниях цифровая трансформация систем управления активами предприятия сегодня стала массовым явлением, а соответствующие проекты – важными для успеха компаний, ведь от эффективности и рациональности использования оборотных средств зависит финансовая устойчивость и платежеспособность предприятия. В данной статье предложен механизм управления оборотными активами, содержит совокупность мероприятий, направленных на оптимизацию и рационализацию состава и объема оборотного капитала для увеличения эффективности его применения и согласно принципам концепции Индустрия 4.0.

Область применения результатов. Экономика предприятия, управление активами предприятия, менеджмент, стратегическое управление.

Выводы. Внедрение эффективных механизмов управления оборотными активами на цифровом предприятии является важным направлением финансовой политики организации. Так как оборотный капитал практически полностью отвечает за платежеспособность компании в текущей деятельности и формирует норму рентабельности. Предложенный в статье механизм управления оборотными активами предприятия на основе цифрового двойника представляет совокупность мероприятий, направленных на оптимизацию и рационализацию состава и объема финансирования оборотного капитала для увеличения эффективности его применения.

Ключевые слова: оборотные активы, механизм управления активами, цифровое предприятие, цифровой двойник.

CHUPRYNA K.M.
MIRONOV O.O.
VALIAIV O.V.
HULIAIEV D.A.

The mechanism of management of current assets as a part of the digital enterprise

The subject of research is the theoretical and methodological foundations of the process of current assets management in a digital enterprise.

The purpose of this article is to improve the financial mechanism for estimating the working capital of enterprises, and to create a mechanism for effective management of current assets based on IEM– system (operating system of the enterprise) – which implements a virtual model (in the concept of Digital Twin – digital duplicate).

Research methods. When writing the article, general scientific and special methods of research of the mechanism of current assets management were used

Results of the research. The perceived need to accelerate the processes of digitalization and digital transformation of the economy of enterprises in order to achieve competitive positions in the digital space of the emerging new world economy requires analytical and scientific and methodological elaboration of such changes. The digital economy sets the vector for the development of economic systems of enterprises and necessitates research, rethinking and comprehensive analysis of the processes of digital transformation of the operating system of enterprises. Recently, being a priority only in some innovative companies, the digital transformation of enterprise asset management systems has become a mass phenomenon today, and relevant projects are important for the success of companies, because the efficiency and rational use of working capital depends on financial stability and solvency. This article proposes a mechanism for managing current assets, which contains a set of measures aimed at optimizing and streamlining the composition and volume of working capital to increase the efficiency of its application and in accordance with the principles of the concept of Industry 4.0.

Field of application of results. Enterprise economics, enterprise asset management, management, strategic management.

Conclusions. The introduction of an effective mechanism for managing current assets in a digital enterprise is an important area of financial policy of the organization. Since it is working capital is almost entirely responsible for the solvency of the company in current activities and forms the rate of return. The mechanism of management of current assets of the enterprise on the basis of the digital double offered in article represents set of measures which are directed on optimization and rationalization of structure and volume of financing of the working capital for increase of efficiency of its application.

Key words: current assets, asset management mechanism, digital enterprise, digital double.

Постановка проблеми. З появою більш досконалих технологій, в умовах цифровізації економіки зростання та подальша реалізація стратегічного курсу підприємств, направлених на трансформацію операційних моделей і бізнес– процесів, особливого значення набувають питання, пов'язані з застосуванням цифрових технологій фінансового менеджменту великих промислових підприємств, частиною якого є система управління оборотними активами. Оборотні кошти є невід'ємним елементом відтворювального процесу, їх раціональне формування і розподілення впливає на фінансовий стан підприємства. Провідна роль оборотного капіталу в системі функціонування підприємства полягає не тільки в процесі формування оборотних коштів, а й вирішенні багатьох стратегічних, тактичних і оперативних завдань розвитку, забезпеченні зростання ринкової вартості, конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємств. Ефективність управління оборотними активами є одним з найважливіших

чинників забезпечення фінансової стабільності та подальшого розвитку цифрового підприємства. У зв'язку з цим, дослідження основних аспектів формування, використання і управління оборотними активами, визначення їх ролі в фінансовій системі цифрового підприємства є актуальним. А потреба науково– обґрунтованого вирішення зазначеного кола методичних та прикладних проблем щодо вдосконалення аналітичного базису управління активами як необхідної передумови формування стійких конкурентних переваг підприємств в умовах цифровізації економіки визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичний аналіз економічної сутності оборотних активів дозволив сформулювати висновки про те, що питання їх природи, незважаючи на великий обсяг наукових робіт, все ще є дискусійним. Поширені на сьогоднішній день вітчизняні методичні та прикладні розробки не надають керівництву підприємств обґрунтованої відповіді на питання яким чином слід диференціювати,

структурувати, розподіляти та управляти власними активами, щоб якомога раціональним шляхом узгодити їх із цифровою виробничо-технологічною сутністю та економічними характеристиками господарського портфеля, щоб вийти за рамки традиційного бізнесу.

Питання формування і кругообігу оборотних коштів були предметом дослідження таких зарубіжних вчених, як, І.О. Бланк, Брейли Р., Бригхем Ю., Вестрефилд Р., Ермолович, Л.Л., Гелбрейт Дж. К., Суша, Г.З., Маршалл А., Норт Д., Онисько, С. М., Крейнина М. Н., Крамаренко Г.О. та ін.

Значний внесок в дослідження і вирішення проблеми раціональної організації та оптимізації структури оборотних коштів підприємств, їх фінансування внесли вчені-економісти: Кобринський, Г.Є., Щербина, А.В., К. Дітц, П. Друкер, Р. Каплан, Дж.Б. Куїнн, Г. Мінцберг, Д. Нортон.

Розробкою економіко-математичних моделей фінансової оптимізації промислових підприємств займалися такі представники вітчизняної економічної науки: Г. Кіндрацька, О. Мендрул, І. Репіна, Г. Рижакова, К. Салига, А. Ткаченко, В. Федосов, О.Дикий та ін.

Однак, незважаючи на наявність значної кількості робіт, недостатньо дослідженими залишаються теоретико-методологічні засади централізованого управління фінансуванням оборотних коштів, організацією фінансового контролю за раціональним їх використанням, плануванням та структура механізму управління оборотними активами в умовах цифровізації економіки.

Від правильного визначення потреби в оборотних коштах цифрового підприємства (ЦП) залежить чи буде ефективним використання оборотних коштів. Оборотні кошти є джерелом фінансування поточних виробничих витрат підприємства аж до отримання виручки від реалізації продукції. При цьому період споживання виробничих запасів, їх перетворення в готову продукцію до її реалізації може бути досить тривалим, і надходження виручки від реалізації продукції часто не збігається з часом споживання матеріальних ресурсів. Такий стан речей зумовлює необхідність формування оборотних коштів в установленому розмірі, зміна якого в будь-яку сторону призведе до неминучих втрат. При цьому якщо станеться зниження величини оборотних коштів, воно спричинить за собою перебої в процесі виробництва, зниження обсягу виробництва і прибутку

і, як наслідок, нестійкий фінансовий стан підприємства. При завищенні розміру оборотних коштів знизиться спроможність підприємства виробляти капітальні витрати з розширення виробництва.

Для розробки рекомендацій щодо поліпшення використання оборотних активів цифрових підприємств необхідно спочатку правильно їх оцінити. В статті пропонується здійснювати оцінку використання оборотних активів за допомогою створення цифрового двійника виробничого процесу.

Цифровий двійник (digital twin) – програмний аналог фізичного пристрою, що моделює внутрішні процеси, технічні характеристики і поведінку реального об'єкта в умовах впливу перешкод і навколишнього середовища [7]. Важливою особливістю цифрового двійника є те, що для завдання на нього вхідних впливів використовується інформація з датчиків реального пристрою, що працює паралельно. Без створення цифрових двійників виробів неможливо впровадження сучасної технології PLM (Product Lifecycle Management, управління життєвим циклом виробу) та IIoT (Industrial Internet of Things – Промисловий інтернет речей). IIoT і PLM – невід'ємні атрибути «розумної фабрики» (Smart Factory) що працює згідно концепції Індустрії 4.0. Її характерна особливість – формування і використання цифрової моделі матеріальних потоків, тобто цифрового двійника вже не окремого виробу, а виробничої системи. Запропонований механізм оцінки оборотних активів цифрового підприємства представлено на рис. 1.

Після правильної оцінки оборотних активів можна здійснювати управління оборотними активами на цифровому підприємстві. Механізм управління оборотними активами цифрового підприємства запропонований на рис. 2.

Управління оборотними активами підприємства, ґрунтуючись на представленій схемі, дозволить найбільш повно оцінити і зіставити потреби і можливості цифрового підприємства в оборотних активах і найбільш раціонально їх використовувати для досягнення поставлених цілей цифрової трансформації. Таким чином, для підприємства в умовах переходу до цифрової економіки велике значення має контроль збереження і раціонального використання в процесі виробництва оборотних активів.

Актив як економічний потенціал може існувати у різних формах: грошових коштів; еквівалентів грошових коштів; цифрових активах; виробничих за-

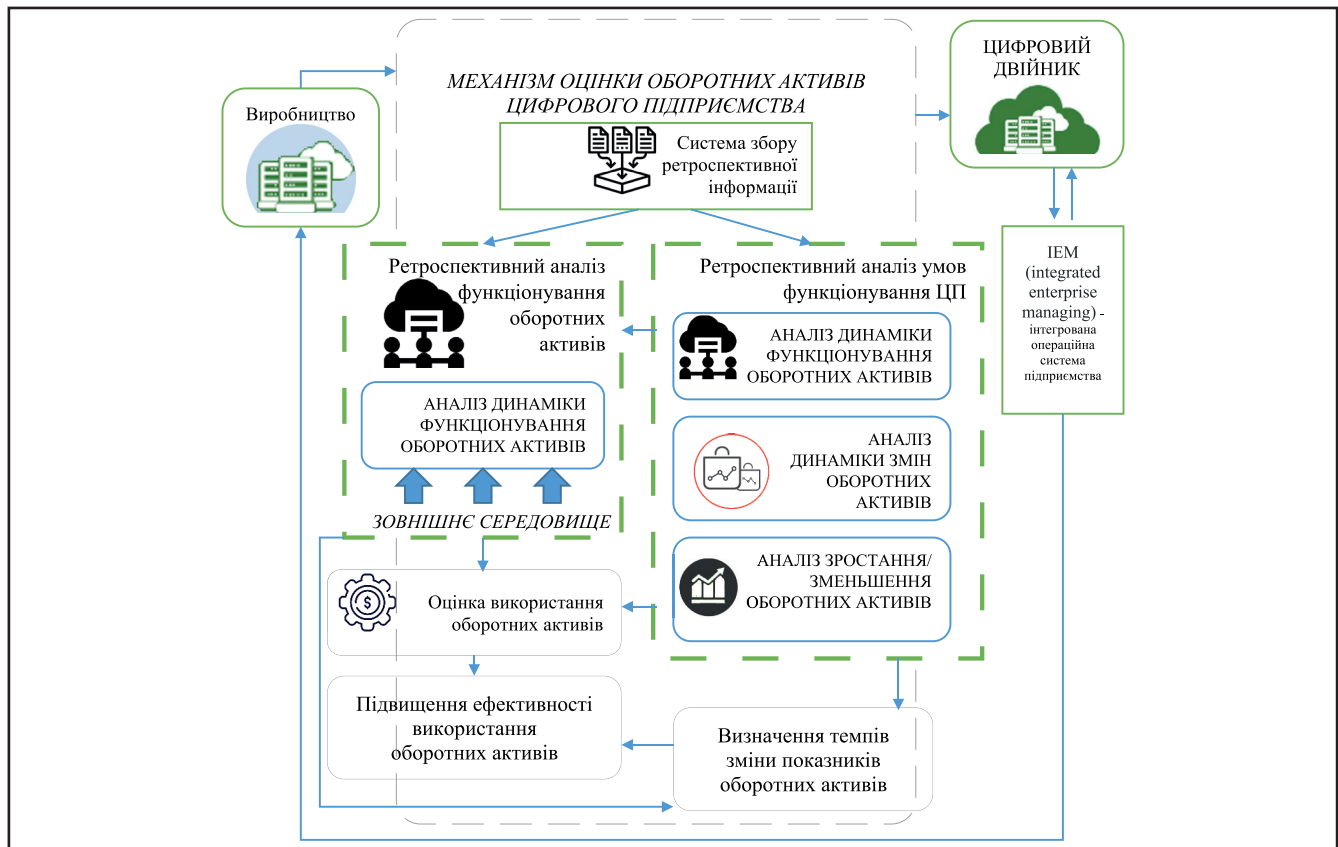

Рисунок 1. Концептуальна схема оцінки оборотних активів цифрового підприємства

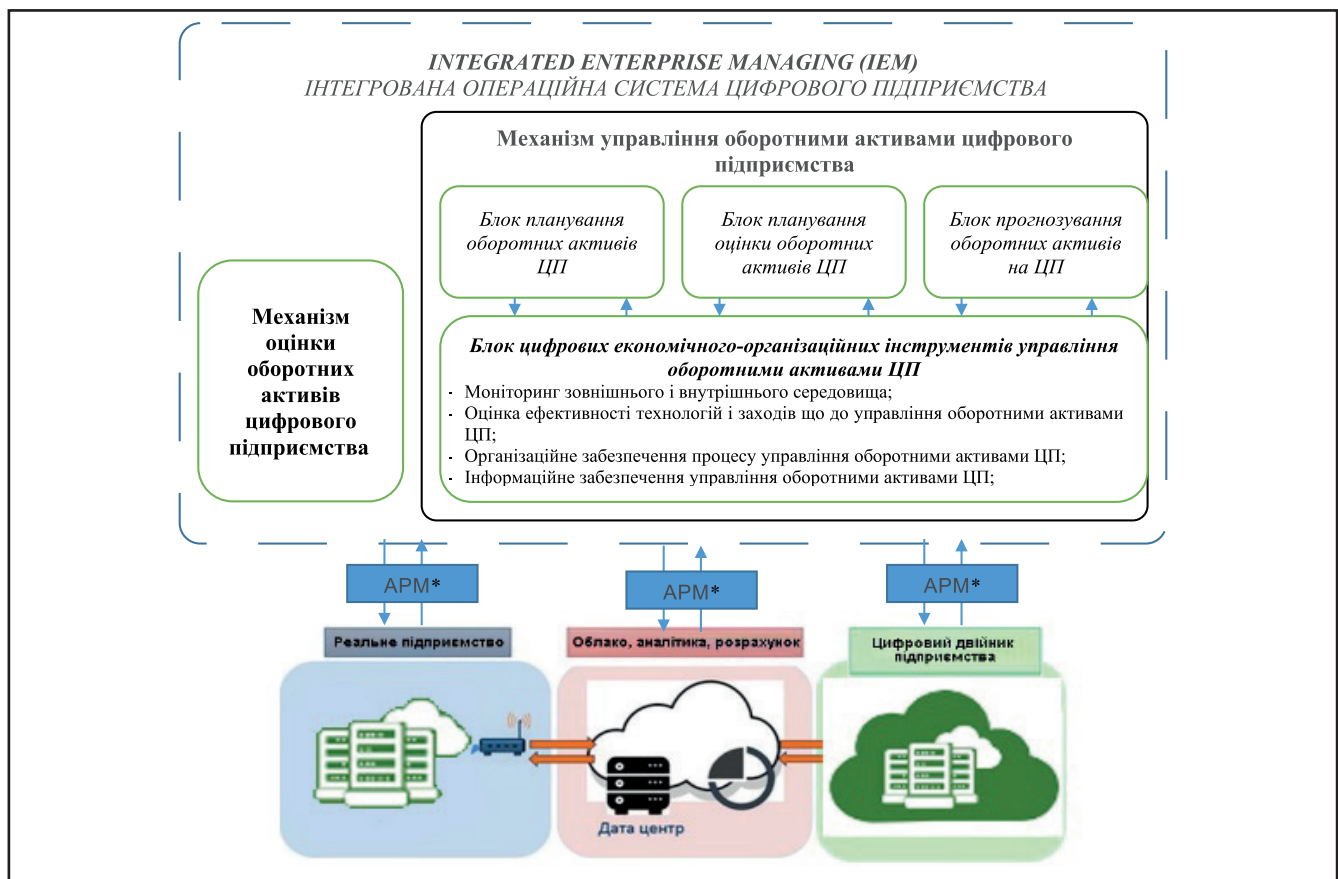

Рисунок 2. Механізм управління оборотними активами цифрового підприємства

* APM (Application Performance Monitoring, – Моніторинг продуктивності додатків і стану ІТ інфраструктури)

пасів; незавершеного виробництва; запасів готової продукції; товарів; фінансових інвестицій; дебіторської заборгованості юридичних або фізичних осіб. Придбані за гроші і для господарської діяльності активи забезпечать в майбутньому додаткове надходження грошових коштів на підприємство. Створення цифрових двійників активів дозволяє оптимізувати їх продуктивність, надійність і обслуговування, застосування доступної сенсорної технології підвищить достовірність інформації про поведінку активів. Ще одним джерелом даних для цифрових двійників стають сенсорні мережі. Ці кошти особливо важливі для старих активів, які створювалися без впровадження цифрових технологій. Взаємодія цифрових інструментів, таких як прогнозна аналітика і програми машинного навчання, з фізичним світом через сенсорні мережі та інші джерела даних призводить до появи різних хмарних, локальних і гібридних інструментів для прогнозування відмов обладнання до їх виникнення. Крім того, це дозволяє запланувати проведення технічного обслуговування найбільш оптимальним чином, з огляду на економічні та виробничі умови.

Комплексне цифрове рішення для управління ефективністю активів APM (Application Performance Monitoring, – моніторинг продуктивності додатків і стану IT інфраструктури) об'єднує збір даних підприємства з завданнями управління активами, розширеними робочими процесами, мобільністю, прогнозною аналітикою і управлінням на основі ризиків. Завдяки застосування APM відбувається автоматичне створення робочих завдань для вирішення проблем, пов'язаних з технічним обслуговуванням. Аналітичні можливості продовжують розвиватися, переходячи від прогнозів до приписів – від того, що станеться, до того, що повинно бути зроблено. Така інтеграція з розширеним робочим процесом сприяє безперервному поліпшенню виробничого процесу, допомагає позбутися від зайвих операцій технічного обслуговування і скоротити витрати на зберігання запасів для обслуговування і ремонту. Використовуючи робочі моделі та цифрові двійники, інженери можуть дізнатися про останні відхилення експлуатаційних характеристик від проектних значень. Ефективність цієї можливості багаторазово зростає в поєднанні з сучасними технологіями візуалізації і управління, такими як веб-інтерфейси операторів, SCADA, системи доповненої і віртуальної реальності.

Висновки

Одним з головних елементів виробництва підприємств є оборотні активи, правильний підхід управління якими важливий з позиції забезпечення безперервності і ефективності поточної діяльності цифрового підприємства. При цьому від ефективності і раціональності використання оборотних коштів залежить фінансова стійкість і платоспроможність підприємства. Впровадження ефективних механізмів управління оборотними активами на цифровому підприємстві є важливим напрямком фінансової політики організації. Так як саме оборотний капітал практично цілком відповідає за платоспроможність компанії в поточній діяльності і формує норму рентабельності. Запропонований в статті механізм управління оборотними активами підприємства на основі цифрового двійника представляє сукупність заходів, які спрямовані на оптимізацію та раціоналізацію складу і обсягу фінансування оборотного капіталу для збільшення ефективності його застосування. Такий механізм управління оборотними активами підприємства на основі цифрового двійника задається цілями збільшення прибутковості оборотного капіталу і як результату максимізації прибутку з залученням концепції Індустрії 4.0.

Список використаних джерел

1. Репіна І. М. Активи підприємства: таксономія, діагностика та управління : монографія / І. М. Репіна. – К. : КНЕУ, 2012. – 274 с.
2. Чуприна Х.М. Економіко-математична модель оцінки економічної стійкості будівельного підприємства в умовах цифровізації економіки / Х.М. Чуприна, М.В. Бородавко, Д.О. Гавриков, Д.В. Грабчак // Бізнес-навігатор: наук.-вироб. журн. – Херсон: ВД Гельветика, 2020 – № 1(57) – С.176–183.
3. Тесля Ю.М. Інформаційна технологія управління проектами на базі ERPP (enterprise resources planning in project) та APE (administrated projects of the enterprise) систем / Ю.М. Тесля, А.О. Білощичкий, Н.Ю. Тесля // Управління розвитком складних систем. – 2010. – №1. – С. 16 – 20.
4. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва [Текст]: [монографія] / [Л.В. Сорокіна та ін.]; за наук. ред. проф. Сорокіної Л.В., Гойка А.Ф. – Київ: Київ. нац. ун-т буд-ва і архітектури, 2017. – 403 с.
5. Рижаківа Г.М. Теоретичні основи розвитку моніторингових і діагностичних систем в управлінні під-

приємством / Г.М. Рижаківа // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. – 2013. – №29/2. – С.31– 43.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. https://uk.wikipedia.org/wiki/цифровий_двійник.

8. Немецкая Индустрия 4.0 VS Американский Кон/ сорциум Промышленного Интернета [Електронний ре/ сурс]. – 2015. – Режим доступу: <http://fastsalftimes./com/sections/obzor/428.html>

9. Офіційний сайт платформи «Індустрія 4.0» [Електронний ресурс] // Федеральне міністерство з економічних питань та енергетики. Федеральне міністерство освіти та наукових досліджень, Німеччина. – Режим доступу: <http://www.plattform/i40.de>

10. Рижаківа Г.М. Оцінка продуктивності операційної системи девелопера в мікросередовищі стейкхолдерів житлового будівництва [Текст] / Г.М. Рижаківа, Д.А. Рижаківа, А.В. Шпакова, І.В. Лещинська, В.А. Кондрацький, Я.Ю. Федорова, В.М. Кошельна, Ю.С. Максим'юк // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. – 2019. – № 42. – С. 120–131.

11. Industrie 4.0 in a Global Context Strategies for Cooperating with International Partners / H. Kagermann.

12. Чуприна Х.М. Структурно– когнітивне моделювання на основі інтелектуалізації процесів адміністрування будівельними підприємствами / Ю.А. Чуприна, М.В. Бородавко, Д.В. Грабчак // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. – Вип. 5 (228). – К.: ДНДІ інформатизації та економіки, 2020. – С. 89– 98.

13. Управління ресурсами підприємства : монографія / За заг ред. Г. О. Швиданенко. – К. : КНЕУ, 2014. – 418 с.

14. Чуприна Х.М. Стратегії реконфігурації бізнес– процесів будівельних підприємств / Х.М. Чуприна, Ю.А. Чуприна, М.В. Бородавко, Д.О. Гавріков // Управління розвитком складних систем. – 2020. – № 41. – С. 169– 174.

References

1. Ryepina I. M. Aktyvy pidpryyemstva: taksonomiya, diahnostyka ta upravlinnya : monohrafiya / I. M. Ryepina. – К. : KNEU, 2012. – 274 s.

2. Chupryna Kh.M. Ekonomiko– matematychna model' otsinky ekonomichnoyi stiykosti budivel'noho pidpryyemstva v umovakh tsyfrovizatsiyi ekonomiky / Kh.M. Chupryna, M.V. Borodavko, D.O. Havrykov, D.V. Hrabchak // Biznes– navihator: nauk.– vyrob. zhurn. – Kherson: VD Hel'vetyka, 2020 – № 1(57) – S.176– 183.

3. Teslya Yu.M. Informatsiyna tekhnolohiya upravlinnya proektamy na bazi ERPP (enterprise resources planning in project) ta APE (administrated projects of the enterprise) system / Yu.M. Teslya, A.O. Biloshchyts'kyy, N.Yu. Teslya // Upravlinnya rozvytkom skladnykh system. – 2010. – №1. – S. 16– 20.

4. Ekonometrychnyy instrumentariy upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryyemstv budivnytstva [Tekst]: [monohrafiya] / [L.V. Sorokina ta in.]; za nauk. red. prof. Sorokinoyi L.V., Hoyka A.F. – Kyiv: Kyiv. nats. un– t bud– va i arkhitektury, 2017. – 403 s.

5. Ryzhakova H.M. Teoretychni osnovy rozvytku monitoringovykh i diahnostychnykh system v upravlinni pidpryyemstvom / H.M. Ryzhakova // Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannya rynkovykh vidnosyn. – 2013. – №29/2. – S.31– 43.

6. Ofitsiyyny sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

7. https://uk.wikipedia.org/wiki/tsyfrovyy_dviynik.

8. Nemetskaya Yndustryya 4.0 VS Amerykansky Kon/ sortsyum Promyshlennoho Ynterneta [Elektronnyy re/ surs]. – 2015. – Rezhym dostupu: <http://fastsalftimes./com/sections/obzor/428.html>

9. Ofitsiyyny sayt platformy «Industriya 4.0» [Elektronnyy resurs] // Federal'ne ministerstvo z ekonomichnykh pytan' ta enerhetyky. Federal'ne ministerstvo osvity ta naukovykh doslidzhen', Nimechchyna. – Rezhym dostupu: <http://www.plattform/i40.de>

10. Ryzhakova H.M. Otsinka produktyvnosti operatsiyanoi systemy developera v mikroseredovyshchi steykholderiv zhytlovoho budivnytstva [Tekst] / H.M. Ryzhakova, D.A. Ryzhakov, A.V. Shpakova, I.V. Leshchyn'ska, V.A. Kondratsky, Ya.Yu. Fedorova, V.M. Koshel'na, Yu.S. Maksym'yuk // Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannya rynkovykh vidnosyn. – 2019. – № 42. – S. 120–131.

11. Industrie 4.0 in a Global Context Strategies for Cooperating with International Partners / H. Kagermann.

12. Chupryna Kh.M. Strukturno– kohnityvne modelyuvannya na osnovi intelektualizatsiyi protsesiv administruvannya budivel'nyomy pidpryyemstvamy / Yu.A. Chupryna, M.V. Borodavka, D.V. Hrabchak // Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zb. nauk. prats'. – Vyp. 5 (228). – К.: DNDI informatyzatsiyi ta ekonomiky, 2020. – S. 89– 98.

13. Upravlinnya resursamy pidpryyemstva : monohrafiya / Za zah red. H. O. Shvydanenko. – К. : KNEU, 2014. – 418 s.

14. Chupryna Kh.M. Stratehiyi rekonfiguratsiyi biznes– protsesiv budivel'nykh pidpriumstv / Kh.M. Chupryna, Yu.A. Chupryna, M.V. Borodavko, D.O. Havrikov// Upravlinnya rozvytkom skladnykh system. – 2020. – № 41. – S. 169 – 174.

Дані про авторів

Чуприна Христина Миколаївна,

д.е.н., доцент Київського національного університету будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0001-5518-3607>
 e-mail: immens.ukr.net

Міронов Олександр Олегович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-4550-8831>
 e-mail: Mironov@ukr.net

Валяев Олександр Васильович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0003-2039-6084>
 e-mail: alexvalyaev1985@gmail.com

Гуляев Дмитро Андрійович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
<https://orcid.org/0000-0002-0223-2142>
 e-mail: ca3515ce@gmail.com

Данные об авторах

Чуприна Кристина Николаевна,

д.э.н., доцент Киевского национального университета строительства и архитектуры
 e-mail: immens.ukr.net

Міронов Олександр Олегович,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
 e-mail: Mironov@ukr.net

Валяев Александр Васильевич,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
 e-mail: alexvalyaev1985@gmail.com

Гуляев Дмитрий Андреевич,

аспірант кафедри менеджменту в будівництві Київського національного університету будівництва і архітектури
 e-mail: ca3515ce@gmail.com

Data about the authors

Khristina Chupryna,

Doctor of Economics, Kyiv National University of Construction and Architecture
 e-mail: chupryna_yura@ukr.net

Oleksandr Mironov,

postgraduate student of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture
 e-mail: Mironov@ukr.net

Oleksandr Valiaiv,

postgraduate student of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture
 e-mail: alexvalyaev1985@gmail.com

Dmytro Huliaiev,

postgraduate student of the Department of Management in Construction, Kyiv National University of Construction and Architecture
 e-mail: alexvalyaev1985@gmail.com

УДК 339.138

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980218>

ТКАЧУК С.В.
 СТАХУРСЬКА С.А.
 СТАХУРСЬКИЙ В.О.

Формування стратегії STP– маркетингу у сфері ритейл– послуг

Актуальність дослідження. В сучасних умовах все більшого значення набуває формування цінної для клієнтів пропозиції, що дозволить здобути стійкі конкурентні переваги та міцно триматися на ринку. Ринок ритейлу розвивається швидкими темпами, зазнаючи змін під впливом зовнішнього середовища. Зокрема, зростають вимоги клієнтів, що є диференційованими залежно від сукупності соціальних, економічних, психографічних та інших характеристик сегментів. Це зумовлює необхідність формування пропозицій, орієнтованих «чітко в ціль», тобто таких, які б

представляли цінність для обраної групи або груп споживачів. В основу такої пропозиції має бути покладене сучасне маркетингове розуміння стратегії STP– маркетингу з урахуванням специфіки ритейл– послуг.

Метою дослідження є аналіз та систематизація існуючих підходів та розроблення алгоритму формування стратегії STP– маркетингу сучасного ритейлера.

Методи дослідження: порівняння, узагальнення, індукції та дедукції, аналізу та синтезу, графічні методи.

Результати дослідження. Систематизовані існуючі підходи до формування стратегії STP– маркетингу, на основі систематизації запропонований алгоритм розроблення стратегії STP– маркетингу у сфері ритейл– послуг. Запропоновані базисні та розширені характеристики сегментів споживачів. Систематизовано поняття пропозиції цінності для клієнта. Виокремлені складові цього поняття у сфері ритейл– послуг. Розглянуті основні напрями формування концепцій магазинів та позиціонування іміджу ритейлера в очах споживача.

Галузь застосування результатів: результати дослідження можуть застосовуватись у сфері послуг роздрібної торгівлі.

Висновки. За класичними підходами STP– маркетинг складається з трьох послідовних дій: сегментування (поділ споживачів на окремі сегменти), таргетування (вибір цільових сегментів) та позиціонування (формування іміджу ТМ в очах споживача). При цьому важливо сформувати дійсну пропозицію цінності для клієнтів, яка лежатиме в основі концепції ритейлера та за якою він буде позиціонувати себе у свідомості покупців. Складовими, які можуть лежати в основі формування цінності клієнтам у сфері ритейл– сервісу, є асортимент, доступ та зручність, ціна (в аспекті цінності рішення), атмосфера та, як допоміжний елемент, що дозволяє донести цінність клієнту, – інформація. Позиціонування ритейлера здійснюється на основі сформованої цінності. Залежно від потреб та ключових проблем сегментів можливі стратегії позиціонування за зручністю, ціною, сервісом або враженнями.

Ключові слова: STP– маркетинг, ритейл– сервіс, ритейл– маркетинг, стратегічний маркетинг, послуги ритейлерів, стратегія позиціонування ритейлера, концепція ритейлера.

ТКАЧУК С.В.
СТАХУРСКАЯ С.А.
СТАХУРСКИЙ В.А.

Формирование стратегии STP– маркетинга в сфере ритейл– услуг

Актуальность исследования. В современных условиях все большее значение приобретает формирование ценного для клиентов предложения, что позволит получить устойчивые конкурентные преимущества и крепко держаться на рынке. Рынок ритейла развивается быстрыми темпами, испытывая изменения под влиянием внешней среды. В частности, растут требования клиентов, что является дифференцированным в зависимости от совокупности социальных, экономических, психографических и других характеристик сегментов. Это предопределяет необходимость формирования предложений, ориентированных «четко в цель», то есть таких, которые бы представляли ценность для выбранной группы или групп потребителей. В основе такого предложения должно быть положено современное маркетинговое понимание стратегии STP– маркетинга с учетом специфики ритейл– услуг.

Целью исследования является анализ и систематизация существующих подходов и разработка алгоритма формирования стратегии STP– маркетинга современного ритейлера.

Методы исследования: сравнение, обобщение, индукция и дедукция, анализ и синтез, графические методы.

Результаты исследования. Систематизированы существующие подходы к формированию стратегии STP– маркетинга, на основе систематизации предложен алгоритм разработки стратегии STP–

маркетинга в сфері ритейл–услуг. Предложенные базовые и расширенные характеристики сегментов потребителей. Систематизированы понятия предложения ценности для клиента. Выделены составляющие этого понятия в сфере ритейл–услуг. Рассмотрены основные направления формирования концепций магазинов и позиционирования имиджа ритейлера в глазах потребителя.

Область применения результатов: результаты исследования могут использоваться в сфере услуг розничной торговли.

Выводы. По классическим подходами STP–маркетинг состоит из трех последовательных действий: сегментирование (разделение потребителей на отдельные сегменты), таргетирование (выбор целевых сегментов) и позиционирование (формирование имиджа ТМ в глазах потребителя). При этом важно сформировать настоящее предложение ценности для клиентов, которое будет лежать в основе концепции ритейлера и по которому он будет позиционировать себя в сознании покупателей. Составляющими, которые могут лежать в основе формирования ценности клиентам в сфере ритейл–сервиса, является ассортимент, доступ и удобство, цена (в аспекте ценности решения), атмосфера и, как вспомогательный элемент, позволяющий донести ценность клиенту, – информация. Позиционирование ритейлера осуществляется на основе сложившейся ценности. В зависимости от потребностей и ключевых проблем сегментов возможные стратегии позиционирования по удобству, цене, сервисом или впечатлениям.

Ключевые слова: STP–маркетинг, ритейл–сервис, ритейл–маркетинг, стратегический маркетинг, услуги ритейлеров, стратегия позиционирования ритейлера, концепция ритейлера.

TKATCHUK S.V.
STAKHURSKA S.A.
STAKHURSKIY V.O.

Formation of STP– marketing strategy in the field of retail services

Relevance of research. In modern conditions, the formation of a valuable offer for customers is becoming increasingly important, which will allow to gain a stable competitive advantage and stay firmly in the market. The retail market is developing rapidly, undergoing changes under the influence of the external environment. In particular, customer requirements are growing, which are differentiated depending on the combination of social, economic, psychographic and other characteristics of the segments. This necessitates the formation of proposals focused «clearly on purpose», ie those that would be of value to the selected group or groups of consumers. Such a proposal should be based on a modern marketing understanding of the strategy of STP– marketing, taking into account the specifics of retail services.

The purpose of this study is to analyze and systematize existing approaches and develop an algorithm for forming a strategy for STP– marketing of a modern retailer.

Research methods: comparison, generalization, induction and deduction, analysis and synthesis, graphical methods.

Research results. The existing approaches to the formation of STP– marketing strategy are systematized, on the basis of systematization the algorithm of STP– marketing strategy development in the field of retail services is offered. Basic and extended characteristics of consumer segments are offered. The concept of value proposition for the client is systematized. The components of this concept in the field of retail services are highlighted. The main directions of forming the concepts of stores and positioning the image of the retailer in the eyes of the consumer are considered.

Scope of the results: the results of the study can be applied in the field of retail services.

Conclusions. According to classical approaches, STP– marketing consists of three multi– step actions: segmentation (division of consumers into separate segments), targeting (selection of target segments) and positioning (formation of TM image in the eyes of the consumer). At the same time, it is important to form a real value proposition for customers, which will be the basis of the retailer's concept and according to which he will position himself in the minds of buyers. The components that can underlie the formation of value to customers in the field of retail service are the range, access and

convenience, price (in terms of value of the solution), atmosphere and, as an auxiliary element to convey value to the customer – information. The retailer is positioned on the basis of the generated value. Depending on the needs and key issues of the segments, positioning strategies based on convenience, price, service or impressions are possible.

Keywords: STP– marketing, retail service, retail marketing, strategic marketing, retailer services, retailer positioning strategy, retailer concept.

Постановка проблеми. Сфера ритейл– послуг розвивається швидкими темпами та зазнає постійних змін під впливом чинників зовнішнього середовища. Ритейл, зокрема харчовий, має стратегічне значення для економічної та продовольчої безпеки країни. Формування маркетингових стратегій із застосуванням прогресивного маркетингового бачення та ринкових тенденцій дозволить ритейлерам здобути стійкі позиції на ринку, сприятиме пришвидшенню товарообігу, поповненню державного бюджету та підвищенню рівня життя споживачів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питанням стратегічного маркетингу присвячені праці багатьох вчених та практиків [1 – 9]. Із вдалою маркетинговою стратегією пов'язують економічну стійкість підприємства [4], а стратегію STP– маркетингу вважають базисом успішної діяльності на ринку [7]. Зокрема, маркетингова стратегія розглядається й у сфері послуг ритейлерів як важлива складова ведення бізнесу [3, 6]. Більшість авторів підкреслюють необхідність застосування прогресивних маркетингових поглядів на маркетингові стратегії взагалі й у ритейлі зокрема, створення реально цінної таргетованої пропозиції для клієнтів з урахуванням їхніх потреб та проблем [1, 5, 8, 9]. Виникає необхідність систематизації вище сказаного та схематичної візуалізації алгоритму формування стратегії STP– маркетингу у сфері ритейл– сервісу з урахуванням потреб споживачів.

Мета статті. Здійснити аналіз та систематизацію існуючих підходів і, на цій основі, удосконалити алгоритм формування стратегії STP– маркетингу сучасного ритейлера.

Виклад основного матеріалу. Стратегія STP– маркетингу була запропонована Ф. Котлером і передбачає здійснення трьох послідовних етапів: сегментування, таргетинг та позиціонування [7, 8]. Розглянемо критерії сегментування із врахуванням вимог сучасності. Доцільно розбити ці критерії на дві групи.

1. Базисні характеристики: вік, стать, рівень доходу, етап життєвого циклу родини тощо. На

основі таких критеріїв маркетолог отримає розмитий портрет клієнта, який дає загальні уявлення, втім не дозволяє розробити таргетовану цінну пропозицію. Наприклад, характеристика за базисними критеріями: жінка, 30 років, службовець, рівень доходу – середній, має дитину дошкільного віку. Таких жінок тисячі, і стиль життя, вподобання, мотиви покупки, переваги щодо дитячих товарів тощо будуть неоднакові. Потрібна друга група критеріїв, що дозволить «проявити» нечіткий портрет, надати барв, виділити деталі.

2. Розширені характеристики: стиль життя, уподобання й хобі, мотиви до придбання, риси характеру, психологічний портрет тощо. Зібравши й проаналізувавши таку інформацію, маркетолог бачить більш детальний портрет клієнта, що дозволяє таргетувати пропозицію та її просування. Відштовхуючись від попереднього прикладу, стає зрозумілішим, чим цікавиться наша клієнтка, чи отримує задоволення від процесу шопінгу, чи, навпаки, вважає похід до магазину тратою часу, обережна чи любить ризикувати, схильна до емоцій та імпульсивних покупок і реагує на естетику чи керується раціональними мотивами, тяжіє до товариства, розваг та флірту чи дім із колом близьких є її «фортецею», як, коли та що вона схильна купувати, через які канали та у якій формі їй краще отримувати інформацію.

Використовуючи сукупність критеріїв, маркетолог розбиває споживачів на декілька сегментів (крок 1 на рис. 1). Далі здійснюється аналіз портретів цих сегментів та у якості цільових сегментів обираються найбільш привабливі (таргетинг). За Ф. Котлером в основі такого вибору повинні лежати п'ять критеріїв: вимірюваність, достатність, доступність, однорідність, здійсненність [7].

Наступним кроком (крок 3 на рис. 1) є формування пропозиції цінності для обраних сегментів. Важливо відштовхуватись від сучасних реалій та прогресивного маркетингового бачення (клієнтоорієнтовані моделі 4 C та SIVA, підхід TOC тощо) [1, 5, 7]. В основі цінної пропозиції ритейлера має лежати ідея: усунути найбільш проблемні

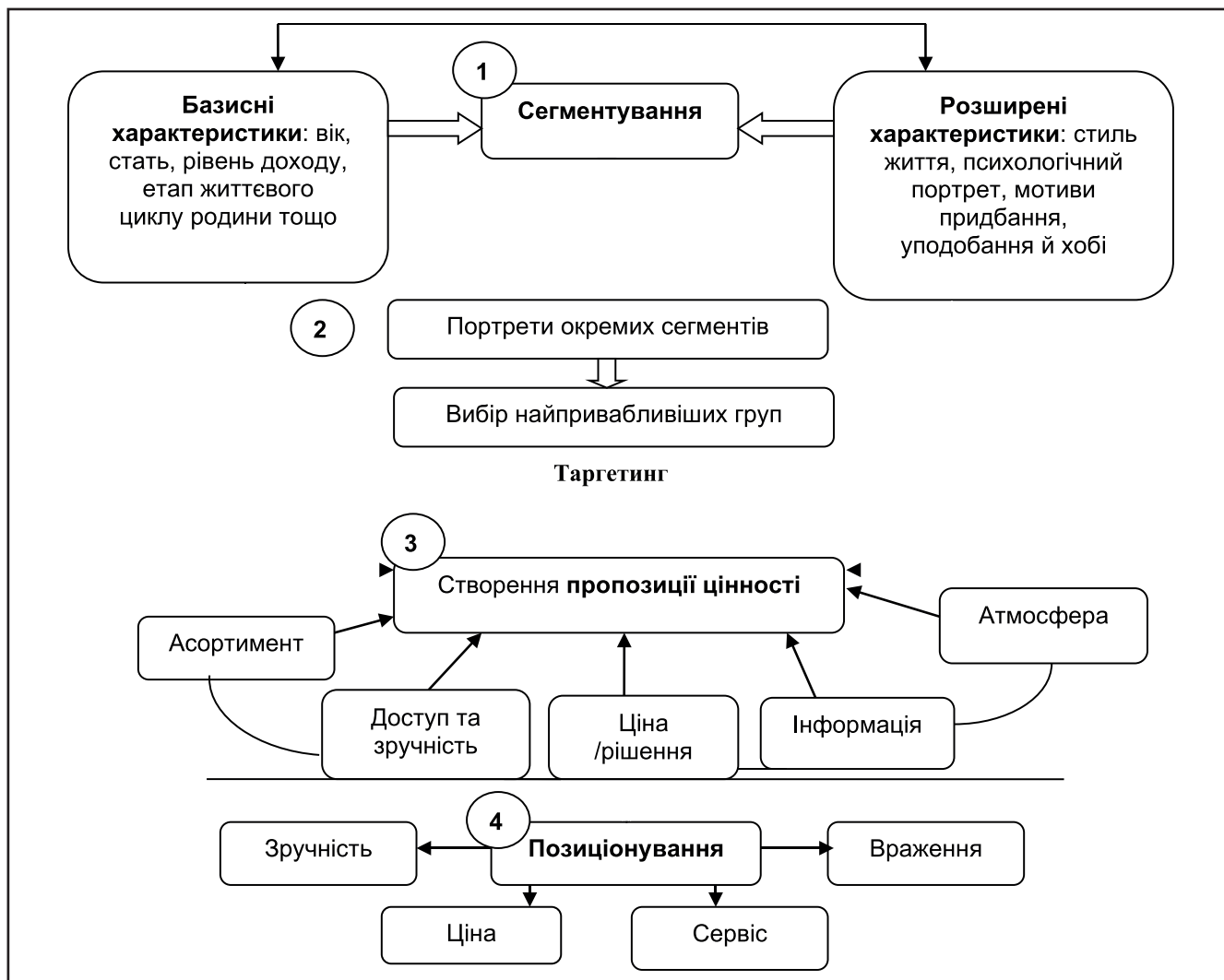

Рисунок 1. Алгоритм STP-маркетингу у сфері ритейлу

Джерело: складено авторами за джерелами 1 – 9

точки, які має клієнт при контакті з ритейл-сервісом, гармонійно поєднати концепцію ритейлера із стилем життя цільових сегментів. Рішення варто приймати за наступними напрямками:

- асортимент: який асортимент товарів пропонувати до продажу. Якщо йдеться про харчовий ритейл, вагомий вплив на цінність пропозиції буде мати можливість придбання всього необхідного набору товарів у одному магазині. Крім того, залежно від характеристик цільової аудиторії, цінність можуть становити унікальність продуктів (новатори, статусні клієнти, експериментатори), їхня екологічність (орієнтовані на здоровий спосіб життя), етичність та «круелті фрі» (вегани, вегетаріанці), кошерні продукти, халяль-продукти (етнічні чинники) тощо;

- доступ та зручність – передбачає надання клієнтам максимальної зручності у ритейл-сервісі залежно від їхньої життєвої ситуації. Це

рішення може включати такі напрями: місця розташування магазинів, доступність клієнтам, зокрема, врахування поняття «екстремальний клієнт», часова близькість до клієнта, досконалий сайт, зручна система замовлення та доставки. Останнє набуває все більшого значення, адже частка онлайн-продажів зростає, матеріальне середовище ритейлерів частково чи повністю замінюється на віртуальне, люди прагнуть вивільнити свій час на хобі, самоудосконалення, навчання, відпочинок тощо. Значна частка клієнтів згодна платити за доставку та збір товарів в замість на вивільнений час;

- ціна/рішення – передбачає формування ефективної цінової політики з урахуванням цінності рішення, що пропонується (низькі ціни/прийнятна якість та широкий асортимент; прийнятні ціни/висока зручність; високі ціни/унікальна пропозиція та ефект вражень тощо);

- інформація: у якій формі та по яких каналах комунікацій нашим клієнтам зручно отримувати інформацію, нативність подання інформації (реклами), її таргетованість;

- атмосфера – шопфітінг, рішення щодо мультиканального сенсорного впливу, зовнішній та внутрішній імідж, людські чинники тощо.

На основі описаних вище етапів формується пропозиція цінності та концепція ритейлера, за якою ритейлер позиціонує себе у свідомості клієнтів. За результатами систематизації існуючих підходів та практики ритейл-сервісу, можна виділити такі види маркетингових концепцій у ритейл-бізнесі [3, 6]:

1. зручність – одна із найбільш прогресивних стратегій формування іміджу ритейлера. Передбачає надання споживачам максимальної зручності у ритейл-обслуговуванні: зручна навігація по сайту, зручність замовлення, оперативність обслуговування, мінімізація потреби заміни товарних позицій у замовленні, багатоваріантність оплати, часова та територіальна (у фізичному магазині) близькість до клієнта тощо;

2. ціна – ритейлер позиціонує себе як магазин низьких цін. Така стратегія доцільна в тому випадку, якщо низька ціна є цінністю для цільових сегментів та попит еластичний за ціною. Крім того, слід враховувати загальну цінність пропозиції (клієнт, нехай і з низьким рівнем доходу, не захоче їхати у важко доступний магазин та купувати товар сумнівної якості). Якщо низька ціна формується лише завдяки ефекту масштабу, така конкурентна перевага не є стійкою: її зможе скопіювати більшість мережевих ритейлерів. Варто добиватись зниження цін й за рахунок стійких переваг (наприклад, налагоджені зв'язки із постачальниками, що пропонують товари хорошої якості за низькою ціною);

3. сервіс: основний акцент робиться на обслуговуванні. Така стратегія особливо доцільна для ритейлерів, що пропонують складні технологічні товари, щодо яких покупець потребує консультацій та додаткових послуг (доставка, монтаж, встановлення програмного забезпечення тощо). Важливо організувати досконалий процес обслуговування висококваліфікованими спеціалістами;

4. враження: створення особливої атмосфери із використанням усіх нот чуттєвості клієнта (зір, слух, дотик тощо), унікальний дизайн, світлові та кольорові ефекти, театралізовані BTL-акції (промо-шоу,

поп-ап вистави). Ця стратегія може використовуватись бутіками, фірмовими магазинами. Втім, вона набуває практики і в харчовому ритейлі (наприклад, мережа Сільпо проявляє себе розмаїттям колоритних дизайнів та акцентує на враженнях).

На практиці концепції можуть поєднуватись, а інколи поєднання їхніх елементів є обов'язковим (так, аспект зручності повинен враховуватись при будь-якій концепції). Крім того, бувають випадки, що ритейлер утримує декілька стратегічних одиниць бізнесу (мереж ритейлерів), орієнтованих на різні сегменти. В цьому випадку для кожного сегменту може використовуватись своя концепція.

Висновки

Алгоритм STP-маркетингу ритейлера складається із трьох класичних елементів, передбачаючи формування пропозиції цінності для клієнта. В основі сегментування мають лежати дві групи критеріїв: базисні та розширені характеристики. Перші формують узагальнений портрет, другі дозволяють бачити деталі. Із розмаїття сегментів ритейлер обирає найбільш привабливі, орієнтуючись на п'ять критеріїв Котлера. Для обраних сегментів розробляється пропозиція цінності за такими напрямками як асортимент, доступ та зручність, ціна, інформація та атмосфера. розробляється концепція ритейлера із врахуванням життєвої ситуації клієнтів, їхніх проблемних точок та ключових потреб. Ключовими характеристиками концепцій можуть бути зручність, ціна, сервіс та враження, можливе й поєднання декількох характеристик. Найголовнішим чинником успіху є закладення в базис концепції ключових потреб обраного сегменту (ів) та усунення найгостріших проблем у здійсненні покупок.

Список використаних джерел

1. Архипова К. Модель SIVA или «4P» глазами покупателя // Косатка Маркетинг / Блог / Уроки маркетинга. 2016. URL: <https://cutt.ly/SbgQuYw>.

2. Бойко М. Стратегічний маркетинг: базові принципи та пріоритети розвитку / М. Бойко, О. Зубко // Вісник КНТЕУ, № 1. – К.: 2015. – URL: <https://cutt.ly/Hv5xjKs>.

3. Chand Smriti. Retail Marketing Strategies: 6 Best Retail Marketing Strategies Revealed. 2015. URL: <https://cutt.ly/cbfDQKE>.

4. Ларіна Я.С. Забезпечення економічної стійкості підприємств на основі стратегічного маркетингу /

Я.С. Ларіна // Вісник ХНТУ № 4 (71), 2019. – URL: <https://cutt.ly/dv5c8uk>.

5. Плієва Ю. Розробка та продаж пропозиції цінності: підхід ТОС. Навчальний курс, розроблений спеціально для Prometheus. URL: <https://cutt.ly/ObfSZHz>.

6. Торговая концепция магазина (разработка и возможности) – KBC // Коссе Бизнес Консалтинг. Интервью с Дмитрием Коссе. – URL: <https://cutt.ly/uv5bpOo>.

7. Целостный маркетинг Котлера / Marketing Academy / Блог, 2019. – URL: <https://cutt.ly/ObfAo4J>.

8. Шеряков О.О. Инновационные подходы к позиционированию в маркетинге / О.О. Шеряков // Интерактивная наука, № 2 (48). – URL: 2020. <https://cutt.ly/cv5ncR7>.

9. Ярышева Е. Описание продвинутой сегментации в примерах / Е. Ярышева // eSputnik / Блог, 2019. – URL: <https://cutt.ly/lbgid6w>.

References

1. Arkhypova K. Model' SIVA yly «4P» hlazamy rukopatelya // Kosatka Marketynh / Bloh / Uroky marketynha. 2016. URL: <https://cutt.ly/SbgQuYw>.

2. Boyko M. Stratehichnyy marketynh: bazovi pryntsypty ta priorityety rozshchvytku / M. Boyko, O. Zubko // Visnyk KNTEU, № 1. – K.: 2015. – URL: <https://cutt.ly/Hv5xjKs>.

3. Chand Smriti. Retail Marketing Strategies: 6 Best Retail Marketing Strategies Revealed. 2015. URL: <https://cutt.ly/cbfDQKE>.

4. Larina Ya.S. Zabezpechennya ekonomichnoyi stiykosti pidpryyemstv na osnovi stratehiichnoho marketynhu / Ya.S. Larina // Visnyk KhNTU № 4 (71), 2019. – URL: <https://cutt.ly/dv5c8uk>.

5. Pliyeva Yu. Rozrobka ta prodazh propozytsiyi tsinnosti: pidkhid TOS. Navchal'nyy kurs, rozroblenny spetsial'no dlya Prometheus. URL: <https://cutt.ly/ObfSZHz>.

6. Torhovaya kontseptsyya mahazyna (razrabotka y vozmozhnosity) – KVS // Kosse Byznes Konsal'tynh. Ynterv'yuy s Dmytryem Kosse. – URL: <https://cutt.ly/uv5bpOo>.

7. Tselostnyy marketynh Kotlera / Marketing.Academy / Bloh, 2019. – URL: <https://cutt.ly/ObfAo4J>.

8. Sheryakov O.O. Ynnovatsyонные podkhody k pozytsyонyrovanyyu v marketynhe / O.O. Sheryakov // Ynteraktyvnaya nauka, № 2 (48). – URL: 2020. <https://cutt.ly/cv5ncR7>.

9. Yarysheva E. Opysanye prodvynutoy sehmentatsyy v prymerakh / E. Yarysheva // eSputnik / Bloh, 2019. – URL: <https://cutt.ly/lbgid6w>

Дані про авторів

Ткачук Світлана Валеріївна,

к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: vinyar1@i.ua

Стахурська Світлана Антонівна,

к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій, кафедра економіки праці та менеджменту
e-mail: vinyar1@i.ua

Стахурський Валерій Олександрович,

старший викладач, Національний університет харчових технологій, кафедра маркетингу
e-mail: vinyar1@i.ua

Данные об авторе

Ткачук Светлана Валерьевна,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: vinyar1@i.ua

Стахурская Светлана Антоновна,

к.э.н., доцент, Национальный университет пищевых технологий, кафедра экономики труда и менеджмента
e-mail: vinyar1@i.ua

Стахурский Валерий Александрович,

старший преподаватель, Национальный университет пищевых технологий, кафедра маркетинга
e-mail: vinyar1@i.ua

Data about the authors

Svitlana Tkatchuk,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: vinyar1@i.ua

Svitlana Stakhurska,

PhD in Economics, associate Professor, National University of Food Technologies, Department of Labor Economics and Management
e-mail: vinyar1@i.ua

Valeriy Stakhurskiy,

senior lecturer National University of Food Technologies, Department of Marketing
e-mail: vinyar1@i.ua

Геолого–інформаційне обґрунтування залізних руд у природно–ресурсних поняттях

Предмет дослідження – геологічна інформація про мінеральний стан та природні властивості залізних руд.

Метою дослідження є застосування ресурсного підходу до геолого–економічних досліджень родовищ залізних руд за потребова–ресурсною концепцією ресурсогеології як об'єктів народної власності.

Методологія проведення роботи – застосування абстрактно–логічного аналізу (розробка понятійного апарату); економічного аналізу (логічне формування економічних понять); хімічного аналізу (розподілу хімічних компонентів в рудах як конкретних ресурсів; узагальнення (формування висновків і рекомендацій).

Результати роботи – для логічних обґрунтувань, як теоретичні, застосовані поняття ресурсогеології: «потреби», «ресурси», «требна», «природо–ресурсний», «потребовоздатний», «ресурсна придатність», «ресурсотворний», «природо–ресурсні дослідження». Запропонованим нами ресурсним підходом руди залізни та їх родовища розглядаються як геологічні об'єкти, природні за походженням, складом, а для використання – за придатністю і потребами; як об'єкти потреб досліджується і їх потребовоздатний, як пропонується його називати, потенціал, який оцінюється логічно, економічно у кількісних і якісних показниках, у часі та просторі, як об'єкт власності та господарського використання.

Висновки – відповідно обґрунтованої нами потребова–ресурсної концепції ресурсогеології, за ресурсним підходом залізни руди та їх родовища у геологічних дослідженнях надр необхідно розглядати як геологічні, природно–ресурсні, природно–економічні об'єкти з орієнтацією оцінювання їх ресурсного складу, природно–ресурсного потенціалу, його використання за потребами.

Ключові слова: надра, геологічна інформація, залізни руди, родовища залізних руд, ресурси, требни, надрокористувачі.

БОДЮК А.В.

Геолого–інформаційне обґрунтування залізних руд у природно–ресурсних поняттях

Предмет исследования – геологическая информация о минеральном состоянии и естественных свойствах железных руд.

Целью исследования является применение ресурсного подхода к геолого–экономическим исследованиям месторождений железных руд за потребова–ресурсной концепцией ресурсогеологии как объектов народной собственности.

Методология проведения работы – применение абстрактно–логического анализа (разработка понятийного аппарата); экономического анализа (логического формирования экономических понятий); химического анализа (распределения химических компонентов в рудах как конкретных ресурсов; обобщение (формирования выводов и рекомендаций).

Результаты работы – для логических обоснований как теоретические применены понятия ресурсогеологии: «потребности», «ресурсы», «требна», «природно–ресурсный», «потребовоздатный», «ресурсная пригодность», «ресурсотворный», «природно–ресурсные исследования». По предлагаемому нами ресурсному подходу руды железные и их месторождения рассматриваются как геологические объекты, природные по происхождению, составу, а для использования – по пригодности и потребностями; как объекты потребностей исследуется и их потребовоздатный, как предлагается его называть, потенциал, который оценивается логически, экономически в количественных и качественных показателях, во времени и пространстве, как объекты собственности и хозяйственного использования.

Выводы – в соответствии обоснованной нами потребностно–ресурсной концепцией ресур–

согеологии, за ресурсным подходом железные руды и их месторождения в геологических исследованиях недр необходимо рассматривать как геологические, природно-ресурсные, природно-экономические объекты с ориентацией оценки их ресурсного состава, природно-ресурсного потенциала, его использование по потребностям.

Ключевые слова: недра, геологическая информация, железные руды, месторождения железных руд, ресурсы, недрапользователи.

BODYUK A.V.

Geological and informational substantiation of iron ores in natural resource concepts

Subject of research – Geological information on mineral condition and natural properties of iron ores.

The purpose of the research is to apply a resource approach to geological and economic research of iron ores deposits on a visible–resource concept of resource geology as objects of national ownership.

Methodology of work – the use of abstract–logical analysis (development of the conceptual apparatus); economic analysis (logical formation of economic concepts); Chemical analysis (distribution of chemical components in ores as specific resources; generalization (forming conclusions and recommendations).

Results of work – for logical substantiations, as theoretical, used concepts of resource geology: «Needs», «resources», «Trebnya», «Natural Resource», «Needing», «Resource Fitness», «Resource», «Natural Resource Research». According to us, the resource approach of ore iron and their deposits are considered as geological objects, natural in origin, composition, and for use for fitness and needs; As objects, the needs are investigated and their needful, as it is proposed to be called, the potential that is being evaluated logically, economically in quantitative and qualitative indicators, in time and space as an object of property and economic use.

Conclusions – according to us, substantiated by the need and resource concept of resource geology, on the resource approach of iron ores and their deposits in geological research, should be considered as geological, natural resource, natural and economic objects with the orientation of assessment of their resource composition, natural resource potential, its use as needed.

Key words: subsoil, geological information, iron ores, iron ore deposits, resources, needs, subsoil users.

Постановка проблеми. Потреби економік країн у залізних рудах зростають в усьому світі, тому зростають і обсяги видобутку цих корисних копалин та кількість ново побудованих підприємств для їх добування і переробки. Тому «За нинішніх умов доцільніше спрямувати геологічні дослідження на істотне поліпшення наявної мінерально-сировинної бази, її розширення і ґрунтовне вивчення з нових позицій, з орієнтування передусім на сучасні вимоги ринку до якості залізорудної мінеральної сировини» [1, с. 20].

Зокрема, з нових позицій перспективно досліджувати проблему інформаційного та вартісного відображення геологічного вивчення надр (ГВН) як дослідницьких і виробничих процесів, що нами відносяться до економічної геології (ЕГ), ресурсо-геології. За проблему також необхідно, зокрема, визначити і формування системи її прикладних понять щодо конкретних корисних копалин та їх родовищ у ресурсних поняттях.

На території України залізисті кварцити належать до неокисленого типу докембрійських формацій Українського щита і утворюють родовища так званих бідних (мартитових) руд з вмістом заліза 15–45%. В окисленій зоні при вилуговуванні кварцу утворилися багаті руди гематитового складу (46–70% Fe). До основних з залізистими кварцитами належать родовища Криворізького залізорудного басейну, Кременчуцького та Білозерського залізорудних районів.

Як показують статистичні дані, в Україні не спостерігається зростання показників продукції добувної промисловості та розроблення кар'єрів. Динаміка показників залізрудної продукції та для порівняння природного газу за 2013 – 2018 рр. наведена у табл. 1. [, с. 260].

Тому до перспективних належать і дослідження ринкових проблем перспективного господарського застосування корисних копалин, експлуатації родовищ корисних копалин, при-

Таблиця 1. Динаміка показників продукції добувної промисловості та розроблення кар'єрів за 2013 – 2018 рр.

№ п/п	Види продукції добувної промисловості та розроблення кар'єрів	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2018 до 2013	Середній обсяг
1.	Руди залізні неагломеровані, млн т	185	184	175	168	166	161	0,87	173,2
2.	Концентрати залізорудні неагломеровані, млн т	70,4	68,3	66,9	62,9	60,6	60,5	0,86	64,9
3.	Концентрати залізорудні агломеровані, млн т	67,6	60,2	55,2	56,7	50,8	53,1	0,79	57,3
4.	Газ природний скраплений або в газоподібному стані, млрд м ³	21,3	20,1	19,9	20,0	20,5	20,8	0,98	20,4

родно-економічних їх оцінок для вирішення проблем економічно вигідного розвитку вітчизняної добувної та переробної промисловості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми геолого-економічних оцінок залізних руд та їх родовищ, зокрема залістистих кварцитів, найширше висвітлені Н.В. Віннік, М.Н. Коржневим, М.М. Курило, М.Н. Палило, Петрусенко, А.В. Плотніковим, С.В. Радовановим, Г.І. Рудьком й іншими ученими геологічних наук [1; 2; 8]. На наш погляд, ними основний акцент зосереджений на економічних оцінках родовищ руд, результативних показниках з погляду їх експлуатації, зокрема залізних. Так, М. М. Курило, О. В. Плотніковим, С.В. Радовановим, Г.І. Рудьком проведені дослідження та відображені методичні основи геолого-економічних оцінок залістистих кварцитів та їх родовищ, проведено аналіз відповідності мінерально-сировинної бази вимогам діючих гірничодобувних залізорудних підприємств [1]. Але в загальних ресурсних поняттях дослідження ними не виділяються.

Метою статті є обґрунтування ресурсного підходу до досліджень та розробка системи понять і показників, які дозволяють характеризувати природно-ресурсні аспекти й оцінки процесів вивчення родовищ залізних руд відповідно до потреб в них у ході проведення пошуково-розвідвальних досліджень і робіт, обґрунтування ресурсів надр природного походження. Оскільки нами обґрунтовується потребово-ресурсна концепція ресурсогеології, а корисні копалини та їх родовища розглядаються як об'єкти народної власності.

Для порівняння відмітимо, що, наприклад, Н.В. Віннік за мету досліджень прийняла теоретичні обґрунтування та геолого-економічні оцінки доцільності розробки родовищ залістистих кварцитів докембрію підземним способом у Криворізькому рудному районі і розробки «на цій основі геоло-

го-економічних критеріїв розширення мінерально-сировинної бази залізорудного гірничо-промислового комплексу України, підвищення якості й конкурентоспроможності залізорудної продукції» [2, с. 4]. Таким чином, мета має виробничий (економічний) зміст. Досягненню мети Н.В. Віннік сприяло вирішення нею, зокрема наступних конкретних задач: «...геолого-економічне моделювання розвитку залізорудної мінерально-сировинної бази України і світу, а також ринку залізорудної продукції;... установлення залежностей між кондиціями промислових запасів родовищ залістистих кварцитів і геолого-економічними показниками гірничодобувних підприємств; ...» [2, с. 4]. За об'єкт дослідження авторка прийняла родовища залістистих кварцитів докембрію для підземної розробки, за предмет дослідження – геолого-економічні чинники доцільності розробки залістистих кварцитів підземним способом. Практично досліджується і визначається економічна перспективність розробки родовищ, економічна оцінка їх розбудови. Нами досліджуються інші аспекти залізних руд та їх родовищ.

Виклад основного матеріалу. Для подальших обґрунтувань, як теоретичні, пропонується застосовувати поняття ресурсогеології: «потреби», «ресурси», «требна», «природо-ресурсний», «потребовоздатний», «ресурсна придатність», «ресурсотворний». До поняття требни належать корисні копалини як об'єкти виробничих потреб, виробничого застосування; родовища корисних копалин як виробничі об'єкти зі зкупченням корисних копалин; геолого-економічна інформація про корисні копалини; геолого-економічна інформація про родовища корисних копалин; породи; підземні процеси (тиск, тепло) та ін.

Слово «ресурс», за Інтернет, у французькій мові розуміється як джерело покриття потреб, ви-

рішення проблеми тощо; а за словником тлумачиться, з фр. як підіймаюсь, виникаю знову; як матеріальні засоби, запаси, кошти [4, с. 622 – 623]. З цих тлумачень можна поняття «ресурс» розуміти як придатність для користувача природної мінеральної речовини задовольняти певні свої потреби її застосуванням у виробничій діяльності.

За пропонованим нами ресурсним підходом руди, зокрема залізні, та їх родовища розглядаються як геологічні об'єкти, умовно «як щось і для чогось» тобто для використання за придатністю і потребами; як об'єкти потреб досліджується і їх потребовоздатний, як пропонується його називати, потенціал, який оцінюється логічно, у кількісних та якісних показниках, у часі та просторі, як об'єкт власності і господарського використання.

Природний ресурс залізних руд нами розуміється як оцінені за дослідженнями їх склад, властивості, їх виробничі придатності, завдяки яким ці руди можна адаптовано застосовувати за конкретними потребами. Так, за масовою часткою заліза у руді тобто його вмістом виділяються багаті і бідні руди. Багаті руди з масовою часткою заліза більше 50% за придатністю належать до ресурсів для доменної шихти. Бідні руди, щоб стали ресурсозначими, для переробки потребують збагачення.

Під поняттям природно-ресурсних досліджень, оцінок тощо пропонується розуміти розгляд (вивчення, оцінювання тощо) корисних копалин та їх родовищ як природних за утворенням, як ресурсів для наукових досліджень і геологічного вивчення та подальшого господарського використання (зокрема і залізистих кварцитів та їх родовищ).

Для порівняння суті природно-ресурсних оцінок використаємо широко застосовувані геолого-економічні оцінки, трактовані залежно від об'єкта оцінювання. «Геолого-економічна оцінка являє собою державну експертизу та оцінку запасів корисних копалин, яка проводиться на підставі звітів, що містять в собі матеріали з геологічного вивчення родовищ корисних копалин, підрахунок їх запасів та техніко-економічне обґрунтування промислового значення». Трактуються оцінки ділянки надр як «періодичний аналіз результатів кожної стадії геологічного та техніко-економічного вивчення ресурсів корисних копалин ділянки надр з метою встановлення та/або зміни промислового значення їх запасів на підставі інформації про фактичні технологічні схеми, техніко-економічні показники і фінансові ре-

зультати видобування корисних копалин в межах такої ділянки» [4].

Отже, для застосування ресурсного підходу до розгляду залізних руд необхідно передусім проаналізувати теоретичні положення, регламентуючий понятійний апарат геологічного вивчення цих руд та їх родовищ (ГВЗРР). Залізні руди являють собою особливі мінеральні утворення, до складу яких входить залізо та його сполуки, а також інші компоненти. Даний тип корисних копалин вважається залізною рудою, якщо частка основного елемента міститься в такому обсязі, щоб її промислове використання було економічно вигідним [5]. Якраз по компонентному складу їх необхідно оцінювати системою відповідних ресурсних показників.

Далі, залізні руди та їх родовища, за принципом п-мірності, необхідно розглядати як виробничі, господарські, економічні об'єкти, як треба, що, мається на увазі, досліджуються у процесі ГВН, тому і необхідно розглядати як природні ресурси, виробничі ресурси, фіскальні ресурси і т.д.

У Законі України «Про державну геологічну службу України» основні терміни вживаються у такому значенні: «геологічне вивчення надр – спеціальні роботи і дослідження, спрямовані на одержання інформації про надра з метою задоволення потреб суспільства; геологічна діяльність – виробнича, наукова та інша діяльність, пов'язана з геологічним вивченням надр;». Але ГВН – спеціальні роботи і дослідження, це ж господарська і наукова діяльність. Слово «господарська» – на укр. мові, те ж – економічна на гр. мові. Геологічна діяльність – виробнича, наукова та інша діяльність... Слова виробнича ... діяльність – це ж господарська, аналогічно й економічна. Отже, тільки по цих двох законодавчих визначеннях геологи-практики та геологи-науковці належать до теоретиків і практиків як геологічних галузей, так і, зокрема, з ЕГ, тільки у них можуть відрізнитися процеси, методи, показники вивчення, очікувані його результати і т.д.

Таким чином, на наш погляд, корисні копалини та їх родовища потрібно трактувати як сучасні природно-ресурсні, природно-економічні об'єкти, які мають певні особливості: далеке історичне утворення, походження і т.д. Відповідно вивчення надр, розробку родовищ корисних копалин необхідно розглядати, досліджувати як виробничі (економічні) за певними технологіями процеси у природному середовищі по вивченню сучасного стану (хімічний склад, фізичні властивості,

придатність і т.д.). Хімічний склад якраз і формує природну ресурсоздатність, як пропонується назвати, залізних руд, відповідно експлуатаційні показники їх родовищ.

Безумовно, що на формування хімічного складу і фізичних властивостей корисних копалин, на їх стан і кількість у родовищах вливали історичні періоди і тодішні природні умови їх утворення. Вважаємо, що природні фактори і тепер здійснюють відповідні впливи.

Родовища залістистих кварцитів, прийнято вважати, належать до докембрійських щитів і платформ. У цих платформах вони разом з іншими осадовими і ефузивними гірськими породами утворені в протяжних синклінальних структурах. Ці структури частіше за все визнаються за протерозойським або архейським віком. За генезисом родовища залізних руд поділяються на ендегенні (зумовлені внутрішніми впливами на утворення, зокрема, тепла, тиску), екзогенні (зумовлені зовнішніми впливами на утворення) і метаморфогенні (структура і текстура суттєво змінена під дією температури, тиску, глибинних розчинів та інших факторів у надрах землі, зовнішніх факторів). В надрах на територіях сучасної України утворені залістисті кварцити неокисленого типу докембрійських формацій Українського щита, родовища так званих бідних (мартитових) руд з вмістом заліза 15–45%. В окислених зонах у процесах вилуговування кварцу виникли багаті руди гематитового складу (46–70% Fe). Ці показники визначають перспективність геологічних досліджень і рекомендацій щодо типізації, експлуатації окремих родовищ цих корисних копалин та їх подальшого промислового застосування, тобто ресурсного у перспективі залізрудного надрокористування.

Відмітимо, що в Україні найбільшу промислову значимість отримали родовища залістистих кварцитів докембрійських залістисто–кременистих формацій. Вони оцінюються показниками: видобуток 69%, балансові промислові запаси 65%, прогнозні ресурси країни 86 % [1, с. 19].

Промислові типи залізних руд класифікуються залежно від кількості у них рудного (природного ресурсу) мінералу як виробничого ресурсу, що переважає: магнетитові руди (до 72% заліза), мають найбільші ресурси заліза; гематитові руди (55–65 заліза, 15–18% марганцю); сидеритові руди (30–35 % заліза, до 10 % марганцю); силі-

катні залізні руди (25 – 40 % заліза, до 1% фосфору та ін.); бурі залізняка, складені гідрооксидами заліза (30–35 % заліза, 1–2 % марганцю); залістисті кварцити (12 до 36% заліза).

За вмістом запасів руди родовища залістистих кварцитів поділяються на ресурсні унікальні (понад 10 млрд т), як найбільш ресурсозначимі, на ресурсні крупні (понад 1 млрд т). Оскільки за природою з кори вивітрювання виноситься кремнезем, тому утворюються крупні поклади ресурсів багатих гематито–мартитових руд. Відповідно до типу руд за генезисом родовища залізних руд промислового значення виділяють на магматичні, карбонатні, скарнові, вулканогенні гідротермальні, вулканогенно–осадові, кори вивітрювання, осадові, метаморфогенні. Кожне з них відрізняється природо–ресурсним потенціалом [6]. За мінеральним складом ці руди різноманітні: ресурсотворний, як пропонується його називати, вміст заліза (від 16 до 72%), інших корисних речовин (нікель, кобальт, марганець, вольфрам, молібден, хром, ванадій і ін.) і шкідливих (сірка, фосфор, цинк, свинець, арсен, мідь) домішок та ін. Мінеральний склад визначає ресурсну придатність певних видів залізних руд до промислового застосування, металургійної переробки.

До основних показників якості мінералів за хімічним складом належать вміст заліза, кремнезему, фосфору, мангану, алюмінію, сірки, титану, кальцію, магнію, міді, фтору, натрію, калію, арсену, свинцю, цинку. За показником ізоморфної чистоти, наприклад, найбільш чистий магнетит, що міститься у другому залізистому горизонті Інгuleцького родовища залістистих кварцитів, за високою якістю є ресурсом для бездоменної металургії.

Залежно від кількості ресурсу тобто маси виду з найбільшою питомою вагою мінералу прийнято виділяти такі промислові типи руд: бурих залізняків; червоних залізняків (або гематито–мартитові); магнетитових, сидеритових (або карбонатні); силікатних та ін.

Щодо природно–ресурсних показників відмітимо наступне: світові запаси залізних руд оцінюються в 140 млрд т, у них міститься 74 млрд т заліза. Найбільші ресурси залізрудних родовищ зосереджені на Україні (16%), Росії (15%), Австралії (15%), Китаї (11%), США (9%). Кількісно запаси заліза в Україні складають майже 12 млрд т [1, с. 15]. На Україні взяті Державним фондом надр на облік балансові запаси залізних

руд оцінюються в 31,85 млрд т. Експлуатаційні їх запаси для сталого використання у виробництві прогноуються до 60 років [1, с. 18]. Безумовно, що необхідні перспективні технології розвідки родовищ залізних руд, їх експлуатації, переробки корисних копалин, методики вартісних їх оцінок з врахуванням фактора народної власності на надра та на видобуті корисні копалини.

До природно-ресурсних показників розвідуваних родовищ належать, на наш погляд, показники оцінки майбутніх різних вигод і доходів від їх експлуатації. До таких належить, наприклад, орієнтовна вартість мінеральної речовини в надрах промислових категорій (A + B + C1), яку пропонується обчислювати за такою формулою:

$$B = C * M * K_c,$$

де: B – товарна вартість прогнозних ресурсів певної категорії певного виду мінеральних речовин у надрах; C – середня світова ціна кінцевого продукту (руди, мінералу, металу); M – маса прогнозних ресурсів певної категорії відповідного виду мінеральної речовини; K_c – сукупний коефіцієнт приведення вартості товарного продукту до товарної вартості прогнозних ресурсів у надрах [8, с. 243 – 244].

Рентабельність розробки родовищ залізістих кварцитів. Її залежність від гірничо-геологічних умов визначається за формулою:

$$P = 0,399 K_{вих} + 0,355 M - 0,25K_p,$$

де: P – рентабельність роботи гірничозбагачувального комбінату; K_{вих} – вихід гірської маси з одного погонного метра свердловини; M – масштаб (а точніше ємність) родовища, тис. т; K_p – коефіцієнт розкриття, мЗ/т [1, с. 79].

До природно-ресурсних показників, що характеризують конкурентність залізорудної продукції, належить вміст у руді ресурсу заліза (67 – 68%) і кремнію (до 4 – 5 %) кремнію [1, с. 30]. Тому показник ресурсу компонентів у родовищі чи у видобутій масі корисної копалини широко досліджується. Однак цей показник доцільно вивчати товарознавчими методами і оцінками.

Зауважимо, що, як показала практика, найбільші запаси і обсяги добування припадають на залізісті кварцити і утворені з ними багаті залізні руди, менше поширені осадові бурозалізнякові руди, а також скарнові, гідротермальні і карбонатитові магнетитові руди.

Обсяги, що вимірюються певними показниками, вмісту заліза у руді в подальшому впливають

на собівартість її металургійної переробки. Бо з «підвищенням вмісту заліза в концентраті зростають витрати на збагачення і зменшуються – на металургійну переробку. Оскільки загальна вартість металургійної переробки вища за вартість збагачення, то доцільніше використовувати концентрат з високим вмістом заліза» [1, с. 29]. Таким чином, показники ресурсів хімічних елементів в руді впливають на вартості її металургійної переробки: ресурс природний негативно чи позитивно суттєво впливає на економічний ресурс, оцінюваний вартостями переробки руд.

Висновки

Відповідно до обґрунтованої потребово-ресурсної концепції ресурсогеології, за ресурсним підходом залізні руди та їх родовища розглядаються не тільки як геологічні об'єкти, а як природно-економічні, природно-ресурсні об'єкти, вже з орієнтацією оцінювання їх ресурсного складу, природно-ресурсного потенціалу, його використання за потребами, на придатність застосування залізних руд за потребами відповідно до хімічного складу, фізичних властивостей, маси, кількісних показників. За ознакою якості руд до природно-ресурсних показників залізістих кварцитів слід відносити ресурсозначимі, пропоновано виділяти, показники: масова частка заліза та інших елементів у руді; гомогенність рудного мінералу; ізоморфна чистота рудного мінералу; відповідність вмісту шлакотворних оксидів вимогам подальшої переробки та ін.

Список використаних джерел

1. Рудько Г.І., Плотніков О.В., Курило М.М., Радванов С.В. Економічна геологія родовищ залізістих кварцитів. К. : Вид-во «Академпрес», 2010. 272 с.
2. Віннік Н.В. Геолого-економічна оцінка залізістих кварцитів докембрію для розробки підземним способом: Автореф. дис. ... к. геол. н. К. : 2011. 26 с.
3. Статистичний щорічник України за 2018 рік. Державна служба статистики України. За ред. Вернера І. Є. Відпов. за випуск Вишневецька О. А. К. : ТОВ «Август Трейд», 2019 р. 544 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів/ За заг. ред. д-ра філол. н. проф. В.В. Дубічинського. Х. : ВД «ШКОЛА», 2006. 832 с.
5. Режим доступу: <https://taxlink.ua/ua/analytics/252-16/shho-take-geologo-ekonomichna-ocinka/>.

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

6. Режим доступу: <http://kopalni.com/zalizna-ruda-korisni-kopalini/>.

7. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Залізни_руди.

8. Рудько Г.І., Курило М.М., Радованов С.В. Геолого-економічна оцінка родовищ корисних копалин. К. : Вид-во «АДЕФ-Україна», 2011. 384 с.

9. Бодюк А.В. Економічні аспекти двоїстості визначень залізистих кварцитів та їх родовищ. Геоекологія та охорона праці. Випуск 30. 2016. С. 160 – 171.

References

1. Rudko H.I., Plotnikov O.V., Kurylo M.M., Radovanov S.V. Ekonomichna heolohiya rodovyshch zalizystykh kvartsytyv. K. : Vyd-vo «Akadempres», 2010. 272 s.

2. Vinnik N.V. Heoloho-ekonomichna otsinka zalizystykh kvartsytyv dokembriyu dlya rozrobky pidzemnym sposobom: Avtoref. dys. ... k. heol. n. K. : 2011. 26 s.

3. Statistical Yearbook of Ukraine for 2018. State Statistics Service of Ukraine. For order. Werner IE Answer. for the issue Vishnevskaya OAK: LLC «August Trade», 2019 544 p.

4. Suchasnyy tlumachnyy slovnyk ukrayinskoyi movy: 50000 sliv/ Za zah. red. d-ra filol. n. prof. V.V. Dubinchynskoho. KH. : VD «SHKOLA», 2006. 832 s.

5. <https://taxlink.ua/ua/analytics/252-16/shho-take-geologo-ekonomichna-ocinka/>.

6. <http://kopalni.com/zalizna-ruda-korisni-kopalini/>.

7. https://uk.wikipedia.org/wiki/Zalizni_rudy.

8. Rudko H.I., Kurylo M.M., Radovanov S.V. Heoloho-ekonomichna otsinka rodovyshch korysnykh kopalyn. K. : Vyd-vo «ADEF-Ukrayina», 2011. 384 s.

9. Bodyuk A. V. Ekonomichni aspekty dvojistosti vyznachen zalizystykh kvartsytyv ta yikh rodovyshch. Heoekolohiya ta okhorona pratsi. Vypusk 30. 2016. S. 160 – 171.

Дані про автора

Бодюк Адам Васильович,

к.е.н., с.н.с., науковий керівник Науково-дослідного закладу «Ресурси»

e-mail g2030@ukr.net

ORCID 0000-0002-6200-1784

Данные об авторе

Бодюк Адам Васильевич,

к.э.н., с.н.с., научный руководитель Научно-исследовательского заведения «Ресурсы»

e-mail g2030@ukr.net

Data about the autor

Adam Bodyuk,

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Supervisor Research institution «Resource»

e-mail g2030@ukr.net

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ Ф

УДК 353.5

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980253>

БЕЛОУСОВА Н.В.

Аналіз економічної доцільності розвитку інклюзивного туризму на прикладі Черкаської області

Предмет дослідження – процес розвитку інклюзивного туризму в системі регіонального економічного розвитку України, на прикладі Черкаської області.

Метою написання **статті** є аналіз економічної доцільності можливостей розвитку інклюзивного туризму, як нового сегменту туристичної сфери, який розвивається у тісному взаємозв'язку з економікою та регіональним управлінням розвитку територій.

Методологія проведення роботи – методи аналізу (при систематизації статистичних даних щодо розвитку туризму в цілому та інклюзивного туризму, зокрема) та оцінки (перспективності впровадження інклюзивного туризму в систему туристичних послуг, з урахуванням фінансової спроможності держави); табличний метод (фактори, що обмежують або впливають на можливість організації інклюзивного туризму) та графічний (розробка та реалізація регіональних цільових програм в галузі інклюзивного туризму у вигляді типової структури).

Результати роботи – Проаналізовані попередні наукові дослідження з ресурсно-рекреаційного, санаторно-курортного та оздоровчого напрямів дослідження Черкаської області, в якій активно впроваджується інклюзивний туризм. Визначені напрями розвитку інклюзивного туризму та з'ясовано фактори, що обмежують або впливають на можливість організації інклюзивного туризму. Запропонована типова структура розробки та реалізації регіональних цільових програм у галузі інклюзивного туризму, з економічним аналізом доцільності впровадження даного напрямку реабілітації. Такі моделі допоможуть зрозуміти сутність і структурність даного регіонального проекту, в якому вперше пропонується комплексна допомога у вигляді туристичних послуг (фізична, психологічна, реабілітаційна, оздоровчо-лікувальна, спортивна та ін.) із застосуванням фахової медичної допомоги. Графічний матеріал розкриває сутність напрямів реалізації програми розвитку інклюзивного туризму, які мають поділ на медико-соціальну складову та економіко-управлінську. Надана інформація про перспективність результатів проведення експериментального проекту в Черкаській області, на прикладі якого можна визначити проблеми та змодельовати перспективи розвитку та впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в Україні.

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: управління національною економікою, регіональна економіка, економічна теорія, соціальна та економічна географія.

Висновки – констатація перспективності розвитку інклюзивного туризму як нового напрямку туристичної сфери та сегменту регіонального економічного розвитку в Україні, на прикладі Чер-

каської області, яка виступає експериментально-апробаційною територією в умовах економічної нестабільності, геополітичних викликів і впливу на національну економіку.

Ключові слова: економічна доцільність, управлінсько-регіональна структура, люди з інвалідністю, інклюзивні туристи, реабілітаційні функції туризму.

БЕЛОУСОВА Н.В.

Анализ экономической целесообразности развития инклюзивного туризма на примере Черкасской области

Предмет исследования – процесс развития инклюзивного туризма в системе регионального экономического развития Украины на примере Черкасской области.

Целью написания **статьи** является анализ экономической целесообразности возможностей развития инклюзивного туризма, как нового сегмента туристической сферы, который развивается в тесной взаимосвязи с экономикой и региональным управлением развития территорий.

Методология проведения работы – методы анализа (при систематизации статистических данных по развитию туризма в целом и инклюзивного туризма, в частности) и оценки (перспективности внедрения инклюзивного туризма в систему туристических услуг, с учетом финансовых возможностей государства); табличный метод (факторы, ограничивающие или влияющие на возможность организации инклюзивного туризма) и графический (разработка и реализация региональных целевых программ в области инклюзивного туризма в виде типовой структуры).

Результаты работы – Проанализированы предыдущие научные исследования по ресурсно-рекреационному, санаторно-курортному и оздоровительному направлениям исследования Черкасской области, на базе которой активно внедряется инклюзивный туризм. Определены направления развития инклюзивного туризма и выяснены факторы, ограничивающие или влияющие на возможность организации инклюзивного туризма. Предложена типовая структура разработки и реализации региональных целевых программ в области инклюзивного туризма, с экономическим анализом целесообразности внедрения данного направления реабилитации. Такие модели помогут понять сущность и структурность данного регионального проекта, в котором впервые предлагается комплексная помощь в виде туристических услуг (физическая, психологическая, реабилитационная, оздоровительно-лечебная, спортивная и др.) С применением профессиональной медицинской помощи. Графический материал раскрывает сущность направлений реализации программы инклюзивного туризма, которые имеют деление на медико-социальную составляющую и экономико-управленческую. Предоставленная информация о перспективности результатов проведения экспериментального проекта в Черкасской области, на примере которого можно определить проблемы и смоделировать перспективы развития и внедрения инклюзивного реабилитационно-социального туризма в Украине.

Область применения результатов. Экономическая отрасль: управление национальной экономикой, региональная экономика, экономическая теория, социальная и экономическая география.

Выводы – констатация перспективности развития инклюзивного туризма как нового направления туристической сферы и сегмента регионального экономического развития в Украине, на примере Черкасской области, которая выступает экспериментально-апробационной территорией в условиях экономической нестабильности, геополитических вызовов и влияния на национальную экономику.

Ключевые слова: экономическая целесообразность, управленческо-регіональна структура, люди с інвалідністю, інклюзивні туристи, реабілітаційні функції туризму.

BIELOUSOVA N.V.

Analysis of the economic feasibility of the development of inclusive tourism on the example of the Cherkasy region

The subject of the research is the process of development of inclusive tourism in the system of regional economic development of Ukraine on the example of the Cherkasy region.

The purpose of this article is to analyze the economic feasibility of the possibilities for the development of inclusive tourism as a new segment of the tourism sector, which is developing in close relationship with the economy and regional management of territorial development.

Methodology of the work – methods of analysis (when systematizing statistical data on the development of tourism in general and inclusive tourism, in particular) and assessment (the prospects for introducing inclusive tourism into the system of tourism services, taking into account the financial capabilities of the state); tabular method (factors that limit or affect the possibility of organizing inclusive tourism) and graphical (development and implementation of regional target programs in the field of inclusive tourism in the form of a typical structure).

Results of the work – The previous scientific research on the resource–recreational, sanatorium–resort and health–improving areas of research of the Cherkasy region was analyzed, on the basis of which inclusive tourism is being actively introduced. The directions for the development of inclusive tourism are determined and the factors that limit or affect the possibility of organizing inclusive tourism are clarified. A typical structure for the development and implementation of regional target programs in the field of inclusive tourism is proposed, with an economic analysis of the feasibility of introducing this direction of rehabilitation. Such models will help to understand the essence and structure of this regional project, which for the first time offers comprehensive assistance in the form of tourist services (physical, psychological, rehabilitation, health–improving, sports, etc.) with the use of professional medical assistance. The graphic material reveals the essence of the directions for the implementation of the inclusive tourism program, which are divided into a medico–social component and an economics–managerial one. Provided information on the prospects of the results of the pilot project in the Cherkasy region, by the example of which it is possible to identify problems and model the prospects for the development and implementation of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine.

Scope of the results. Economic branch: management of the national economy, regional economics, economic theory, social and economic geography.

Conclusions – a statement of the prospects for the development of inclusive tourism as a new direction of the tourism sector and a segment of regional economic development in Ukraine, using the example of the Cherkasy region, which acts as an experimental testing territory in conditions of economic instability, geopolitical challenges and impact on the national economy.

Key words: economic feasibility, administrative and regional structure, people with disabilities, inclusive tourists, rehabilitation functions of tourism.

Постановка проблеми. Зі здобуттям Україною незалежності, держава, час від часу, робить спроби розглядати туризм як важливу складову частину економіки та соціально–культурної сфери і надавати певного значення розвитку туризму [7].

За даними ООН, щорічно понад один мільярд людей здійснюють подорожі в інші країни. Завдяки цьому туризм став провідним сектором економіки, на частку якого припадає 10% глобального ВВП і 7% (\$1,5 трлн.) обсягу світового експорту [5].

Отримання Україною у 2017р. безвізового режиму до країн Євросоюзу надало можливість українцям подорожувати 85 країнами світу, в тому числі до європейських країн за спрощеною процедурою, що позитивно вплинуло на розвиток співпраці бізнесу та поглиблення соціальних, культурних, політичних зв'язків з європейською сім'єю країн у рамках реалізації «Стратегії роз-

витку туризму до 2026 року», що сприятиме як зростанню чисельності туристів, так і збільшенню внеску туризму в економіку України [6].

Україна, з економічного погляду, дуже доступна країна, а відпочинок у ній сягає рівня європейського, до того ж ціновий показник залишає приємне враження. Суспільно–політичні зміни в Україні показали необхідність законодавчих змін у багатьох сферах життя, у тому числі й у туристичній галузі.

Сучасний український туристичний продукт представляє собою комплекс різноманітних послуг з організації комфортного відпочинку та дозвілля. Невід'ємною складовою туристичного продукту є підприємства супутньої сфери, як–то: підприємства та інституції з надання послуг торговельного, розважального, культурного, анімаційного, спортивного характеру, а також музеї,

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

театри, галереї, церкви, монастирі, різноманітні визначні місця, атракції, парки, сади, спортивні споруди, виставкові павільйони тощо, які дають змогу якнайповніше використовувати туристичні об'єкти, а нерідко додають певні ресурси, що підвищує туристичну привабливість міста.

Багато років поспіль лідером за прибуттями серед іноземних туристів була Росія, але вже з 2016 по 2018 рр. ця країна втратила домінуючий вплив на формування туристичних потоків іноземних туристів до України. Реальна картина туристичних потоків має наступний вигляд: Росія – 17,3%, Ізраїль – 10,8%, Білорусь – 7,7%, США – 7,15%, Німеччина – 6,1%, Велика Британія – 3,8%, Польща – 2,3%, Грузія – 2,3%, інші держави – 10,4%. А з березня 2017 року в'їзд громадян України до Туреччини можливий не тільки без візи, а й без закордонного паспорту за наявністю ID-картки [10].

Динаміка кількості в'їзду іноземних туристів показує істотне зростання у 2019 р. кількості в'їзду іноземних громадян (близько +26,5 % приросту) [10]. Офіційний портал Департамент економіки та інвестицій [10].

За офіційними даними Департаменту економіки та інвестицій, такі міста як Київ, Харків, Одеса, Львів та Дніпро, увійшли до укладеного британським авторитетним виданням «Independent» рейтингу українських топ міст, у яких можна добре жити з витратами до 600 фунтів на місяць [8].

Завдяки своєму географічному положенню Україна може претендувати на звання східноєвропейської країни ділового туризму (конференції, конгреси – 65 % серед усіх різновидів туризму – діловий туризм). Вигоду від конференцій та конгресів, що проводяться в місті, отримують, не тільки готелі, ресторани та гастрономічний сектор, але й підприємства інших сфер, як, наприклад, роздрібною торгівлю, міського транспорту, дозвілля та культури.

Щоб досягти успіху та міжнародної конкурентоспроможності на цьому ринку, слід забезпечити більшу потужність з розміщення, більше конференцій та конгресів, а також більше ділових заходів, що мають характер міжнародного тяжіння.

Останнім часом сучасний туризм став дієвим важелем в історичному, політичному, духовному, культурному та економічному розвитку України, тому часто розглядається як динамічна сфера, яка може стрімко розвиватись при наявності

певних соціально-економічних умов. У такому контексті особливого значення набуває розвиток регіонального туризму.

Для практичної реалізації Програми з впровадження інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму на державному рівні, необхідний процес комплексної апробації результатів у вигляді розробки методики та рекомендацій щодо надання професійних послуг інклюзивним туристам, з урахуванням матеріально-технічної бази, природно-ресурсного та рекреаційно-туристичного потенціалу. Таким експериментальним майданчиком з 2016 року виступає Черкаська область, яка має 465 об'єктів природоохоронного значення, значний масив історико-культурної спадщини, природні ресурси, діючу реабілітаційно-оздоровчу матеріально-технічну базу, що в повному обсязі можна використати для впровадження та подальшого розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму.

Від початку 1991 р. в Черкаській області було окреслено стратегічні напрямки розвитку туристичної галузі: формування ефективних правових, організаційних та соціально-економічних засад реалізації державної політики у сфері туризму і курортів, збереження та раціональне використання туристичних і курортних ресурсів, стимулювання розвитку сільського, ділового, пізнавального та інших видів туризму, створення європейських стандартів для надання якісних послуг у галузях розміщення, споживання, торгівлі й транспорту. Найбільш успішно вона проводилася у сфері охорони пам'яток, краєзнавчій діяльності, створенні програм розвитку інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму, під яким ми розуміємо комплексну допомогу людям з інклюзією (соціальна група: пенсіонери, багатодітні сім'ї, вагітні жінки та ін.; група людей з інвалідністю різних нозологій; група людей з «синдромом війни»), де особлива увага приділяється людям з інвалідністю [2, с.43–48].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи світовий досвід (Австрія, Швеція, Німеччина, Франція, країни Азії: Японія, Казахстан та ін.) упровадження різного рівня програм із розвитку інклюзивної освіти, інклюзивного туризму, адаптації до сучасного соціуму людей з інклюзією з різними нозологіями, розвитку соціальних проектів щодо комфортного або доступного середовища, ми з'ясували, що інклюзивний

реабілітаційно–соціальний туризм, на сьогодні є актуальним і перспективним для розвитку та подальшого впровадження в реабілітаційну систему України. На перший план, в даному випадку, виступає наукове теоретико–методологічне обґрунтування проблематики та її практично–рекомендаційна складова, яку пропонували науковці різних сфер людської діяльності, в тому числі економісти та управлінці (О.Коваль, В.Воротін, Ю.Куца, Д.Карамішев, О.Мордвінов та ін.).

Протягом останнього десятиліття вітчизняні науковці, зокрема С. Богданов, Г. Гаврюшенко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук та ін., присвячують свої праці дослідженням проблеми залучення осіб з особливими потребами до навчання в освітніх закладах, їхньої реабілітації та соціалізації до суспільних норм.

Проблематика розвитку інклюзивного реабілітаційно–соціального туризму висвітлювалась такими вченими як Н.Белоусова у статті «Науково–теоретичне обґрунтування розвитку інклюзивного туризму в Черкаській області» [2, с.43–48], у статті І. Борисової, В. Лепського, С. Макаренка, Л. Науменко, О. Семененко «Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів» [4, с. 23–26], які у своїх дослідженнях зробили акцент на питаннях оздоровлення та реабілітації осіб з інвалідністю, відповідно визначивши вимоги, що необхідно реалізувати при розвитку рекреаційних об'єктів інклюзивного призначення.

Але до цих пір дослідження носять розрізнений характер. Авторами наукових публікацій не була запропонована чітка типізація людей, які підпадають під статус людей з інклюзією, не розглянута можливість міждисциплінарного об'єднання форм, методів і прийомів надання реабілітаційних послуг за допомогою туристичної сфери, не проаналізований загальний стан готовності туристичних агенцій України розробити адаптовані маршрути та запропонувати свої послуги людям з різними типами інклюзії, не запропоновано комплексного підходу щодо забезпечення ефективної державної політики при формуванні умов розвитку інклюзивного туризму та створення безбар'єрного середовища туристських дестинацій.

Мета статті. Розглянути апробаційний проект з точки зору економічної доцільності процесу розвитку та впровадження інклюзивного реабілітаційно–соціального туризму, де експериментальним майданчиком виступає Черкась-

ка область, яка має широкий спектр природних, історико–культурних і туристсько–рекреаційних ресурсів, необхідних для організації та практичної реалізації реабілітаційної допомоги людям з інклюзією завдяки туристичним послугам.

Виклад основного матеріалу. В Україні ще 40 років тому урядовою постановою від 10.12.1977 р. був затверджений перелік і межі територій, що резервуються для організації зон лікування, відпочинку і туризму. Визначені тоді зони лікування, відпочинку й туризму (рекреаційні зони – райони, рекреаційно–оздоровчі території) актуальні і по сьогодні.

У Проекті, який розпочато у Черкаській області, вперше пропонується комплексна допомога у вигляді туристичних послуг (фізична, психологічна, реабілітаційна, оздоровчо–лікувальна, спортивна та ін.) із медичного, санаторно–курортного та оздоровчо–реабілітаційних опцій в сфері туристичного обслуговування, що максимально буде сприяти повноцінному та гармонійному відновленню людини, яка підпадає під класифікацію людей з інклюзією, її швидкій адаптації, незважаючи на наявність чи відсутність інвалідності [3].

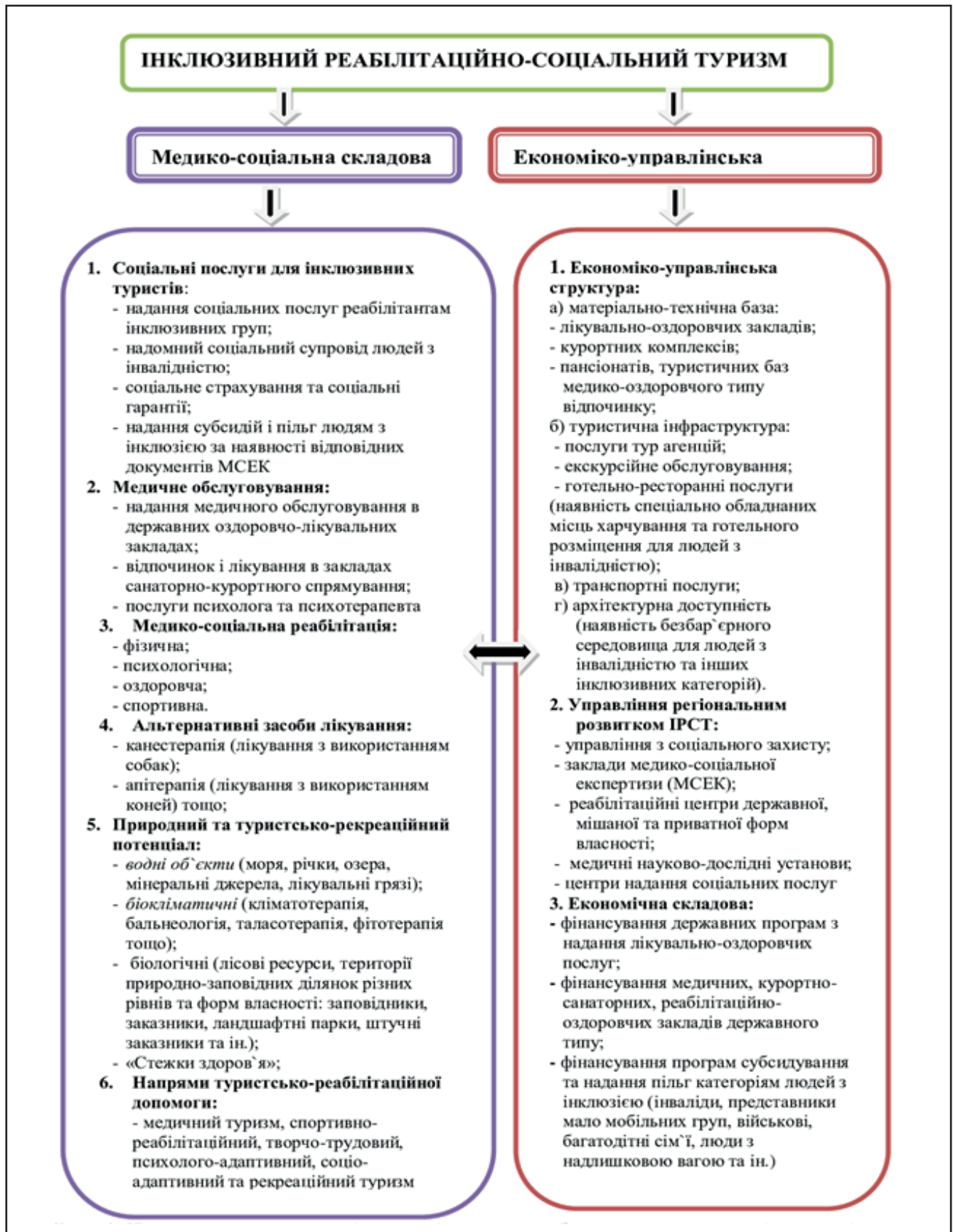
Території рекреації і природно–заповідного фонду Черкаської області, мають свої особливості та представлені: а) територіями і об'єктами ПЗФ загальнодержавного значення (22 об'єкти); б) ПЗФ Черкаської області (465 об'єктів). У межах природно–заповідних територій Черкаської області дозволена еколого–освітня, рекреаційна та туристична діяльність [3, с.42–48].

Враховуючи багатогранність реабілітаційної діяльності в Черкаській області в роботі з людьми, які підпадають під статус людей з інклюзією, завдяки залученню їх до туристичної сфери, ми спробували виділити основні напрями інклюзивної реабілітації (рис.1).

Передбачається, що інклюзивний реабілітаційно–соціальний туризм буде включати в себе основні реабілітаційні функції туризму: соціальну, психологічну, особово–орієнтовну, компенсаційну, оздоровчу та рекреаційну [1].

Важливим напрямом розвитку туристичних регіонів України є розробка та реалізація регіональних цільових програм в галузі інклюзивного туризму, яку можна представити у вигляді типової структури (Рис.2).

За результатами побудованої схеми типової структури розробки й реалізації регіональних ці-

Рисунк 1. Блок-схема економіко-соціального обґрунтування доцільності впровадження системи реабілітаційних послуг в Черкаській області

Джерело: побудована автором

Рисунок 2. Типова структура розробки та реалізації регіональних цільових програм в галузі інклюзивного туризму

Джерело: побудована автором

льових програм у галузі інклюзивного туризму, можна визначити основні стратегічні напрями її реалізації (табл.1).

Ураховуючи попередні світові дослідження з розвитку та впровадження інклюзивного туризму та дослідження, які проводяться в Україні, можна визначити та звести у таблицю 1 наступні фактори, що обмежують або впливають на можливість організації інклюзивного туризму (табл.2).

Сучасні фактори впливу на загальний стан різнобічної допомоги реабілітантам зумовлюють тенденції до нового сприйняття проблеми створення (відновлення чи використання) рекреаційно-туристичних ресурсів та об'єднанню ключових напрямів рекреації та реабілітації людей різних інклюзивних груп в єдину систему досліджень і послуг. Формування інклюзивного середовища передбачає залучення досліджень різних сфер і напрямів (економічний, регіонально-управлінський, медичний, туристсько-реабілітаційний та

ін.), що в сукупності формує міждисциплінарний напрямок досліджень – інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм.

Це, на нашу думку, дає можливість комплексного дослідження процесу взаємодії природно-рекреаційних, історико-культурних ресурсів, спеціалізованої і загальної туристичної, а також соціальної інфраструктури, результатом якого є комплекс послуг для людей з інклюзією у формі специфічного туристичного продукту і формування специфічних форм територіальних утворень – в даному разі туристичних дестинацій інклюзивного туризму, при наявності доступного середовища та чітко прописаної нормативно-правової бази.

На даний момент в Черкаській області розроблена ціла низка цікавих туристично-екскурсійних маршрутів, які можна систематизувати за тематикою (оглядові та тематичні), місцем проведення (сільські й міські) та організаціями, які надають туристичний продукт: державні органі-

Таблиця 1. Основні напрями реалізації програми розвитку інклюзивного туризму в регіоні

Стратегічний напрям	Очікуваний результат
Реалізація політики держави у сфері туризму і діяльності курортів на Черкащині	<ul style="list-style-type: none"> – впорядкування використання туристичних ресурсів; – забезпечення доступності туристичних послуг для всіх категорій населення; – збереження та зростання кількості робочих місць; – висока соціальна та екологічна ефективність, формування позитивного туристичного іміджу області; – збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів; – висока економічна ефективність.
Оптимізація системи управління сферою туризму і діяльності курортів	<ul style="list-style-type: none"> – підвищення ефективності управління на рівні районів та забезпечення координації дій управлінських структур; – комплексне вирішення питань статистичної звітності у сфері туризму й діяльності курортів, інших об'єктів туристичної інфраструктури.
Забезпечення оптимального середовища сталого розвитку сфери туризму та діяльності курортів області, розвитку приватної ініціативи і підприємництва	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення збереження та раціонального використання цінних туристичних ресурсів області, їх доступності для всіх категорій населення; – формування сприятливого туристичного іміджу; – створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту; – посилення рівня безпеки туристів; – збільшення та впорядкування туристичних потоків; – збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів.
Впровадження інноваційного підходу до управління конкурентоспроможністю обласного та районних туристичних продуктів	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення обсягів інвестування, кількості робочих місць, надходжень до бюджетів усіх рівнів; – зростання якості життя населення.
Забезпечення просвітницької діяльності й наукового супроводу сталого розвитку сфери туризму і діяльності курортів	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення сфери туризму і діяльності курортів кваліфікованими кадрами; – підвищення якості обслуговування туристів; – створення передумов для формування конкурентоспроможного обласного туристичного продукту; – збільшення туристичного потоку; – поліпшення туристичного іміджу області та держави.
Забезпечення ефективного просування обласного туристичного продукту на міжнародному та внутрішньому туристичному ринках	<ul style="list-style-type: none"> – створення позитивного туристичного іміджу області; – активізація формування туристичного продукту; – збільшення туристичних потоків.
Розвиток і утримання комунальних установ Черкаської обласної ради «Реабілітаційні центри»	<ul style="list-style-type: none"> – забезпечення збереження та раціонального використання цінних туристичних ресурсів області, їх доступності для всіх категорій населення; – проведення просвітницької та наукової роботи з екотуризму.

Джерело: побудована автором за Стратегією регіонального розвитку в Черкаській області, 2020

Таблиця 2. Фактори обмеження або впливу щодо організації інклюзивного туризму

Фактор	Характеристика фактору впливу
Фізичний стан потенційних туристів	Інвалідність, обмежена дієздатність
Матеріальне становище потенційних туристів	Недостатність коштів для здійснення подорожі, відсутність спец-транспорту для туристичної поїздки, завищені ціни на засоби розміщення, наявність бюрократичних перешкод (наприклад, складності процедур оформлення віз для закордонних поїздок)
Відсутність або слабкий розвиток заходів щодо соціальної підтримки туризму та відпочинку	Обмеженість набору пропонованих туристських послуг і туристських дестинацій, доступних для осіб з обмеженими можливостями здоров'я, відсутність необхідної мотивації у людей до вчинення подорожей
Проблема слабкої інформованості щодо отримання необхідного або бажаного туристичного продукту	Слабкий розвиток маркетингу в туристичному сегменті

зації; приватні й значна кількість малих туристичних фірм, які розробляють власні маршрути або використовують вже наявні. Позитивну роль у розвитку туристичних маршрутів відіграють традиції їх організації в минулому, а саме досвід таких туристичних підприємств, як «Супутник», обласне туристсько-екскурсійне об'єднання «Черкаситурист» Українського акціонерного товариства з туризму і екскурсій «Укрпрофтур», туристична компанія «БОН-тур» [9, с.23–26].

Висновки

З вище викладеного дослідження можна зробити висновки, що створення доступних реабілітаційно-комунікативних умов адаптації людей з інклюзією та науково-практичне обґрунтування економічної доцільності використання реабілітаційної допомоги у вигляді туристичних послуг на прикладі Черкаської області, дає можливість:

Проаналізувати ефективність реалізації апробаційного проекту з впровадження нового виду реабілітаційно-соціальної послуги – «Інклюзивний реабілітаційно-соціальний туризм (ІРСТ)», спрямованого на осіб з інклюзією, і, в першу чергу, на осіб з інвалідністю, з метою поліпшення або відтворення їхньої життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя за державної фінансової підтримки

2. Після комплексної апробації Програми з розвитку ІРСТ на прикладі Черкаської області, розвинути даний вид реабілітаційно-соціальної послуги на загальнодержавному та міжнародному рівнях, із залученням економіко-управлінських важелів та усіх туристичних ресурсів України.

3. Організувати фінансову підтримку санаторно-курортним закладам, реабілітаційним центрам та іншим спеціалізованим закладам та установам, які надають реабілітаційно-соціальної послуги.

4. Представити реабілітаційно-соціальну послугу «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму» як унікальну, що об'єднує в собі широкий комплекс економічних, управлінських, соціальних, туристичних, реабілітаційних, соціально-психологічних заходів і виступає як найбільш доступна форма адаптації людей з інклюзією до навколишнього світу.

5. Забезпечити умови функціонування Єдиної туристичної інформаційної системи стосовно туристичних та рекреаційних ресурсів країни, придатних для використання інклюзивними туристами.

Список використаних джерел

1. Ахметшин А. М. Туризм как нетрадиционный метод реабилитации и оздоровления инвалидов и пожилых людей в условиях рыночной экономики. Уфа: БРО ВОИ, – 92 с.

2. Белоусова Н.В. Науково-теоретичне обґрунтування розвитку інклюзивного туризму в Черкаській області. Науковий збірник «Географія та туризм». Київ: Альфа-ПІК, 47, С.43–48.

3. Белоусова Н.В. Інклюзивний туризм в системі реабілітаційної географії: від теорії до практики. Монографія. Київ: ТАЛКОМ, 364с.

4. Borisova, A.V. Semenenko. Inclusive tourism as a type of rehabilitation: the current needs of people with disabilities // Ukrainian Journal of Medical and Social Expertise. 2, 2015. –23–26. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7.

5. Всесвітня Туристична Організація / World Tourism Organization UNWTO. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/ru/home>

6. Інформаційний ресурс телеканал Hromadske – В Україні створена Національна туристична організація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-stvorena-natsionalna-turystychna-orhanizatsiia>; 3. Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/56337-uryad-zaprovadiv-novi-pravila-oformlennya-viz-dlya-vjizdu-v-ukrajinu>

7. Козловський Є. В. Державне регулювання в галузі туризму: становлення та розвиток в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук. Київ, 2008.

8. Міністерство закордонних справ України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/56337-uryad-zaprovadiv-novi-pravila-oformlennya-viz-dlya-vjizdu-v-ukrajinu>

9. Науменко Л.Ю., В. В. Лепський, С. В. Макаренко, І. С. Борисова, О. В. Семененко. Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів // Український вісник медико-соціальної експертизи. №2, 2015.– С.23–26. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7

10. Офіційний портал Департамент економіки та інвестицій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dei.kievcity.gov.ua/content/miska-cilova-programa-rozvytku-turizmu-v-misti-kyievi-na-20162018-roky.html>

11. Цибух В., Вихристенко Б., Попович С. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні. Науковий журнал «Економіка і менеджмент». Київ: Видав. центр «КНУКіМ», Вип.2, 1999. – С.4–8.

References

1. Akhmetshin A.M. Tourism as an unconventional method of rehabilitation and rehabilitation of the disabled and the elderly in a market economy. Ufa, 2000. – p. 92.
2. Bielousova N. V. Scientific and theoretical substantiation of inclusive tourism development in Cherkasy region / N. V. Bielousova // Scientific collection "Geography and Tourism". Alpha-PIC. – Kyiv, 2019. – V.47. pp.43–48.
3. Bielousova N.V. Inclusive tourism in the system of rehabilitation geography: from theory to practice. Monograph. TALKOM. – Kyiv, 2018. – p.364.
4. Borisova A.V. Semenenko. Inclusive tourism as a type of rehabilitation: the current needs of people with disabilities // Ukrainian Journal of Medical and Social Expertise. V. 2, 2015. – pp. 23–26. Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7
5. World Tourism Organization UNWTO. [Electronic resource] – Access mode: <http://www2.unwto.org/ru/home>
6. Information resource Hromadske TV channel – The National Tourist Organization has been established in Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <https://hromadske.ua/posts/v-ukraini-stvorena-nationalna-turystychna-orhanizatsiia>;
7. Kozlovskiy, E.V. State regulation in the field of tourism: formation and development in Ukraine: abstract for the PhD. Kyiv, 2008.
8. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. [Electronic resource] – Access mode: <http://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/56337-uryad-zaprovadiv-novi-pravila-oformlennya-viz-dlya-vjizdu-v-ukrajinu>
9. Naumenko L.Yu., V.V. Lepsky, S.V. Makarenko, I. S. Borisova, O.V. Semenenko. Inclusive tourism as a form of rehabil-

itation: presently needed invalid // Ukrainian News of Medical and Social Expertise. No. 2, 2015. – S. 23–26. – Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmse_2015_2_7

10. Official portal of the Department of Economics and Investment. [Electronic resource]. – Access mode: <http://dei.kievcity.gov.ua/content/miska-cilova-programa-rozvytku-turyzmu-v-misti-kyievi-na-20162018-roky.html>

11. Tsibuh, V., Vihristenko, B., Popovich, S. Status and prospects of tourism development in Ukraine. Economics and Management Scientific Journal. Kyiv: Issued. center «KNUKiM», V.2., 1999. – pp.4–8.

Дані про автора**Белоусова Наталія Володимирівна,**

доцент кафедри аерокосмічної геодезії та землеустрою, Національний авіаційний університет, м. Київ
e-mail: belousova-69@ukr.net

Данные об авторе**Белоусова Наталья Владимировна,**

доцент кафедры аэрокосмической геодезии и землеустройства, Национальный авиационный университет, г. Киев

e-mail: belousova-69@ukr.net

Data about the author**Natalia Bielousova,**

Associate Professor of the Department of Aerospace Geodesy and Land Management, National Aviation University, Kyiv

e-mail: belousova-69@ukr.net

УДК 353.82:332.1

<http://doi.org/10.5281/zenodo.4980279>

ШУЛЬЦ С.Л.

ЛУЦКІВ О.М.

Методологічні засади типології територій для цілей регіональної політики країн-членів ЄС

Предметом дослідження є типології територій країн-членів ЄС.

Метою дослідження є вивчення методологічних засад типології територій країн-членів ЄС.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод порівняння та узагальнення даних.

Результати роботи. У статті розглянуто територіально-просторовий підхід до формування регіональної політики країн-членів ЄС. Здійснено аналіз низки загальноєвропейських документів з проблематики регіонального розвитку. Акцентується увага на територіальному вимірі політики згуртованості та важливості досягнення поліцентричного і збалансованого територіального розвитку країн-членів ЄС. Зазначено, що важливе значення місцевому рівню, зокрема рівню міських поселень приділяється в країнах ЄС про розробці місцевих/локальних типологій для потреб ста-

тики. Досліджено зміни у формуванні та реалізації політики регіонального розвитку в ЄС. Проаналізовано особливості типологізації територій ЄС, зокрема класифікації територіальних одиниць, існуючі критерії визначення локальних адміністративних одиниць.

Висновки. На основі аналізу досвіду типологізації системи місцевих (локальних) адміністративних одиниць (LAU), проведеної країнами-членами ЄС і країнами ОЕСР для узгодження територіальної основи регіональної статистики та підвищення її якості та доступності, визначено основні критерії виокремлення міських центрів цього рівня, зокрема: чисельність населення, ступінь урбанізації за показником щільності населення та частка маятникових мігрантів. Методологія ЄС поєднує найрізноманітніші підходи до типології регіонів: і просте ранжування за обсягом ВРП на 1 особу, облік структурних, соціальних, інституціональних, географічних чинників. Слід відзначити, що дана типологія використовується при прийнятті важливих управлінських рішень та реалізації державної регіональної політики в ЄС.

Ключові слова: типологія, адміністративні територіальні одиниці, регіональна політика, міські центри, міські території.

ШУЛЬЦ С.Л.
ЛУЦКІВ Е.Н.

Методологические основы типологии территорий для целей региональной политики стран-членов ЕС

Предметом исследования есть типологии территорий стран-членов ЕС.

Целью исследования является изучение методологических основ типологии территорий стран-членов ЕС.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод сравнения и обобщения данных.

Результаты работы. В статье рассмотрен территориально-пространственный подход к формированию региональной политики стран-членов ЕС. Осуществлен анализ ряда общеевропейских документов по проблематике регионального развития. Акцентируется внимание на территориальном измерении политики сплоченности и важности достижения полицентрического и сбалансированного территориального развития стран-членов ЕС. Указано, что важное значение местному уровню, в частности уровню городских поселений уделяется в странах ЕС при разработке местных/локальных типологий для нужд статистики. Исследованы изменения в формировании и реализации политики регионального развития в ЕС. Проанализированы особенности типологизации территорий ЕС, в частности классификации территориальных единиц, существующие критерии определения локальных административных единиц.

Выводы. На основе анализа опыта типологизации системы местных (локальных) административных единиц (LAU), проведенной странами-членами ЕС и странами ОЭСР для согласования территориальной основы региональной статистики и повышение ее качества и доступности, определены основные критерии выделения городских центров этого уровня, в частности: численность населения, уровень урбанизации по показателю плотности населения и доля маятниковых мигрантов. Методология ЕС объединяет самые разнообразные подходы к типологии регионов: и простое ранжирование по объему ВРП на 1 человека, и учет структурных, социальных, институциональных, географических факторов. Следует отметить, что данная типология используется при принятии важных управленческих решений и реализации государственной региональной политики в ЕС.

Ключевые слова: типология, административные территориальные единицы, региональная политика, городские центры, городские территории.

SHULTS S.L.
LUTSKIV O.M.

Methodological bases of territories typology for the purposes of regional policy of the EU member states

The subject of research. there are typologies of territories of EU member states

The purpose of the study. *is a study of the methodological foundations of the typology of the territories of EU member states.*

Methods of research. *The dialectical method of scientific cognition, the method of comparison and generalization of data, graphic methods are used in the work.*

Results of the work. *The article considers the territorial and spatial approach to the formation of regional policy of EU member states. An analysis of a number of pan-European documents on regional development has been carried out. Emphasis is placed on the territorial dimension of cohesion policy and the importance of achieving polycentric and balanced territorial development of EU member states. It is noted that the local level, in particular the level of urban settlements, is important in the EU countries to develop local / local typologies for statistical purposes. Changes in the formation and implementation of regional development policy in the EU are studied.*

Conclusions. *Based on the analysis of the experience of typology of the system of local (local) administrative units (LAU), conducted by EU member states and OECD countries to harmonize the territorial basis of regional statistics and improve its quality and accessibility, the main criteria for distinguishing urban centers at this level, in particular: population, the degree of urbanization in terms of population density and the share of pendulum migrants. The EU methodology combines a variety of approaches to the typology of regions: and a simple ranking of GRP per person, and taking into account structural, social, institutional, geographical factors. It should be noted that this typology is used in making important management decisions and implementing state regional policy in the EU.*

Keywords: *typology, administrative territorial units, regional policy, urban centers, urban areas.*

Постановка проблеми. Враховуючи прагнення України до європейської інтеграції, норми, принципи, засади та завдання щодо регіонального розвитку повинні відповідати європейським стандартам. Значення регіонів у процесі прийняття рішення на всіх рівнях управління в ЄС постійно зростає. Для проведення ефективної регіональної політики в ЄС, враховуючи різні рівні розвитку країн її членів, потрібні були не лише розробка класифікації регіонів за рівнем розвитку, а й спеціальна статистична сітка, яка не завжди збігається з національними одиницями територіального поділу. Класифікація в ЄС, як правило, проводиться по регіонах рівнів NUTS II і III, розробляється генеральним директором ЄС з регіональної політики відповідно до поставлених цілей регіональної політики. Слід наголосити на тому, що європейські країни стали світовими лідерами за динамічністю й обсягами процесів децентралізації та регіоналізації. З огляду на реформування місцевого самоврядування в Україні імплементація європейських стандартів його проведення має вписуватися у контекст адміністративно-територіальної реформи, що відбувається в нашій країні для досягнення позитивних соціально-економічних зрушень.

Аналіз останніх досліджень. Особливості формування та реалізації державної регіональної політики є предметом досліджень, як

зарубіжних так і вітчизняних вчених. Серед зарубіжних вчених дослідженню проблематики регіонального розвитку та формування методологічних підходів до його вивчення присвячені праці Г. Армстронга, С. Балмера, Дж. Бактлера, Ф. Перру, Г. Річардсона, М. Сторпера, Р. Уолкера та інших. Серед вітчизняних науковців, які вивчають теоретико-методологічні засади формування та реалізації державної регіональної політики, проблеми державного регулювання та пошуку механізмів стимулювання розвитку регіонів, особливості формування та зміну сучасних орієнтирів та стратегічних пріоритетів регіональної політики слід відзначити: Б. Буркинського, В. Геєця, З. Варналія, Я. Жаліла, М. Іжу, А. Мельник, А. Ткачука, Л. Федулову, В. Чужикова, С. Шульц та ін. Незважаючи на значний інтерес до цієї проблематики вона потребує подальшого дослідження, зокрема з огляду динамічних змін світової економіки в контексті її регіоналізації, специфіки регіональних інтеграційних процесів тощо.

Метою статті є вивчення методологічних засад типології територій країн-членів ЄС.

Постановка проблеми. У низці загальноєвропейських документів з проблематики регіонального розвитку акцентується увага на територіальному вимірі політики згуртованості та важливості досягнення поліцентричного і збалансованого територіального розвитку. Єв-

ропейські політики визнають, що узгоджена й інтегрована регіональна політика повинна становити важливу частину стратегії ЄС до 2030, згідно з якою показники соціально-економічного розвитку територій мають фіксувати проблеми їх розвитку в масштабі, де вони виникають, тобто на регіональному, субрегіональному та місцевому рівнях. Однією з важливих змін у формуванні європейської політики на період фінансування 2014–2020 років було визнання важливої ролі, яку може відігравати міський вимір регіональної політики, зокрема щодо заходів, призначених для допомоги у боротьбі з бідністю та соціальною ізоляцією. Тобто ЄС розглядає міський вимір як базовий для реалізації політики згуртованості. Це підтверджує той факт, що принаймні половина ресурсів, передбачених ЄФРР, інвестується у міські райони. За оцінками Європейської комісії, протягом останнього шестирічного періоду близько 10 млрд євро з ЄФРР буде спрямовано саме на сталий розвиток міст і охоплено цією фінансовою підтримкою близько 750 різних міст [1]. Загальний бюджет політики згуртування на 2021–2027 рр. Європейська Комісія запропонувала встановити у розмірі 330 млрд 624 млн євро [2].

Важливе значення місцевому рівню, зокрема рівню міських поселень приділяється в країнах ЄС про розробці місцевих/локальних типологій для потреб статистики. Сучасна практика типологізації територій ЄС зумовлена потребою у забезпеченні узгодженості даних офіційної статистики для їх порівняння на регіональному та місцевому рівнях для різних країн ЄС. Методологічний посібник Євростату з територіальних типологій розкриває особливості територіальної типології, яка поділяє територію ЄС на три різні ієрархічні рівні (NUTS 1, NUTS 2 та NUTS 3). На початку 1970-х років Євростат встановив класифікацію NUTS як єдину цілісну субнаціональну систему територій ЄС, яка сьогодні законодавчо визнана і є основою формування узгодженої Європейської статистичної системи (ESS). Згодом, після встановлення загальної класифікації територіальних одиниць статистики на субнаціональному (NUTS рівнях) EUROSTAT створив систему місцевих адміністративних одиниць (LAU) [3].

Місцеві типології включають локальні адміністративні одиниці (LAU), які, як правило, складаються з муніципальних областей або комун

країн-членів ЄС. Вони є адміністративними підрозділами нижчого рівня, аніж провінції, регіони чи штати. Така система місцевих адміністративних одиниць є сумісною з NUTS. Рівень LAU вважається основним елементом для побудови територіальних типологій на місцевому рівні. До 2016 року існували два рівні LAU: рівень LAU 1 (раніше рівень NUTS 4), який був передбачений для більшості, але не для всіх держав-членів ЄС; рівень LAU 2 (раніше рівень NUTS 5), який включав муніципалітети/комуни або рівноцінні підрозділи у всіх державах-членах ЄС. З 2017 року зберігається лише один рівень LAU [1].

Типологія міських центрів країн-членів ЄС включає три типи територій [4]:

- міські центри, в яких щільність населення не менше 1500 жителів/км² та чисельність населення щонайменше 50 тис жителів;
- міські центри рівня LAU, які включають саме місто, де щонайменше 50% населення проживає в міському центрі та функціональну/комунікаційну зону, яка оточує місто і в межах якої проживає 15% населення, що доїжджає на роботу в місто;
- функціональні міські райони, які входять в регіони рівня NUTS 3, або групу регіонів цього рівня, де щонайменше 50% населення мешкає у функціональній/комунікаційній зоні і чисельність населення якої становить понад 250000 жителів.

Відповідно класифікація локальних адміністративних одиниць, що здійснюється за ступенем урбанізації, включає [5]:

- міста (густонаселені райони) – де щонайменше 50% населення проживає в одному або декількох міських центрах;
- міста та передмістя (у районах середньої щільності) – де менше 50% населення проживає в міському центрі, але принаймні 50% населення проживає в міському кластері;
- сільські райони (малонаселені райони) – де понад 50% населення проживає в населених пунктах сільської місцевості.

Слід відзначити, що запровадження нової типології локальних адміністративних одиниць в країнах-членах ЄС для потреб регіональної статистики передбачає врахування змін меж LAU внаслідок злиття, розділення чи інших подій. Найбільш поширеною зміною для LAU в ЄС за останні роки було об'єднання двох або більше одиниць, тоді як розділення одиниць на частини було

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

рідкістю. З огляду на ці обставини, Евростат щорічно здійснює оновлення територіальних типологій разом із щорічним списком LAU наприкінці кожного року. Цікавим є той факт, що в європейській практиці відомі випадки коли адміністративна одиниця може бути одночасно віднесена як до LAU, так і до NUTS 3. Прикладом може слугувати м. Прага та інші міста країн-членів ЄС.

Розробки типології територіальних одиниць для статистичного моніторингу здійснюється іншими міжнародними організаціями. Згідно методології ОЕСР ідентифікація міських територій здійснюється також на основі оцінки частки населення, що проживає у сільській місцевості. Відповідно, регіон NUTS 3 визначається як переважно міський за умов якщо він включає міський центр з населенням понад 500 тис мешканців, які становлять принаймні 25 % від його населення. Слід відзначити, що фінансова підтримка розвитку регіонів рівня NUTS 3 здійснюється територіям з щільністю населення нижче 12,5 жителів / км² [6].

Отже, типологія територій, яка використовується в країнах-членах ЄС для потреб регіональної статистики та реалізації регіональної політики базується на використанні адміністративних критеріїв для визначення локальних типологій, що дозволяє сформулювати узгоджену систему статистичного моніторингу для усіх країн-членів ЄС.

Висновки

На основі аналізу досвіду типологізації системи місцевих (локальних) адміністративних одиниць (LAU), проведеної країнами-членами ЄС і країнами ОЕСР для узгодження територіальної основи регіональної статистики та підвищення її якості та доступності, визначено основні критерії виокремлення міських центрів цього рівня, зокрема: чисельність населення, ступінь урбанізації за показником щільності населення та частка маятникових мігрантів. В цілому слід відзначити, що методологія ЄС поєднує найрізноманітніші підходи до типології регіонів: і просте ранжування за обсягом ВРП на 1 особу, і облік структурних, соціальних, інституціональних, географічних чинників. Слід відзначити, що дана типологія використовується при прийнятті важливих управлінських рішень та реалізації державної регіональної політики в ЄС. Слід також зазначити, що

на сьогодні в Україні державна регіональна політика змінює свої орієнтири, а саме реалізується в напрямку проектного менеджменту (різноманітні конкурси і проекти) управління.

Список використаних джерел

1. Methodological manual on territorial typologies. 2018. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Territorial_typologies_manual
2. EU Budget for the future. New legislative package for cohesion policy 2021–2027 (2018). URL: http://www.unia-miest.sk/assets/File.ashx?id_org=600175&id_dokumenty=5122
3. Territorial typologies URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies
4. European Commission, proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council (2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A375%3AFIN>
5. Goerlich F., Ruiz F. Typology and Representation of Alterations in Territorial Units: A Proposal Journal of Official Statistics. Vol. 34 No. 1 2018. pp. 83–106. URL: <http://dx.doi.org/10.1515/JOS-2018-0005>
6. OECD REGIONAL TYPOLOGY. URL: https://translate.google.com/translate?hl=ru&prev=_t&sl=en&tl=uk&u=http://ww

References

1. Methodological manual on territorial typologies. 2018. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Territorial_typologies_manual
2. EU Budget for the future. New legislative package for cohesion policy 2021–2027 (2018). URL: http://www.unia-miest.sk/assets/File.ashx?id_org=600175&id_dokumenty=5122
3. Territorial typologies URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Territorial_typologies
4. European Commission, proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council (2018). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A375%3AFIN>
5. Goerlich F., Ruiz F. Typology and Representation of Alterations in Territorial Units: A Proposal Journal of Official Statistics. Vol. 34 No. 1 2018. pp. 83–106. URL: <http://dx.doi.org/10.1515/JOS-2018-0005>
6. OECD REGIONAL TYPOLOGY. URL: https://translate.google.com/translate?hl=ru&prev=_t&sl=en&tl=uk&u=http://ww

Дані про авторів

Шульц Світлана Леонідівна,

завідувач відділу регіональної економічної політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», д.е.н., проф.

e-mail: swetshul@i.ua

Луцків Олена Миколаївна,

старший науковий співробітник відділу регіональної економічної політики, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», к.е.н., с.н.с.

e-mail: lutolen@i.ua

Данные об авторах

Шульц Світлана Леонідівна,

заведующая отдела региональной экономической политики, ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины», к.э.н., проф.

e-mail: swetshul@i.ua

Луцків Елена Николаевна,

старший научный сотрудник отдела региональной экономической политики, ГУ «Институт региональных исследований им. М.И. Долишнего НАН Украины», к.э.н., с.н.с.

e-mail: lutolen@i.ua

Data about the authors

Svitlana Shults,

Head of the Department of regional economic policy, SI «The Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», Dr. Sci. (Econ.), Prof.

e-mail: swetshul@i.ua

Olena Lutskiv,

Senior scientific researcher of the Department of regional economic policy, SI «The Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», candidate of Economic Sciences, senior scientific researcher

e-mail: lutolen@i.ua

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ПРЕДБОРСЬКИЙ В.А. Корпоративний рейд як форма утворення паралельної тіньової псевдореальності.....	7
МЕЛЬНИК Т.М., ГУЛЯЄВА Л.П., СЕРОВА Л.П. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України.....	17
КЛИМЕНКО П.М., ШЕВЧУК В. І. Вдосконалення моделі «дилеми в'язнів» і використання її для розробки стратегії і тактики торговельної політики в умовах гібридних воєн.....	29
РУСІНА Ю.О., БАЩЕНКО Н. О. Формування та реалізація інвестиційної політики комерційного банку.....	37

Інноваційно-інвестиційна політика

ВАЛЯЄВ О.В., РОВЕНСЬКИЙ А.Є., МАКАРЕНКО Р.М., ДЕРКАЧ А.Є., ГУЛЯЄВ Д.А. Особливості підрядного будівництва як функціональна складова передумов діагностування стану економічної стабільності підприємств-учасників впровадження інвестиційного будівельного процесу.....	46
---	----

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ПІДЛИПНА Р.П. Формування фінансового потенціалу в рамках стратегії стійкого економічного зростання підприємства.....	57
МАМАЛИГА В.М., МАЛАЙ Т.В. Техніко-економічне обґрунтування вибору системи освітлення приміщення з використанням ламп різних типів для країн Євросоюзу (Німеччина, Данія, Польща).....	62
ЧУПРИНА Х.М., МІРОНОВ О.О., ВАЛЯЄВ О.В., ГУЛЯЄВ Д.А. Механізм управління оборотними активами в складі цифрового підприємства.....	69
ТКАЧУК С.В., СТАХУРСЬКА С.А., СТАХУРСЬКИЙ В.О. Формування стратегії STP-маркетингу у сфері ритейл-послуг.....	76
БОДЮК А.В. Геолого-інформаційне обґрунтування залізних руд у природно-ресурсних поняттях.....	83

Розвиток регіональної економіки

БЕЛОУСОВА Н.В. Аналіз економічної доцільності розвитку інклюзивного туризму на прикладі Черкаської області.....	90
ШУЛЬЦ С.Л., ЛУЦКІВ О.М. Методологічні засади типології територій для цілей регіональної політики країн-членів ЄС.....	99

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ПРЕДБОРСКИЙ В.А. Корпоративный рейд как форма образования параллельной теневой псевдореальности.....	7
МЕЛЬНИК Т.Н., ГУЛЯЕВА Л.П., СЕРОВА Л.П. Антикоррупционная политика ЕС: ключевые элементы, ориентация на устойчивое развитие, уроки для Украины.....	17
КЛИМЕНКО П.М., ШЕВЧУК В.И. Усовершенствование модели «дилеммы узников» и использование ее для разработки стратегии и тактики торговой политики в условиях гибридных войн.....	29
РУСИНА Ю. А., БАЩЕНКО Н.А. Формирование и реализация инвестиционной политики коммерческого банка.....	37

Инновационно-инвестиционная политика

ВАЛЯЕВ А.В., РОВЕНСКИЙ А.Е., МАКАРЕНКО Р., ДЕРКАЧ А.Е., ГУЛЯЕВ Д.А. Особенности подрядного строительства как функциональная составляющая предпосылок диагностирования состояния экономической стабильности предприятий-участников внедрения инвестиционного строительного процесса.....	46
---	----

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

ПОДЛИПНАЯ Р.П. Формирование финансового потенциала в рамках стратегии устойчивого экономического роста предприятия.....	57
МАМАЛЫГА В.М., МАЛАЙ Т.В. Техно-экономическое обоснование выбора системы освещения помещения с использованием ламп различных типов для стран Евросоюза (Германия, Дания, Польша).....	62
ЧУПРИНА К.Н., МИРОНОВ А.О., ВАЛЯЕВ А.В., ГУЛЯЕВ Д.А. Механизм управления оборотными активами в составе цифрового предприятия.....	69
ТКАЧУК С.В., СТАХУРСКАЯ С.А., СТАХУРСКИЙ В.А. Формирование стратегии STP-маркетинга в сфере ритейл-услуг.....	76
БОДЮК А.В. Геолого-информационное обоснование железных руд в естественно-ресурсных понятиях.....	83

Развитие региональной экономики

БЕЛОУСОВА Н.В. Анализ экономической целесообразности развития инклюзивного туризма на примере Черкасской области.....	90
ШУЛЬЦ С.Л., ЛУЦКИВ Е.Н. Методологические основы типологии территорий для целей региональной политики стран-членов ЕС.....	99

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

PREDBORSKIJ V.A. Corporate raid as a form of formation of parallel shadow pseudorality	7
MELNYK T.M., HULIAIEVA L.P., SEROVA L.P. EU anti-corruption policy: key elements, focus on sustainable development, lessons for Ukraine.....	17
KLYMENKO PM. , SHEVCHUK V.I. Improving the prisoner's dilemma model and using it to develop trade policy strategies and tactics in hybrid wars	29
RUSINA Y.O., BASHCHENKO N.A. Formation and implementation of the investment policy of a commercial bank.....	37

Innovation and investment policy

VALIAIEV O.V., ROVENSKYY A.E., MAKARENKO R.M., DERKACH A.E., HULIAIEV D.A. Features of contract construction as a functional component of the prerequisites for diagnosing the state of economic stability of enterprises participating in the implementation of the investment construction process	46
--	----

Economic problems of development of branches and types of economic activity

PIDLYPNA R.P Formation of financial potential within the strategy of sustainable economic growth of the enterprise...57	57
MAMALYGA V.M., MALAI T.V. Feasibility study for the choice of lighting system using different types of lamps for the European Union (Germany, Denmark, Poland)	62
CHUPRYNA K.M., MIRONOV O.O., VALIAIV O.V., HULIAIEVD.A. The mechanism of management of current assets as a part of the digital enterprise	69
TKATCHUK S.V., STAKHURSKA S.A., STAKHURSKIY V.O. Formation of STP-marketing strategy in the field of retail services	76
BODYUK A.V. Geological and informational substantiation of iron ores in natural resource concepts	83

Development of a regional economic

BIELOUSOVA N.V. Analysis of the economic feasibility of the development of inclusive tourism on the example of the Cherkasy region	90
SHULTS S.L., LUTSKIV O.M. Methodological bases of territories typology for the purposes of regional policy of the EU member states	99

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– *формування цілей статті* (постановка завдання);
– *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
– *список використаних джерел* (українською та англійською мовами).
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e–mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№3 (238) 2021 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 26.03.2021 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 13,14.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№3 (238) 2021 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 26.03.2021 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 13,14.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e–mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.3 (238) 2021

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 26.03.2021.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 13,14.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net